

**T.C.
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**RİZE İLİ LİSE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI VE ZORBALIĞI
ÖNLEME EĞİTİMİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

AYŞE GÜMÜŞLER BAŞARAN

DOKTORA TEZİ

**HALK SAĞLIĞI
ANABİLİM DALI**

SİVAS 2014

**T.C.
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**RİZE İLİ LİSE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI VE ZORBALIĞI
ÖNLEME EĞİTİMİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

AYŞE GÜMÜŞLER BAŞARAN

DOKTORA TEZİ

HALK SAĞLIĞI

ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI

PROF.DR. H. HÜSEYİN POLAT

SİVAS-2014

Bu çalışma Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmış ve jürimiz tarafından Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman)	Prof. Dr. HASAN HÜSEYİN POLAT
Üye	Prof.Dr. Haldun SÜMER
Üye	Prof. Dr. Fatma YÜCEL BEYAZTAŞ
Üye	Doç. Dr. İskender GÜN
Üye	Doç. Dr. Naim NUR

ONAY

Bu tez çalışması, 17. 12 .2014 tarihinde Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen ve yukarıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali ÇELİKSÖZ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRÜ

Bu tez Cumhuriyet Üniversitesi Senatosu'nun 24.09.2008 tarihli ve 007 sayılı senato toplantısında kabul edilen Sağlık Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu adlı yönergeye göre hazırlanmıştır.

ÖZET

RİZE İLİ LİSE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI VE ZORBALIĞI ÖNLEME EĞİTİMİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşe GÜMÜŞLER BAŞARAN

Doktora Tezi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. H. Hüseyin POLAT

2014, 156 sayfa

Araştırma, Rize ilindeki liselerde akran zorbalığının türü ve yaygınlığını belirlemek, yapılacak eğitimle zorba ve mağdur olma olasılıklarını azaltmak amacıyla kesitsel ve deneysel tipte iki aşamada yapıldı. Tabakalı rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak örnekleme 917 öğrenci alındı. Zorbalık oranının en yüksek olduğu iki okulda eğitim programı uygulandı. Zorba ve mağdur olmayı azaltmada etkisi değerlendirildi. Verilerin değerlendirilmesinde yüzde, ortalama, standart sapma, Ki-kare ve Binary Logistic Regresyon, eğitimin etkisinin değerlendirilmesinde Ki-kare testi kullanıldı.

Araştırmada, vurma ve haraç alma, eşit ve %62,7 ile en yüksek, dedikodu yapma %22 oranıyla en düşük zorbaca davranış olarak nitelendirildi. Okul, sınıf, cinsiyet, anne çalışma durumu ve mesleği açısından zorbalık yapmada anlamlı farklar görüldü. Fiziksel zorbalık İmam Hatip Lisesi ve Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinde, cinsel zorbalık Tefrik İleri Endüstri Meslek ve İmam Hatip Lisesinde, toplam zorbalık İmam Hatip Lisesinde anlamlı derecede fazla görüldü. Sınıflara göre fiziksel, sözel ve toplam zorbalık 10. ve 11. sınıflarda 9. sınıflara oranla fazla görülürken; cinsel zorbalık 10. sınıflarda 9. sınıflara oranla anlamlı derecede fazla görüldü. Erkeklerde cinsel zorbalık, annesi çalışanlarda ve işçi-memur olanlarda sözel zorbalık anlamlı derecede fazla görüldü.

Zorbalığa uğrama düzeylerine bakıldığında okullar, sınıf, cinsiyet, kardeş sayısı ve baba mesleği açısından anlamlı derecede farklar görüldü. Fiziksel mağduriyet İmam Hatip, Kız Meslek ve Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinde; sözel mağduriyet İmam Hatip, Kız Meslek ve Anadolu Lisesinde; toplam mağduriyet İmam Hatip ve Anadolu Lisesinde anlamlı derecede fazla görüldü. 10. sınıflarda sözel mağduriyet, kızlarda fiziksel ve toplam

mağduriyet, kardeş sayısı 3 ve daha fazla olanlarda sözel mağduriyet, baba mesleği memur, işçi ve emekli olanlarda sözel mağduriyet anlamdı derecede fazla görüldü.

Lojistik regresyon analizinde İmam Hatip Lisesi'nde fiziksel zorbalık 2,1 kat, sözel zorbalık 2,4 kat, toplam zorbalık 2,3 kat; Kız Meslek Lisesi'nde sözel zorbalık 2,3 kat; erkeklerde cinsel zorbalık 2,4 kat fazla görüldü. Zorbalığa uğrama ise İmam Hatip Lisesi'nde fiziksel mağduriyet 4,3 kat, sözel mağduriyet 3,1 kat, toplam mağduriyet 5,3 kat; Kız Meslek Lisesi'nde sözel mağduriyet 2,6 kat, Anadolu Lisesi'nde 1,8 kat fazla görüldü. Yapılan eğitim zorba ve mağdur sayısında azalmaya yol açtı.

Anahtar kelimeler: Akran zorbalığı, zorba, mağdur, okul sağlığı

ABSTRACT

**RIZE PROVINCE BULLYING AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS AND
EVALUATIONS OF THE IMPACT OF BULLYING PREVENTION EDUCATION**

Ayse GUMUSLER BASARAN

Doctorate Thesis, Public Health Department

Consultant: Prof. Dr. H. Huseyin POLAT

2014, 156 pages

The research was made in two stages in the cross-sectional and experimental medicine with the purpose of peer bullying in high school in Rize and reducing both determining the type and extent of the possibilte of being bullies and victims with the education to be done. Sampling using stratified random sampling method, 917student were taken. In two schools where bullying is the highest, training program was performed. The effect of reducing bullying and being a victim were evaluated. Evaluation of the data persentage, mean, standart deviaton, Chi-square and Binary Logistic Regression and the effects of training were analyzed with the by Chi-square test.

In this study, while hitting and extortion, Which were equal and at the highest rate with 62,7%, gossip with 22% which were at the lowest rates were described as bullying. Significant differences were seen in bullying in terms of school, class, gender, maternal work status and profession. Physical bullying in Religious Vocational High School and in Ali Metin Kazancı Anatolian High School; sexual bullying in Tefvik Ileri Industrial High School and in Religious Vocational High School; the total bullying in Religious Vocational High School it was seen to be significantly high. According to the classes physical, verbal and total bullying was obseverd to be higher in 10th and 11th grades than in 9th grade; sexual bullying in 10th grade showed significantly higher compared to 9th grade. Male with sexual bullying, whose mothers work and employee-officer verbal bullying shoved significantly higher.

When the level of victimization was considered, significantly differences were seen in terms of school, class, gender, number of sibling and father's occupation. Physical victimization in Religious Vocational High School, in Vocationl School for Girls and in Ali Metin Kazancı Anatolian High School; verbal victimization in Religious Vocational High

School, in Vocatioanl School for Girls and Anatolian High School; total victimization in Religious Vocational High School and in Ali Metin Kazancı Anatolian High School and so significantly high rates were seen. 10th grade verbal victimization, in girls physical victimization and total victimization, in those with siblings 3 verbal victimization, whose father's occupation employee-officer -retired verbal victimization was seen significantly high.

In logistic regression analysis in Religious Vocational High School physical bullying more than 2,1 times, verbal bullying 2,4 times, total bullying 2,3 times; in Vocatioanl School for Girls verbal bullying 2,3 times; in male sexual bullying 2,4 times greater was seen. If victimization, in Religious Vocational High School physical victimization 4,3 times, verbal victimization 3,1 times, total victimization 5,3 times; Vocatioanl School for Girls verbal victimization 2,6 times, Anatolian High School 1,8 times greater was seen. The number of the case of being bullies or victims decreased in intervention group after the training in all type of bullying.

Key Words: Bullying, bully, victims, school health

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince her ihtiyacım olduğunda bana destek ve yardımcı olan, değerli katkılarıyla rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Hasan Hüseyin POLAT'a,

Kıymetli görüş ve desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen, daima anlayış gösteren hocalarım Sayın Prof. Dr. Haldun SÜMER ve Sayın Doç. Dr. Naim NUR'a,

Doktora süresince anlayışı ve bilgisiyle daima yanımda olan hocalarım Sayın Prof. Dr. Gülay KOÇOĞLU'na, Sayın Prof. Dr. Ferit KOÇOĞLU'na ve Sayın Prof. Dr. Levent ÖZDEMİR'e,

Uzman görüşlerini aldığım değerli öğretim üyeleri Prof. Dr. Gamze ÇAN'a, Prof. Dr. Fatma YÜCEL BEYAZTAŞ'a, ve Doç. Dr. İskender GÜN'e,

Hayatım boyunca her zaman yanımda olup beni destekleyen anneme ve aileme, bu süreçte yanımda bulunan, sonsuz sabır ve anlayış gösteren eşim İlker BAŞARAN'a,

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	ix
İÇİNDEKİLER	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
1.GİRİŞ	1
1.1. Problemin Tanıtımı ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Okul Sağlığı.....	4
2.1.1.Okul Sağlığının Tanımı	4
2.1.2. Okul Sağlığı Hizmetlerinin Amacı	4
2.1.3. Okul Sağlığının Önemi	4
2.1.4. Okullarda Zorbalık ve Şiddet	5
2.1.5. Güvenli Okul Kavramı	6
2.2. Akran Zorbalığı	7
2.2.1. Akran Kavramı ve Ergenlik	7
2.2.2. Zorbalık, Şiddet ve Saldırganlık Tanımları	8
2.2.3. Akran Zorbalığı Nedir.....	11
2.2.4. Zorbalığın Ayırt Edici Özellikleri	12
2.2.5. Akran Zorbalığının Önemi.....	12
2.2.6. Yaş, Cinsiyet ve Zorbalık	12
2.2.7. Zorbalık Dinamikleri	13
2.2.8. Zorbalık Türleri	13
2.2.9. Zorbalığının Ortaya Çıkış Biçimleri.....	16
2.2.10. Akran Zorbalığının Nedenleri.....	17
2.2.10.1. Bireysel Nedenleri	17
2.2.10.2. Ailesel Nedenleri	19

2.2.10.3. Okula Ait Nedenleri	19
2.2.11. Zorbaların Okulda Göstereceği Belirtiler	19
2.2.12. Mağdurların Okulda Göstereceği Belirtiler	20
2.2.13. ZorbalığınYol Açtığı Sorunlar	20
2.2.13.1. Zorbalarda Görülen Sorunlar	20
2.2.13.2. Zorbaliğa Maruz Kalanlarda Görülen Sorunlar	20
2.2.14. Akran Zorbalığının Dünyada ve Türkiye'de Görülme Sıklığı	21
2.2.15. Akran Zorbalığına İlişkin Yanlış Algı, İnanç ve Düşünceler	22
2.2.16. Akran Zorbalığını Önlemek İçin Okulda Neler Yapılabilir.....	23
2.2.17. Akran Zorbalığıve Hukuki Boyut.....	24
3. GEREÇ VE YÖNTEM	28
3.1. Araştırmanın Tipi	28
3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman	28
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	28
3.4. Araştırmaya Alınama Kriterleri	29
3.5. Veri Toplama Araçları	29
3.6. Araştırmanın Değişkenleri	31
3.7. Verilerin Değerlendirilmesi	31
3.8. Araştırmanın Uygulama Adımları	32
3.8.1. Verilerin Toplanması ve Uygulama Adımları	32
3.8.2. Eğitim Programı.....	32
3.8.3. Eğitimlerin Uygulanış Şekli.....	32
3.8.4. Broşür ve Afişler.....	33
3.9. Zaman Çizelgesi	33
3.10. Araştırmanın Etik Yönü	34
4. BULGULAR	35
5. TARTIŞMA	77
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	86
6. 1. Sonuç	86
6. 2. Öneriler	88
KAYNAKLAR	89
EKLER	95
EK 1: Örneklem Seçiminde Kullanılan Okul Listeleri	95
EK 2: Sosyodemografik Bilgi Formu	97

EK 3: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu	98
EK 4: Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitimi	100
EK 5: Öfke Kontrolü Eğitimi	109
EK 6: Çatışma Çözme Becerileri Eğitimi	118
EK 7: Akran Zorbalığı Konulu Broşür	126
EK 8: Akran Zorbalığı ve Öfke Kontrolü İle İlgili Afişler	128
EK 9: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Onayı	137
EK 10: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurul Onayı	138
EK 11: Rize Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı.....	139
ÖZGEÇMİŞ	140

ŒEKİLLER DİZİNİ

Sekil No

Sayfa No

Œekil 1. Saldırganlık, Œiddet ve Zorbalık Arasındaki İliŒki..... 8

TABLULAR DİZİNİ

<u>Tablo No</u>		<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.	Araştırma Grubunu Tanımlayıcı Özellikler.....	36
Tablo 2.	Araştırma Grubunun Zorbalık Tanımlarının Dağılımı.....	37
Tablo 3.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Okullara Göre Dağılımı.....	39
Tablo 4.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sınıflara Göre Dağılımı.....	41
Tablo 5.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	42
Tablo 6.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	43
Tablo 7.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	44
Tablo 8.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Anne Çalışma Durumuna Göre Dağılımı.....	45
Tablo 9.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Baba Çalışma Durumuna Göre Dağılımı.....	46
Tablo 10.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Anne Mesleğine Göre Dağılımı.....	47
Tablo 11.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Baba Mesleğine Göre Dağılımı.....	48
Tablo 12.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Aile Yapısına Göre Dağılımı.....	49
Tablo 13.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Dağılımı.....	50
Tablo 14.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı.....	51
Tablo 15.	Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Toplam Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	52
Tablo 16.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Okullara Göre Dağılımı.....	53
Tablo 17.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Sınıflara Göre Dağılımı.....	55
Tablo 18.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	56
Tablo 19.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	57
Tablo 20.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	58
Tablo 21.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Anne Çalışma Durumuna Göre Dağılımı.....	59
Tablo 22.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Baba Çalışma Durumuna Göre Dağılımı.....	60

Tablo 23.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Anne Mesleğine Göre Dağılımı.....	61
Tablo 24.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Baba Mesleğine Göre Dağılımı.....	62
Tablo 25.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Aile Yapısına Göre Dağılımı.....	63
Tablo 26.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Dağılımı.....	64
Tablo 27.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı.....	65
Tablo 28.	Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Toplam Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	66
Tablo 29.	Öğrencilerin Fiziksel Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	67
Tablo 30.	Öğrencilerin Sözel Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	68
Tablo 31.	Öğrencilerin Cinsel Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	69
Tablo 32.	Öğrencilerin Toplam Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	70
Tablo 33.	Öğrencilerin Fiziksel Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	71
Tablo 34.	Öğrencilerin Sözel Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	72
Tablo 35.	Öğrencilerin Cinsel Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	73
Tablo 36.	Öğrencilerin Toplam Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler.....	74
Tablo 37.	Müdahale Grubuna Verilen Eğitimin Zorbalık Türlerine Göre Etkisi.....	75
Tablo 38.	Müdahale Grubuna Verilen Eğitimin Mağduriyet Türlerine Göre Etkisi	76

KISALTMALAR LİSTESİ

AE	:	Atdedilen Etkinlik
AGFI	:	Adjusted Goodness of Fit Index
CFI	:	Comparative Fit Index
ÇKK	:	Çocuk Koruma Kanunu
DFA	:	Doğrulayıcı Faktör Analizi
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
EO	:	Etkinlik Oranı
GFI	:	Goodness of Fit Index
NFI	:	Normed Fit Index
NNFI	:	Non Normed Fit Index
RE	:	Rölatif Etkinlik
RMSEA	:	Root Mean Square Error of Approximation
SPSS	:	Statistical Package for the Social Sciences
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

1.1. Problemin Tanıtımı ve Önemi

Her canlı gibi insan da çevresiyle uyum içinde yaşamak zorunda olan bir yaratıktır. Bu uyumu sağlayamadığı takdirde, saldırganlık davranışlarını denetleyebilme sorunuyla karşılaşmaktadır [1]. Saldırganlık davranışları günümüzde toplumun her alanında şiddet ve zorbalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramların benzer ve farklı yönleri vardır fakat günümüzde aynı anlamda kullanılmaktadır. Şiddet genelde bir kere yapılan ve daha çok fiziksel zarar oluşturan durumlarda kullanılırken, zorbalıkta süreklilik vardır ve herhangi bir güç dengesizliğinin varlığı söz konusudur. Zorbalık ile şiddet arasındaki farkın daha iyi anlaşılması için zorbalıkta var olan ölçütler; mağdur konumundaki birey ya da bireylere yönelik kasıtlı zarar verme amacıyla yapılan saldırgan davranışların olması, davranışın süreklilik özelliği göstermesi ve zorba ile mağdur arasında bir güç dengesizliğinin olmasıdır [2,3]. Zorbalık; çocuğun tekrar tekrar ve zaman içinde bir ya da daha fazla öğrenci tarafından negatif eylemlere maruz kalması ya da ruhsal sıkıntıya yol açan, kötü niyetle gerçekleştirilen, olumsuz ve yineleyici fiziksel ve/veya sözel eylem, bir güç istismarıdır [4,5].

Okul, toplumun büyüme ve gelişme döneminde bulunan hemen hemen tüm kesimlerini barındıran ve çocuğun ailesi dışında katıldığı ilk sosyal grup olduğundan insan yaşamında önemli bir yere sahiptir [6,7]. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2013 yılı istatistiklerine göre lise çağı 14-18 yaş nüfusu 6.498.688 olup toplam nüfusun %8,5'idir. İlkokuldan liseye kadar olan süreç düşünüldüğünde, okul çağı 6-18 yaş nüfusu 16.480.658 olan toplam nüfusun %21,5'ini oluşturmaktadır [8]. Yani okul çağı toplam nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır.

Günümüzde okullarda güvenliği tehdit eden başlıca konular arasında yer alan şiddet, zorbalık; korkmadan, genel okul iklimi ve öğrencilerin güvenli bir ortamda öğrenme hakkı için olumsuz sonuçlar doğurabilen dünya çapında bir sorundur [6]. Zorbalık, her düzeyde öğrenim gören öğrencilerde görülmekte, hem zorba hem kurban için yaşam boyu olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir [3,4]. İngilizce 'bullying' olarak bilinen akran zorbalığı okul döneminde öğrencilerin kişilik gelişimlerini ve başarılarını olumsuz yönde etkilemekte, sadece okul dönemindeki yaşantısını değil kişinin tüm yaşamını etkilemektedir [9-11].

Araştırmalara bakıldığında erkeklerin kızlardan hem daha fazla zorbalık yaptıkları hem de daha fazla zorbalığa uğradıkları, kızların sözel zorbalığa erkeklerden daha fazla

maruz kaldıkları görülmektedir [2,12-14]. Zorbaca davranışlarda bulunan öğrencilerin yaşça büyük öğrenciler, en az zorbalık yapan öğrencilerin ise yaşça küçük çocuklar olduğu; farklı tür liselere bakıldığında Endüstri Meslek Lisesi, Genel Lise ve Özel Liseye devam eden öğrencilerin Anadolu Liselerindeki öğrencilerden daha yüksek oranda mağdur olduğu; zorba olma açısından bakıldığında özel lise öğrencilerinin Anadolu Lisesi öğrencilerinden daha yüksek oranda zorba olduğu görülmüştür [2]. Ayas ve Pişkin tarafından 2007-2008 yıllarında yapılan çalışmada sınıflar arasında 11. sınıf öğrencilerinin 9. sınıf öğrencilerinden anlamlı bir biçimde daha fazla zorbalık yaptıkları görülmüştür [2].

Güney Kıbrıs'ta ilk öğretim ve lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %5,4'ünün sadece zorba, %7,4'ünün sadece mağdur, %4,2'sinin ise hem zorba hem de mağdur oldukları saptanmıştır [15]. NewYork'ta 2002-2004 yıllarında adölesanlarla yapılan bir çalışmada yaklaşık %9'u sık sık mağdur olduğunu, %13'ü sıklıkla zorbalık yaptığını bildirmiştir [16]. Ankara'da 2000-2001 eğitim öğretim yılında liselerde yapılan çalışmada öğrencilerin hepsi herhangi bir zorbalığa uğradığını bildirmiştir. Öğrencilerin %33,5'i sözel, %35,5'i fiziksel, %28,3'ü duygusal ve %15,6'sı cinsel zorbalığa maruz kalmıştır [17]. Bolu'da 2006-2007 yıllarında liselerde yapılan bir çalışmada %41,37'sinin sözel, %28,74'ünün sosyal, %18,40'ının fiziksel ve %11,49'unun bunların dışında davranışlarda bulunarak zorba olduğu [18]; İzmir'de 2008-2009 eğitim-öğretim yılı ilköğretim ikinci kademedeki yapılan çalışmada katılımcıların %7'si zorba, %25'i mağdur, %9,9'u zorba/mağdur ve %58'i ise zorbalığa katılmayan olarak belirlenmiştir. Herhangi bir zorbalığa dahil olma %41,7 oranında bulunmuştur [19]. Pişkin ve Ayas (2005) tarafından yapılan bir çalışmada ise haftada bir kez sözel zorbalığa uğrayan öğrenci oranının %12, sözel zorbalığa uğrayanların ise %7 olduğu bildirilmektedir [5]. Sivas'ta 2005 yılında ilköğretimde yapılan bir çalışmada zorbalığa maruz kalma yaygınlığı %43,0 olarak saptanmıştır [20].

Akran zorbalığı tüm dünyada okul sağlığını olumsuz etkileyen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul çağını, sağlığı ve sağlığın gelişmesini engelleyen önemli riskler içermekte, şiddet ve kazalar en önemli riskleri oluşturmaktadır [21]. Okul hayatı süresince okulda yaşanan her türlü zorbalığın bireyin ruh sağlığını olumsuz etkilediği, akademik başarısını düşürdüğü, kişilik gelişimini engellediği, sadece okul yıllarıyla sınırlı kalmayıp gelecekteki iş, aile ve sosyal yaşantısını da etkilediği düşünüldüğünde önlenmesi gerektiği kaçınılmaz olmaktadır. Her sorunun çözümünde olduğu gibi planlı programlı çalışmalarla okul içerisinde zorbalığın önüne geçmek mümkün olabilir. Öğrencilerin akran zorbalığından

korunması konusunda zorba öğrencilerin azaltılması için toplumsal farkındalığın artırılması, yapılacak çalışmalardan birisidir. Zorbalığın ortadan kaldırılması için çocuğun, ailenin, okulun, yöneticilerin ve hatta çevrenin içinde olduğu geniş bir işbirliği gereklidir. Bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilip-nitelendirilemeyeceğinden başlayarak, kişisel kontrolün artırılması, öfke kontrolü, sosyal beceri gelişimi, empati gelişimi, stresle baş etme, uygun sorun çözme becerileri ve stratejilerinin öğretilmesi, iletişim becerileri gibi eğitimler verilerek zorbalık önlenir [3,22]. Zorbalar ve mağdurlar için gerektiğinde bireysel ya da grupta danışmanlık, davranış kontrolü, kendi kendini denetleme stratejileri, kişilerarası sorun çözme becerileri, çatışma çözme becerileri, atılganlık eğitimi ve sosyal beceri eğitimi konularında eğitim programları düzenlenebilir [5].

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Rize il merkezindeki liselerde öğrencilerin akran zorbalığı türünü ve yaygınlığını belirlemek, yapılacak eğitim ile zorba ve mağdur olma olasılıklarını azaltmaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. OKUL SAĞLIĞI

2.1.1. Okul Sağlığının Tanımı

Okul sağlığı; öğrencilerin ve okul personelinin sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, öğrenciye ve dolayısıyla topluma sağlık eğitiminin verilmesi için yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır [6,21,23].

2.1.2. Okul Sağlığı Hizmetlerinin Amacı

Okul sağlığı hizmetleri; öğrenci ve okul personelinin aileleri ile birlikte sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, sağlık eğitimlerinin verilebilmesi için yapılan çalışmalardır [24].

Okul sağlığı hizmetlerinin amaçları; toplumda okul çağındaki bütün çocukların mümkün olan en iyi bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığa kavuşmalarını sağlamak ve sürdürmek, hastalıklardan korunmak ve bireysel yetersizlikleri azaltmak, okul çocuklarının sağlıklı bir çevrede gelişimini sağlamak, toplumun sağlık düzeyini yükseltmektir [6,21,24,25].

Okul sağlığı programları arasında sosyalleşme ve uzlaşımçı tutumların kazandırılması, saldırganlık ve çekingenlik tutumlarının yerine güvenli davranışların öğretilmesi, yaşıt baskısı konusunda bilinçlendirme çalışmaları yer almaktadır [21]. Okul sağlığı programının başarılı bir şekilde uygulanması ile fiziksel aktivitede artma, sağlıklı beslenme, saldırganlıkta azalma, riskli cinsel davranışlarda azalma görülmektedir. Okul sağlığı programları uygulaması ile öğrencilerin genel olarak daha yüksek akademik başarı gösterdikleri saptanmıştır [26].

2.1.3. Okul Sağlığının Önemi

Okullar, öğrencilere akademik bilginin ve mesleki becerinin yanı sıra sosyal sorumlulukların, oto kontrolün ve diğer bireylere saygının kazandırıldığı kurumlardır [3]. Etkili bir öğretimin gerçekleşebilmesi için öğrenci ve çalışanların kendilerini güven içinde hissetmeleri önemlidir [27]. Okul, çocukların evleri dışında ilk kez toplum içine girdiği yerdir [21]. Çocuk evindeki küçük dünyasından okula geldiğinde dış dünyanın hem fiziksel ve somut, hem sosyal ve kültürel gerçekleriyle yüz yüze gelmekte ve bu gerçeklerin ortaya koyduğu sorunlarla baş

etme sorumluluğu karşısında zorlanmaktadır [28]. İnsan, toplumsallaşma sürecini önce ailede sonra okulda yaşamaktadır ve bu süreçte olumlu davranış kalıpları kazanması gerekmektedir. Bunu sağlayamaz ise olumsuz duygularla yüklenme ve şiddet eylemlerine yönelmesi söz konusudur [29]. Bireyin yaşamında ve sosyalleşme sürecinde merkezi düzeyde bir öneme sahip olan okul ve okulda yaşantılar gençlerin kimliklerini, benlik saygılarını, sosyal yeteneklerini, mesleki yönelimlerini, değerlerini, psikolojik olarak sağlıklı olmalarını, okul başarılarını şekillendirmede önemli rol oynamaktadır [30,31]. Okullarda etkili öğrenmenin gerçekleşmesi ve öğrencilerin kendi potansiyellerini geliştirebilmeleri için okulun güvenli bir yer olması gereklidir [32].

Okul çağı, çocukların büyüme ve gelişme dönemidir ve bu dönemde öğrencilere kazandırılacak olumlu sağlık davranışları toplumun gelecek yapısını etkilemesi bakımından önemlidir [6]. Okul çağındakiler gününün önemli bir bölümünü okulda, belli sınırlar içerisinde ve akranlarıyla bir arada geçirmektedirler. Bu grup içinde uğradığı baskı ve zorlamalar, yeni ortama uymanın güçlükleri, ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir [7].

2.1.4. Okullarda Zorbalık ve Şiddet:

Zorbalık olarak nitelenen davranışların görüldüğü yerlerden biri de okuldur [33]. Okullarda yaşanan en yaygın zorbalık biçimi, öğrenciler arasında yaşanan zorbalık akran zorbalığı olarak adlandırılır, okul zorbalığı gibi nitelendirildiği de görülmektedir [5,22]. Okulda genellikle öğrencinin kendi akranları tarafından sergilenen zorbalık, bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür [33]. Akran zorbalığı, okulların daha güvenli birer kurum olmalarının ve öğrencilerin toplumsal güvenliklerinin önünde oldukça önemli bir sorundur [11]. Zorbalık, öğrencilerin fiziksel ve psikososyal sağlığını etkilediğinden tüm sağlık profesyonellerinin ilgilenmesi gereken bir konudur [34]. Okulda zorbalık gösteren bireyler, yetiskin olduklarında zorbalık eylemlerini aile içi şiddete ve iş ortamında da mobbing eylemlerine dönüştürebilmektedirler [35].

Toplumumuzun pek çok kesiminde ve sıklıkla okullarda şiddet neredeyse günlük yaşamın bir parçası olarak kanıksanmış, doğal kabul edilir hale gelmiştir [22]. Okulda şiddet kavramı, okul ortamı üzerinde olumsuz sonuçlar üreten, öğrencilerin öğrenme süreçlerine zarar veren, onların gelişimlerini engelleyen saldırgan ve suç benzeri davranışlardır [30].

Okulun eğitim misyonunu ihlal eden, güven ortamını tehdit eden, okuldaki kişilerin can ve mallarını hedef alan her tür yıkıcı ve bozucu saldırganca eylemlerdir. Şiddetin bir ucunda bir öğrenciyi küçük düşürüp aşağılama gibi görece masum sayılabilecek eylemler, diğer ucunda ise ölümlerle sonuçlanabilecek eylemler yer alır [5]. Okullarda görülen şiddet davranışlarının genellikle ani ve dürtüsel, kişinin düşünce ya da saldırı planlarını tehdit olarak savurmuş olduğu saldırganların çoğunun önemli kayıpla ve başarısızlıklarla başa çıkma zorluklarının olduğu bilinmektedir [10]. Okul kaynaklı yaralanma, şiddet ve benzeri olayları önleyerek öğrenciler için güvenli ve sağlıklı bir gelecek sağlamak öncelikli olarak ele alınmalıdır [6].

DSÖ'nün bildirdiği 21. Yy' da herkes için sağlık: 21 hedef içerisinde gençlerin karıştığı şiddeti en az %50 azaltmak yer almaktadır [36].

2.1.5. Güvenli Okul Kavramı

Okul ortamı öğrencilerin ruhsal sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilir ve çocuktaki ruhsal sorunlar da çocuğun okul başarısını etkileyebilir [6]. Okullarda gerçekleşen şiddet olaylarından sonra tüm dünyada güvenli okul kavramı gelişmeye başlamıştır [10]. Güvenli okul, öğrencilerin eğitim yapabilmesi için okulların güvenli yerler haline getirilmesidir [6]. Güvenli okul, sadece polis ya da güvenlik elemanı ile alınan fiziksel önlemler değil, okul çalışanları ve öğrencileri arasında olumlu ilişki bağları bulunduğu okuldur [10]. Okul güvenliği, hem öğrenci hem de öğretmenlerin okulda gün içerisinde yaşamalarını kapsar [32]. Her çocuk ve genç güvenli okul ortamında eğitim alma hakkına sahiptir [3]. Güvenli okullar yaklaşımı, DSÖ'nün Güvenli Toplumlar Programı'nın altında bir alt program halinde sürdürülmektedir [6,24].

Güvenli okulların temel özelliklerine bakıldığında, öğrenci-öğretmen-okul idaresi arasında güvenli bir iletişimin olduğu, çocukların akademik başarı ve davranışlarının geliştirildiği, pozitif kişisel rol model sunarak örnek olunan, insanlar arası farklılıkların olabileceği ve bunlara saygı duyulması gerektiği bilincinin olduğu, herkesin düşüncelerini özgürce ifade ettiği, bütün çocuklara eşit davranılan, eşit sorumluluk verilen, öğrencilere karşı ilgili, ailelerin bilgilendirildiği ve katıldığı, duygu ve düşüncelerini ifade edebildiği, öğrencilerin birbirlerine yardım ve destek olduğu, öğrencilerin yaşadığı sorunları rahatça bildirebilmesidir [10].

Güvenli okullar oluşturmada amaç; stratejik ve verilere dayanan problem çözme yaklaşımının kullanıldığı güvenli bir ortamı geliştirerek, okul ve çevresindeki problemlerin

ortadan kaldırılması/azaltılması, okulu içindeki herkes için güvenli bir yer haline getirmek, okul, aile ve toplumla birlikte çocuğu koruma stratejileri geliştirmektir [6,24,32]. Güvenli okul ortamı planlama ve yaratma sürecinde bütün okulun katıldığı, problemin iyi bilindiği ve çözüm için bilgilerin toplandığı, öğrencilerin geleceğe hazırlandığı, iyi vatandaş olma eğitimlerinin verildiği, potansiyel tehlikeli durumlar hakkında bilgilendirmenin yapıldığı, şiddet duyurusu yapan öğrencilerin korunduğu, sessiz kalmak istiyorsa saygı gösterildiği, kabadayılık ve zorbalığın engellendiği bir okuldur [10]. Güvenli okulların yaratılmasında öğrenci güvenliği yönetimi büyük önem taşımaktadır [32].

Güvenli okulların oluşturulmasında öğrenci velilerinin okula karşı olan ilgisi, oluşturulan güvenlik politikaları, öğrenci davranışlarını kontrol yaklaşımının geliştirilmesi, risklerin belirlenmesi ve karşı önlem alınması, pozitif okul iklimi oluşturulması önemlidir [32].

2.2. AKRAN ZORBALIĞI

2.2.1 Akran Kavramı ve Ergenlik

Akran kavramı, arkadaşlık kavramını ve aynı yaşta olan fakat arkadaşlık ilişkisi olmayan, aynı aktiviteyi paylaşan, birbirini tanımayan grupları içerir [37]. Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre akran; yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, boydaş, taydaş, öğür demektir [38]. Akran; aynı yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, meslek, sosyo-ekonomik veya sağlık durumu gibi ortak özellikleri temel alan sosyal gruba dahil insanlar için kullanılan bir kelimedir [23]. Akran grubu ile doyurucu ilişki içinde olmak ergenliğin gelişimsel görevlerinden biridir ve ergenin kimlik kazanımında akran grubu önemlidir [37]. Akran grubu ergenin yaşamında kendini kanıtlaması için önemli bir kaynaktır [39]. Toplum tarafından farklı görüldüğünü düşünen ergen için akran grupları ve arkadaşlıklar daha çok önem kazanır [40].

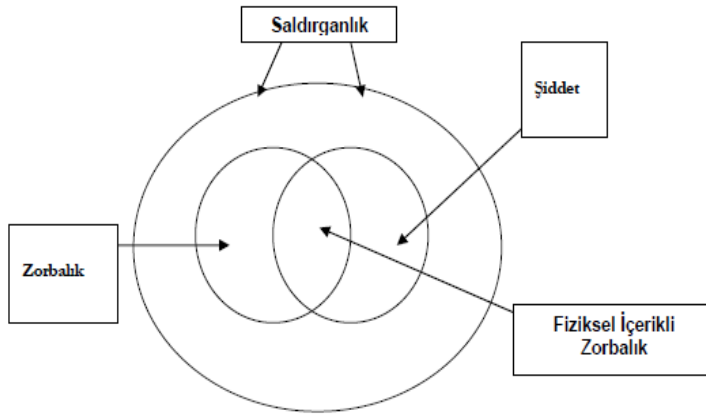
Ergenlik dönemi hızlı büyüme ve gelişme sürecidir ve bir çok değişim aynı anda yaşanır. Erken ergenlik döneminde, aileyle olan bağımsızlık çabası nedeniyle aileden uzaklaşan ergen arkadaşlarının yanında kendini iyi hisseder. Orta ergenlik döneminde çatışmalar fazlalaşır ve arkadaşlar daha önemli hale gelir. Akranların etkisi çok kuvvetlidir [41]. Ergenler akran grupları içerisinde sosyal kişiliklerini biçimlendirmek ister, sosyal aktiviteler ya da karşılıklı kurulan sıkı diyaloglar ve psikolojik destekler şeklinde paylaşımlar

yaşarlar [40]. Ergenlikte arkadaşlıklar, ergenlerin kendilerini ve başkalarını anlamalarını, stresle baş etmelerini ve okula uyumlarını kolaylaştırmaktadır [37]. Akran grupları ve geniş gruplar içerisinde kurulan yakın arkadaşlıklar, ergenlerin anne ve babalarından bağımsızlaşmaları, kişisel kimlik duygularını oluşturmalarına katkı sağlamaktadır [5].

Akran grubunun üzerinde büyük etkisi olan ergen ve bu durum, hem güvenli hem de riskli davranışlar için geçerlidir [23]. Ergenlikte grup baskısına uyma diğer dönemlerden daha fazla olduğundan, arkadaşlıklar riskli davranışlar için güdüleyici olabilir [37].

2.2.2. Zorbalık, Şiddet ve Saldırganlık Tanımları

Zorbalık, şiddet ve saldırganlık tüm kültürlerde yaygın evrensel kavramlardır ve aralarında benzerlik ve farklılıklar vardır [22]. Saldırganlık hem şiddeti, hem de zorbaca eylemleri içine alan bir şemsiye kavram niteliğindedir.

Şekil 1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Arasındaki İlişki (Olweus, 1999)

Zorbalık daha genel olan saldırganlık ve şiddetten farklı tanımlanır. Zorbalık bir tür saldırganlık olmakla birlikte, herhangi bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için sadece “saldırganlık” özelliği taşıması yeterli değildir. Şiddet ve zorbalığın örtüştüğü alanlar olduğu gibi, farklılaştığı alanlar da vardır. Zorbalıkta güç dengesizliği vardır. Zorbalığın fiziksel boyutta ortaya çıktığı durumlar (dövme, vurma, tekme atma vb) aynı zamanda “şiddet” olarak kabul edilmektedir. Ancak zorbalık, sadece fiziksel olarak ortaya çıkmaz ve bu yönüyle de şiddetten farklılaşır [3,22]. Şiddet davranışının içinde sadece fiziksel içerikli şiddet değil; sözel ve psikolojik tacizi de içeren davranışlar ile birine bilerek rahatsızlık veya fiziki olarak zarar vermekte yer almaktadır [10].

Saldırıcılık: Saldırıcılık birine ya da bir şeye zarar verme amacıyla yapılan davranış [39], canlıların temel dürtülerinden ve doğuştan getirdiği içgüdülerinden biridir [22]. Saldırıcılık, saldırgan davranışların açığa vurulma eğilimidir [3]. Saldırıcılık, “eylem” ya da “eylemde bulunan kişinin niyeti” vurgulanarak tanımlanabilir. Eylem olarak saldırganlık, başka kişilere zarar veren herhangi bir davranış, niyet olarak hedefi yaralamak niyetiyle girişilen herhangi bir davranış olarak tanımlanmaktadır [22].

Şiddet: DSÖ şiddeti; “bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma” olarak tanımlanmaktadır [5,30,42,43].

Şiddet, insanların psikolojik ve fizyolojik düzeyde zarar görmelerine, yaralanmalarına, giderek sakat kalmalarına hatta hayatlarını kaybetmelerine sebep olan bireysel ve toplu hareketlerdir [21].

Şiddet kavramı tehdit, yıldırma ve korkutma eylemlerini içermektedir [29].

Dar anlamda şiddet, fiziksel şiddet tanımlar. Fiziksel şiddet ise, insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen, sert ve acı verici bir eylemdir. Geniş anlamda şiddet ise insan üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı biçimde hissedilen psikolojik şiddet şeklinde olabilmektedir. Şiddet, eğer şiddete maruz kalanlar tarafından meşru görülüyorsa, şiddet olmaktan çıkarak bir alışkanlığa dönüşmektedir [30]. Aslında şiddet de bir saldırganlık biçimi olmakla birlikte, temel özelliği “fiziksel gücün kullanımına” dayalı olmasıdır [22]. Şiddet eyleminin niteliği fiziksel, cinsel, psikolojik, yoksunluk ve ihmal içerikli olabilir [43]. Şiddet kapsamında ele alınabilecek davranışlar farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu davranışlar aşağıdaki biçimde sınıflandırılabilir [33].

Fiziksel şiddet: Fiziksel şiddetin temelinde zorbanın mağdura bilinçli olarak fiziksel zarar verme amacı vardır. Saç ve kulak çekme, itme, dürtme, kolunu ya da bacağını bükme, çimdik atma, ısırma, üzerine bir şeyler fırlatma, zarar verici maddeler atma, oturacağı yere rahatsız edici bir cisim koyma, ısırma, omuz, dirsek, kafa atma, başını duvara veya sıraya vurma, tekme atma, çelme takma, herhangi bir cisimle (sopa, cetvel vb.) vurma, tokat atma, yumruk atma, kafaya vurma, enseye vurma, kesici aletlerle saldırma veya korkutma (bıçak, muşta, tornavida, maket bıçağı vb.), ateşli ve patlayıcı silahlarla (tabanca, kuru sıkı vb.) saldırma ya da korkutma fiziksel şiddet davranışlarıdır [33].

Sözel şiddet: Herhangi bir kişiye yönelik olarak sistemli bir biçimde yapılan, kişinin benliğini, psikolojik ve sosyal gelişimini, ruhsal bütünlüğünü etkileyen olumsuz yargılar, atıflar ya da sözel davranışlardır. Bunlar; bedensel özellikleriyle (boyu, kilosu, diş yapısı, saçı, ten rengi, vb.) alay etme, dış görünüşüyle (giysisi, gözlüğü, vb.) alay etme, konuşma tarzı, aksanı ya da şivesiyle alay etme, adı ya da soyadıyla dalga geçme, küçük düşürücü isimler (lakap) takma, küfür etme, kaba ve çirkin sözlerle (aptal, geri zekalı, ezik, vb.) hitap etme, sözel olarak tehdit etme şeklindedir [33].

Dışlama: Mağduru dışlamak amacıyla yalnızlığa mahkum etme veya buna teşebbüste bulunma, etkinliklere davet etmeme, haber vermeme, yok sayma en yaygın dışlama eylemleri arasında yer almaktadır. Bunlar; oyuna ve çeşitli etkinliklere almama, grup dışına iterek yalnızlığa terk etme, görmezden gelme, yok sayma (konuşmama, sorularına yanıt vermeme, vb.), diğer öğrencilerin de konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme olarak sayılabilir [33].

Söylenti Çıkarma ve Yayma: Bu şiddet türünde zorba, mağdurun aleyhinde dedikodu yaparak, asılsız söylentiler çıkararak, bu söylentileri yayarak mağduru arkadaşları arasında zor duruma düşürmeye çalışır. Bunlar; arkadaşlarını mağdura karşı kışkırtarak aralarının bozulmasına çalışma, mağdur hakkında dedikodu yapma, söylenti çıkarma ve yayma, mağdura iftira atma, mağdur hakkında çeşitli yerlere çirkin yazılar yazma, mağduru öğretmene, müdüre veya başka bir yetişkine haksız yere şikâyet etme olarak belirtilebilir [33].

Eşyalara Zarar Verme: Bu şiddet türünde zorbanın bilerek ve isteyerek mağdurun özel eşyalarına ve sahip olduklarına zarar vermesi söz konusudur. Bunlar; mağdurun eşyalarını zorla alma, para ya da okul harçlığını zorla elinden alma, eşyalarına kasıtlı olarak zarar verme (yırtma, kırma, atma, vb.), defter, kitap ya da ödevini karalama ya da üzerlerine kötü şeyler yazma, kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma, para ya da eşyalarını çalma, baskıyla telefonuna kontör yükletme, ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme şeklindedir [33].

Cinsel şiddet: Bu şiddet türünde, zorbanın mağdura cinsel olarak rahatsızlık vermesi ve onu istismar etmesi söz konusudur. Bunlar; cinsel amaçlı dokunma, cinsel içerikli sözlerle sarkıntılık yapma, cinsel anlamı olan hareketler (el, kol, göz hareketi, vb.) yapma, cinsel konularda rahatsız edici konuşmalar yapma, cinsel çağrışımı olan sözcüklerle hitap etme, cinsel içerikli söylentiler çıkarma ve yayma, rahatsız edici cinsel içerikli sözel veya fiziksel şakalar yapma, birinin giysilerini (etek, eşofman vb.) isteği dışında açma, birileri hakkında cinsel içerikli duvar yazıları yazma şeklindedir [33].

Yukarıda sıralanan şiddet türleri arasında en yaygınının sözel şiddet olduğu görülmektedir. Araştırmalardan elde edilen verilere göre erkeklerin kızlara oranla hem daha fazla fiziksel şiddet uyguladıkları hem de fiziksel şiddetin mağduru oldukları, kızların ise daha çok dolaylı şiddeti tercih ettikleri söylenebilir [33].

Zorbalık: Zorbalık, güçlü kişi ya da grupların güçsüz kişilere karşı psikolojik ya da fiziksel olarak tekrarlanan baskı uygulaması, güç kullanarak, korkutarak, tehdit veya zorlama ile başkaları üzerinde egemenlik empoze etmesi, belirli bir süre boyunca sürekli tekrar eder biçimde birinin veya birilerinin isteyerek ve bilerek sözel, fiziksel veya psikolojik olarak olumsuz davranışlarına maruz kalmaya denir [33,44-46]. TDK'na göre; "Zorbalık, zorbaca davranışta bulunma", "Zorba, gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse, müstebit, mütegalibe, despot, diktatör" olarak tanımlanmaktadır [38].

Eylemlere zorbalık diyebilmek için Olweus'a göre üç temel ölçütün olması gerekmektedir.

1. Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması,
2. Süreklilik özelliği taşıması, bir başka deyişle zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil devamlı olarak yapması,
3. Zorba ve mağdur arasında fiziksel ya da psikolojik güç dengesizliğinin olması, zorbaca eyleme uğrayan mağdurun, zorbaya karşı kendisini çaresiz ve savunamayacak durumda hissetmesi [4,12,22,47].

Zorbalıkta zorba ve mağdur arasında var olan güç dengesizliği [22], fiziksel güç farklılıkları, sözel olarak başka bir kişiye hakim olma ya da gruplardan insanları dışlamak gibi farklı biçimlerde olabilir [44]. Eğer zorbalık bir grup tarafından yapılıyorsa mobbing adını alır [46].

2.2.3. Akran Zorbalığı Nedir?

Pişkin (2002)'e göre akran zorbalığı; "bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü" dür [2,5,22,33,48].

Akran zorbalığı, aynı yaş veya denk kişiler arasında, zorbanın mağdura göre herhangi bir anlamda daha güçlü olduğu ve olumsuz davranışın süreklilik gösterdiği bir durumdur [11].

2.2.4. Zorbalığın Ayırt Edici Özellikleri

- Zorbalık, bilinçli ve istençli yapılır, mağdura fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güder.
- Zorbalığın belli bir süre tekrarlanma özelliği vardır. Ayda en az 2-3 kez herhangi bir zorbalık türüne uğrayanlara mağdur, zorbaca eylemlerde bulunanlara da zorba denir.
- Mağdurlar kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumdadır.
- Zorbalar eylemlerini bireysel veya grupta yapabilirler, mağdurlar eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilirler.
- Zorbalar, genellikle kendilerine menfaat sağlarlar.
- Zorbalar, mağdur/ların acı çekmesinden genellikle haz duyarlar [5,33,48].

2.2.5. Akran Zorbalığın Önemi

Zorbalık, tüm insanları; yaşına, cinsiyetine, etnik kökenine, dini inancına veya sosyoekonomik durumuna bağlı olmaksızın, her ortamda bir veya birden çok kez etkileyebilen ve dünyanın her yerinde yaygın olarak görülen bir sorundur. Zorbaca davranışlar kız ve erkeklerde farklı olup, ailesinde şiddet gören çocuklarda maruz kalma ve zorbalıkta bulunma oranlarının fazla olduğu bilinmektedir [3]. Öğrenciler stres yaşadıkça zorbalık sürecine katılımları fazla olmaktadır [19]. Zorbalık eylemlerinden sadece mağdurları zarar görmez, zorbalar da zorbaca eylemlerden zarar görmektedirler. Zorbaca eylemleri alışkanlık haline getiren öğrencilerin bu eylemleri sadece okul yılları ile sınırlı kalmamaktadır [2]. Öğrencilerin yaşadığı akran baskısı arttıkça okul başarılarının düştüğü görülmektedir [49]. Zorbalığa daha fazla maruz kalan çocukların benlik saygıları daha az maruz kalanlara oranla önemli ölçüde düşük, depresyon ve kaygı belirtileri ise yüksek olduğu görülmüştür [50].

2.2.6. Yaş, Cinsiyet ve Zorbalık

Yaş ilerledikçe zorbalığa uğrayan öğrenci sayısında bir düşüş zorba sayısında bir artış olmaktadır. Küçük sınıflarda fiziksel zorbalık yaygınken büyük sınıflarda daha çok sözel ve psikolojik zorbalık görülmektedir [48]. Yaş arttıkça öğrencilerin saldırgan davranış gösterme sıklıklarının da arttığı görülmektedir [51]. Mağduriyet genç öğrencilerde yüksek ve okul sonuna doğru azalmaktadır [45].

Zorbalığı yapan ve uğrayan öğrencilerin büyük çoğunluğu erkeklerdir. Diğer öğrenciler tarafından genellikle dövülme, itilme, tekmeleme gibi fiziksel zorbalığa maruz

kalmaktadır. Kız öğrenciler ise hem erkek hem kız öğrenciler tarafından isim takma, dalga geçme, alay etme, söylenti çıkarma gibi sözel zorbalığa maruz kalmakta sosyal olarak dışlanmaktadır [12,48,52]. Zorbalık yapma erkeklerde kızlara oranla fazla görülmüştür [13]. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla sıklıkta saldırgan davranışta buldukları saptanmıştır [51].

2.2.7. Zorbalık Dinamikleri

Zorbalık toplum içinde meydana gelmekte ve diğer bireylerin müdahalesiyle devam etmektedir. Tek başına zorbalık yapılamadığından bireyler tarafından paylaşılan roller olması gerekmektedir [11]. Zorbalığın dinamikleri bir grup zorbayı organize eden ve zorbalığı başlatan bir “ring lideri”, zorbalık başladığında olaya karışan bir “izleyici”, aktif olarak olaya karışmayan ancak izleme, gülme vb. pasif davranışlarla zorbaları pekiştiren “pekiştirici” olarak üçe ayrılır [22]. Zorbalık süreci ile bireylerin üstlendiği rolleri ise zorba, zorba asistanı, zorba destekçisi, mağdur, mağdur savunucusu, dışarıda kalanlar, rolü olmayanlar şeklinde ifade etmişlerdir [11].

Zorba : Zorbalık davranışını esas olarak gerçekleştiren kişi veya kişilerdir. Kendi tercihleri doğrultusunda bu rolü üstlenmektedirler.

Zorba asistanı : Zorbanın hareketi başlatması ile zorbadan daha aktif olarak zorbalık süreci içerisinde yer alan kişi veya kişilerdir.

Zorba destekçisi : Daha pasif bir şekilde zorbanın yanında yer alan kişi veya kişilerdir. İzleme, müdahale veya gülme gibi davranışlarla zorbayı teşvik ederler.

Mağdur : Zorbalığa maruz kalan kişi veya kişilerdir. Rollerini seçmede pek de seçenekleri olduğu söylenemez.

Mağdur savunucusu : Zorbalığın durdurulması için aktif olarak çeşitli müdahalelerde bulunan kişi veya kişilerdir.

Dışarıda kalanlar : Zorbalık davranışı başladığında hiçbir şekilde bir şey yapmayan, olayın tamamen dışında kalan kişi veya kişilerdir.

Rolü olmayanlar : Hiçbir rolde olmadığını ifade eden kişi veya kişilerdir [11].

2.2.8. Zorbalık Türleri

Zorbalık türleri ile ilgili literatüre bakıldığında; Olweus (1993) zorbalığı fiziksel, sözel ve sosyal dışlama şeklinde üç kategoride, Elliott (1997) fiziksel, sözel, sosyal dışlama, duygusal

ve cinsel olmak üzere beş kategoride, Pace (2001) psikolojik ve duygusal, sözel ve fiziksel olmak üzere üç kategoride, Beale (2001) fiziksel, sözel, ilişkisel ve tepkisel olmak üzere dört kategoride, Kochenderfer-Ladd ve Skinner (2002) fiziksel, sözel ve dolaylı sözel olmak üzere üç kategoride ve Pişkin (2005) fiziksel, sözel, dışlama-yalnızlaştırma, söylenti çıkarı yayma ve bireyin mal ve eşyalarına zarar verme şeklinde beş kategoride ele almıştır [2,22]. Son olarak Pişkin ve Ayas 2007'de ergenler üzerinde yaptıkları çalışmaların sonucunda yukarıda sıralanan beş boyuta ek olarak cinsel zorbalık boyutunu da eklemiştir [2].

İlgili literatür doğrultusunda [2,11,22,32] zorbalık türleri;

Fiziksel Zorbalık: Karşıdaki kişinin canının yanmasına, yaralanmasına ya da ölümüne neden olan, kasıtlı olarak yapılan davranış ya da davranışlardır.

- Kulak çekme,
- Oturacağı yere rahatsız edici bir cisim koyma,
- Oyun alanını terk etmeye zorlama,
- Isırma,
- Omuz, dirsek, kafa atma,
- Başını duvara veya sıraya vurma,
- Tekme atma, çelme takma,
- Herhangi bir cisimle vurma,
- Tokat atma, yumruk atma,
- Kafaya vurma, enseye vurma,
- Tükürme,
- Kesici aletlerle saldırma veya korkutma,
- Ateşli ve patlayıcı silahlarla saldırma ya da korkutma

Sözel Zorbalık: Herhangi bir kişiye yönelik olarak sistemli bir biçimde yapılan, kişinin benliğini, psikolojik ve sosyal gelişimini, ruhsal bütünlüğünü etkileyen olumsuz yargılar, atıflar ya da sözel davranışlardır. En büyük özelliği sürekli olmasıdır.

- Bedensel özellikleriyle alay etme, dış görünüşüyle dalga geçme,
- Konuşma tarzı, aksanı ya da şivesiyle alay etme,
- Adı ya da soyadıyla dalga geçme,
- Küçük düşürücü isimler (lakap) takma,
- Küfür etme, kaba ve çirkin sözlerle hitap etme,

- Sözel olarak tehdit etme,
- Hakaret etme,
- Aptal-şişko-dört göz gibi üzücü kelimelerle hitap etme.

Dışlama: Herhangi bir kişiyi yalnızlığa mahkûm etme veya buna teşebbüste bulunma, etkinliklere davet etmeme, haber vermeme, yok saymadır.

- Oyuna ve çeşitli etkinliklere almama,
- Grup dışına iterek yalnızlığa terk etme,
- Görmezden gelme, yok sayma,
- Diğer öğrencilerin de konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme.

Dedikodu, Söylenti Çıkarıp Yayma: Bir kişi hakkında kişinin bulunmadığı ortamlarda asılsız sözler söylemek, duyduğu zaman rahatsız olacağı şeyler söylemek.

- Arkadaşlarını kendisine karşı kışkırtarak aralarının bozulmasına çalışma,
- Hakkında dedikodu yapma ve söylenti çıkarma,
- İftira atma,
- Hakkında çeşitli yerlere çirkin yazılar yazma,
- Haksız yere şikâyet etme.

Eşyalara zarar verme: Bir kişinin özel eşyalarına kasıtlı olarak veya bile bile zarar vermek.

- Eşyalarını ya da yiyeceklerini zorla alma,
- Kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma,
- Para ya da eşyalarını çalma,
- Eşyalarına kasıtlı olarak zarar verme,
- Defter ya da kitaplarını karalama ya da üzerlerine kötü şeyler yazma,
- Ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme.

Cinsel: Karşı cinsten olanlara sözlü ve elle taciz ve sarkıntılık yapma.

Zorbalık davranışlarının doğrudan ve dolaylı olarak gruplandırılması mümkündür [11,53]. Doğrudan zorbalıkta; birinin doğrudan ve açık olarak diğeri üzerindeki güç, statü ve hâkimiyetini gösterme isteği vardır [3]. Mağdura yönelik yapılan açık saldırıyı içermektedir [2]. Zorbalığa maruz kalan birey zorbanın kim olduğunu bilir. Mağdur ve zorba yüz yüzedir [3]. Dolaylı zorbalıkta mağdura karşı doğrudan saldırıdan ziyade arkadaşları arasında asılsız sözel ifadelerle zarar vermek amaçtır. Üçüncü kişiler yoluyla yapma veya mağdurun saldırganı tanımlayamaması söz konusudur [3]. Olweus (1993)'a göre fiziksel ve sözel

zorbalık gözlemlenebilir olduğundan doğrudan zorbalık içinde yer alırken, sosyal dışlama dolaylı zorbalık olarak tanımlanmaktadır [2].

Doğrudan (Direkt) Zorbalık Türleri [11,45,53]:

Sözel Zorbalık; ad takma, alay etme, kızdırma, eziyet etme, sözlü hakaretler,

Fiziksel zorbalık; itmek, tekmelemek, eşyalarını çalmak veya zarar vermek, tükürme, taş atma,

Sözel / Fiziksel Olmayan Zorbalık; tehdit etmek, müstehcen hareketler yapmak, lakap takmadır.

Dolaylı (indirekt) Zorbalık; [11,53,45].

Sözel Zorbalık; Dedikodu çıkartma,

Fiziksel Zorbalık; Kendi amacı için arkadaşını başkasına(larına) sataşmak üzere kışkırtmak

Sözel / Fiziksel Olmayan Zorbalık; Bir gruptan biri(lerini) dışlamak, arkadaşlarını yönlendirmek, e-posta ile tehdit etmek, eşyalarını gizleme

Doğrudan zorbalık uygulamaları daha çok erkek öğrenciler arasında yaygındır ve öğrenciler doğrudan zorbalığa genelde sınıf içerisinde veya okul bahçesinde maruz kalmaktadırlar [3].

2.2.9. Zorbalığın Ortaya Çıkış Biçimleri

- Dövme, vurma,
- Tekme, tokat yumruk atma, tırmalama,
- İtme, çekme ve dürtme,
- Korkutma, tehdit,
- Dalga geçme, alay etme, kızdırma, sözel sataşma, tacizde bulunma, kızdırma,
- Kötü isim(ler) takma, yaralayıcı isimlerle çağırma,
- Mağdura ya da ailesine hakaret etme, küçük düşürme, küçük düşürücü sözler söyleme,
- Mağdur hakkında yalan-yanlış söylentiler çıkarma ve yayma,
- Sosyal izolasyon,
- Mağdur hakkında çeşitli yerlere çirkin sözler yazma,
- Mağduru kasıtlı olarak grup dışında tutup yalnızlığa itme, oyun veya diğer etkinliklere katmama, izole etme,
- Gruptan dışlayarak yalnızlığa terk etme,

- Kasıtlı olarak eşyalarına zarar verme, saklama,
- Korkutarak eşya ya da parasını alma, almakla tehdit etme,
- Mağdura zihinsel olarak geri olduğunu söyleyerek kendisini kötü hissetmesine sebep olma,
- Sözlü ya da elle taciz etme, sarkıntılık etme [2-5,10,22,33,48].

2.2.10. Akran Zorbalığının Nedenleri

- Akran zorbalığının nedenleri. bireysel nedenler, okula ait nedenler ve ailesel nedenler olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir [48,54].

2.2.10.1. Bireysel Nedenler

Zorbaca Davranışlarda Bulunanların Kişilik Özellikleri:

Genelde fiziksel olarak güçlü, koordinasyonları yüksek, spor ve bahçe oyunlarında başarılı, dayanıklı ve gözü pek, enerjik ve aktiftirler. Mağdurlardan yaş ve bedence büyük, fiziksel olarak çekici, kaygı düzeyi düşüktür [10]. Saldırgan sert, kendinden emin, düşüncesizce hareket eder, genellikle tepkisel davranır [2,22,48,54]. Normal akranlarından daha agresif, çabuk öfkelenen bir mizaca sahiptirler [12,22]. Genellikle benlik saygısı normal ya da normalin üstünde, güce dayalı benlik algısına sahiptirler [10,48,54]. Duygusal izolasyonları vardır ve az empati kurarlar [48,54]. Otokontrolleri düşük düzeydedir [22]. Kendini sert, başarılı ve becerikli görür, hazır cevap, dalgacı ve alaycıdır [10]. Sosyal becerilerde ve ilişki kurma biçimlerinde yetersizlik vardır [48,54]. Baş etme becerileri yüksektir. Bağımsız ve kendini güvenle ortaya koyabilirler [10]. Sorumluluklarını yerine getirmezler, kolaylıkla gaza gelebilirler, anti sosyal davranır, toplumsal kuralları ihlal eder, sorun çözme becerileri yetersiz, başkalarının başarılarını kıskanan, yenilgiyi kabul edemeyen, ilişkilerinde başarısız ve öfkeli dirler [2].

Çabuk öfkelenen bir mizaca sahiptirler. Popülerdir ve etraflarında iki-üç öğrenciden oluşan ve zorbaları destekleyen ya da onlar gibi olmaya çalışan küçük gruplar vardır [22]. Şiddet içeren davranışlara karşı daha atılgan ve hoş görülme eğilimleri vardır [12]. Kendilerine bakışları olumludur ve büyük çoğunluğu, kendi saldırganlık düzeylerinin farkında değildirler [22]. Mağdurların acı çekmesinden haz duyarlar [48]. Mağduru cezayı hak ettiğine inanırlar [10].

Depresyon, intihar düşüncesi, psikiyatrik problemler, yeme bozuklukları, madde kullanımı, kavgacı davranış, suça karışma, zorba arkadaş,düşük akademik başarı, zayıf okul uyumları mevcuttur [22].

Zorbaca Davranışlarda Bulunanların Aile Özellikleri:

Zorbaca davranan çocuklar engellenmiş, daha önce zorba davranışlara maruz kalmışlardır [10]. Ailede model olarak görebileceği erişkinler arasında istismarın yaygın, saldırganlığın ve çatışmanın yoğun olduğu bireyler mevcuttur [48]. Aile içinde saldırganlığa göz yumulur, aile ile olumlu etkileşimleri az, anne-babalarına yönelik olumsuz duygular taşırlar [10]. Ebeveynler otoriter, cezalandırıcı disiplin yaklaşımında, daha az sorumluluk sahibi ve daha az destekleyicidir [22]. Tutarsız kontrol ve disiplin yöntemleriyle büyürler, alacak rol modelleri yok ya da zayıftır. Anne baba arasında evlilik problemleri ve kaotik ev ortamı vardır. Evdeki denetim ve yönlendirme zayıftır. Eve geliş saatleri denetlenemez [10].

Zorbaca Davranışa Maruz Kalanların Kişilik Özellikleri:

Zorbaca davranışa maruz kalan çocuklar çekingen, utangaç, içe dönük, ev yaşamından hoşlanan, endişeli, pasif ve boyun eğici, güvensiz ve kendini koruyamayan, iletişim becerileri zayıf, sosyal olarak duyarsız olup sosyal becerilerde problem yaşayabilir, spor yetenekleri olmayabilir, uyum zorluğu, kaygı sorunları, aşağılık duygusu gözlenebilir [10,48,54]. Sorunlarla tek başına baş edemeyeceğine inanır, yaşlılarından yardım istemez, kendilerini çaresiz ve etkisiz hisseder, zorbaya karşı tepki vermekten korkar [2,10].

Zorbalardan yaşça ve bedence küçük, aşırı şişman ya da zayıf olabilir, fiziksel olarak daha zayıf, fiziksel bozuklukları olabilir, gözlük kullanmak, kekemelik gibi farklı özelliklere sahip, enerji düzeyleri ve acıya dayanma eşikleri düşüktür [2,20]. Yakın arkadaşı yoktur, özel öğrenme gereksinimi ya da engeli olabilir [48,54].

Depresyon, intihar düşüncesi ve yalnızlık yaşarlar, özsaygı düzeyleri düşük, benlik algıları daha olumsuz, utangaç ve dışadönüktürler. Kaygılı, psikiyatrik problemleri yaşarlar. Fiziksel sağlık problemleri (uyku, alt ıslatma, baş ağrısı, mide ağrısı, yorgunluk), zayıf okul başarıları, okula devamsızlıkları fazladır, daha az popülerdirler, zamanın çoğunu yalnız geçirirler, sosyal uyumları zayıftır [2,22].

Zorbaca Davranışa Maruz Kalanların Aile Özellikleri:

Genellikle aşırı koruyucu aile, anne baba tutumları olabilir. Anne ve babalarının beklentilerini karşılayamayacaklarına inanırlar [10,48,54]. Sosyal durumlarını kontrol etmek için çok az fırsat sunan, daha az sorumluluk sahibi ve daha az destekleyici ebeveyn, acımasız ve kötü ev ortamları, istismar sorunları yaşarlar [22]. Farklı ırk ya da etnik grup üyesi olabilirler [48].

2.2.10.2. Ailesel Nedenler

Ailesini model alan ve onlarla özdeşim kuran ergen, sorun çözümünde fiziksel ceza, sözel/fiziksel saldırı ya da isim takma gibi yolların kullanıldığı ev ortamında yetişmişse akranlarıyla olan ilişkilerinde bunu model alarak sorunlarının çözümünde bu yöntemleri kullanabilir [54]. Ailenin, özellikle de çocuğun bakımını üstlenen kişinin, yaşamın ilk yıllarında çocuğa yönelik yetersiz ilgi ve sevgiyle belirginleşen olumsuz tutumu, bakımını üstlenen kişi/lerin saldırgan davranışlarına izin verici tutumlar sergilemesi, ailenin çocuğu yetiştirirken güç kullanması ve çocuğun mizacı saldırgan davranışlar geliştirmesinde rol oynar [48,54].

Çocuğun akranlarına, kardeşlerine ve yetişkinlere karşı sergilediği şiddet içeren davranışlara kesin sınırlandırmalar getirilmemesi, izin verici bir tutum sergilenmesi, çok fazla özgürlüğün tanınması, ergenlik çağında yetersiz ilgi ve sevgi çocuğun saldırgan davranışlarını arttırır. Çocuğu yetiştirirken açık kurallar koymak ve sınırlamalar getirmek önemlidir. Bunları cezaya dönüştürmemek gerekir [48,54].

2.2.10.3. Okula Ait Nedenler

Müdür, müdür yardımcıları ve öğretmenlerin yetersiz denetimleri nedeniyle okullarda zorbalık eylemleri artmaktadır. Okulun sosyal ortamının, genel havasının bütün öğrencilere karşı sıcak ve kabul edici olmaması da şiddet eylemlerini arttırmaktadır. Okul ortamındaki, oyun alanlarındaki, okul bahçesindeki ve okul yolundaki yetersiz denetim akran istismarına yol açmaktadır [48,54].

2.2.11. Zorbaların Okulda Göstereceği Belirtiler

Teneffüslerde genellikle yalnızdır, sınıfta hiç yakın arkadaşı yoktur, takım oyunlarına seçilmez veya en son seçilir, teneffüslerde öğretmene veya yetişkinlere yakın olmak ister, sınıfta konuşma zorluğu çeker, endişeli ve güvensiz bir yüz ifadesine sahiptir, okul başarısı

aniden veya yavaş yavaş düşer, canını acıtmaktan korkar, yaşıt grupları içinde kendini göstermekten kaçınır [10].

2.2.12. Mağdurların Okulda Göstereceği Belirtiler

Eve üstü başı, kitapları ve çantası yırtılmış veya kirlenmiş gelir. Belli bir açıklama olmaksızın vücudunda yara, çürük, kesik, tırnak izi olur. Eve arkadaş getirmez, arkadaşlarına hiç gitmez, partilere davet edilmez, kendi partisine okuldan kimseyi davet etmez, okula gitmek istemez, okulu sevmez, okul değiştirmek ister, okula giderken yolu uzatır, ödev yapma isteği azalır, akademik başarıda düşüş olur [10,22]. Korkulu rüyalar görür, uykusunda ağlar, yatağını ıslatır, sabahları iştahsızlık çeker, sürekli karın ağrısı ve baş ağrısı yaşar, sık ve nedensiz ağlar ve ekstra para ister [10]. Kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duyguları, depresyon, kendini değersiz ve mutsuz hissetme, dışlanmışlık ve yalnız kalma gibi sorunlar yaşar [22].

2.2.13. Zorbalığın Yol Açtığı Sorunlar

Zorbalığın hem zorba, hem mağdur hem de izleyici olarak bu sürecinde yer alanlarda kısa ve uzun dönemde olumsuz etkileri vardır. Bireylerde ruhsal, akademik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Zorbalığın psikolojik ve sosyolojik etkileri sadece okul yıllarıyla sınırlı kalmayıp yaşamın sonraki dönemlerinde de devam etmekte, yetişkinliğe de taşınma riski yüksek görünmektedir [3,12,44,55].

2.2.13.1. Zorbalarda Görülen Sorunlar

Zorbalılar, West ve Salmon'a (2000) göre özellikle zorbalığın geç farkına varılması durumunda uzun dönemli zihinsel sağlıkla ilgili problem yaşamaktadırlar. Zorbalarda dikkat yetersizliği, depresyon, karşı çıkma-kural bozucu davranış problemleri, mağdurlara oranla daha fazla alkol ve madde kullanma eğilimi, okulda başarısızlık, iş ortamında düşük başarı ve performans, suçlara karışma ve mahküm olma, trafik suçu işleme, ileriki yaşantısında aile içi şiddet sergileme davranışları görülür. Yetişkinlikte antisosyal davranışlar gösterir, depresyon ve suçluluk duygusu yaşarlar [22,55,56].

2.2.13.2. Zorbalığa Maruz Kalanlarda Görülen Sorunlar

Ruhsal sorunlar: Akran zorbalığına maruz kalmış kişilerde görülen ruhsal sorunlar; anksiyete, huzursuzluk, yoğun korku ve endişe, terk edilmişlik, tekrarlayan çağrışımsız anılar,

panik ve gerginlik hissi ve konsantre bozukluğu, uzun süre maruz kalınırsa kekelemelik gibi önceden var olan ruhsal sorunun ya da çatışmanın artması, uyku sorunları, yeme bozuklukları, geceleri altını ıslatma, kendini toplum dışına itilmiş hissetme, depresyon, sürekli çevreyi gözleme ihtiyacı, okul fobisi, kaygı ve güvensizlik duyguları ve az sayıda görülse de en ciddi olanı intihar düşüncesi ve teşebbüsüdür. Mağdurlarda baş ağrısı ve mide ağrısı gibi psikolojik kaynaklı bedensel rahatsızlıklar yaşanmaktadır [22,48,54-58].

Akademik sorunlar: Zorbalığa uğrayan öğrenciler sıklıkla okuldan korkarlar, okulu güvensiz ve mutsuz bir yer olarak algılar, okul sevgilerinde azalma olur. Okul ve diğer öğrencilere karşı daha az olumlu ilişki eğilimi, okulda kendini güvensiz hissetme, ders başarısında düşme, konsantrasyon kaybı, ders içinde uyumsuzluk, okula gitmeme ve okul reddi yaşanması söz konusudur [22,44,48,54,55].

Sosyal beceri sorunları: Zorbalığa maruz kalmış kişiler mutluluklarını ve başarılarını yeterince yaşayamazlar çünkü mutlu bir yaşamı hak etmediklerini düşünürler. Bunun sonucu olarak sosyal ve duygusal sorunlar yaşarlar. Arkadaşlık kurmak ve sürdürmek onlar için çok güçtür. Bu sorunlar yetişkinlikte de ilerleyerek devam eder ve ağır sosyal uyum sorunları ortaya çıkabilir. Olumsuz kendilik algısı, arkadaşları tarafından ihmal edildiği duygusu, güvensizlik ve içine kapanıklık, utangaçlık, düşük benlik saygısı, azalmış kendine güven sorunları görülür [48,54].

2.2.14. Akran Zorbalığının Dünyada ve Türkiye'de Görülme Sıklığı

Tüm dünyada okullarda zorbalığın niteliği ve görülme sıklığı ile ilgili bir çok çalışma yapılmıştır. Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada (2007) öğrencilerin %39'u okul yıllarında zorbalığa uğradığını, %28'i zorbalık yaptığını, %13'ü zorba- mağdur olduğunu, 2001-2002 yıllarında öğrencilerin %22'si zorba, mağdur ya da zorba-mağdur olduğunu belirtmiştir [59,60]. Avustralya'da öğrencilerin en az %50'sinin [44], 1993-1994 yıllarında 9-17 yaşlarında sık sık zorbalığa uğradığı [45], Amerika'da %70-80 zorba, mağdur ya da seyirci olduğu [55], Güney Kıbrıs'ta %5,4'ünün zorba, %7,4'ünün mağdur, %4,2'sinin zorba-mağdur [15], NewYork'ta %13'ünün sıklıklı zorba, %9'unun sık sık mağdur [16] olduğu görülmektedir.

Türkiye'de öğrencilerin; %44'ü sözel, %30'u fiziksel, %18'i duygusal, %9'u cinsel içerikli zorbalığa uğramaktadırlar [48]. Yapılan çalışmalarda ortaöğretim öğrencilerinin %51'i okulda zorbaca davranışlara maruz kaldıklarını, %54'ü okullarında zorbaca davranışlar

olduğunu bildirmiştir [10]. Türkiye genelinde 2005-2006 yıllarında ilk ve orta öğretim öğrencileri arasında yapılan araştırmada öğrencilerin %65,2'sinin son 1-2 ay içinde zorbalığa uğradıkları, %58'inin ise haftada en az bir kez zorbalığa uğradıkları belirlenmiştir [53]. Çalışmalara bakıldığında liselerde zorba olma İstanbul'da %9,2-%42 arasında [53,61,62], Bolu'da %41,37 [18], Balıkesir'de % 56,7 [63] oranlarında, mağdur olma İstanbul'da %22-%30 [53,61,62], Ankara'da %35,5- %70,9 [17], Bolu'da %51,04 [18], Balıkesir'de %13,1 [63] oranlarında ve zorba-mağdur olma İstanbul'da %9,4 [53,61], Balıkesir'de %7,9 [63] oranlarıyla akran zorbalığı liselerde %9,2-70,9 arasında olduğu görülmektedir. İlköğretim okullarında ise zorba olma Ankara'da %10,1 [52], İzmir'de %5,6- %20,3 arasında [19,64,65], Adana'da %5,1 [66] oranlarında, mağdur olma Ankara'da %27,3-%94,4 arasında [50,52,67], Sivas'ta %43,0 [20], İzmir'de %21,9-%42,3 arasında [19,64,65], Adana'da %6 oranında [66], zorba-mağdur olma ise İzmir'de %6,6- %13,8 arasında [19,64,65], Adana'da %8,3 [66] oranlarında olduğu görülmektedir. Herhangi bir zorbalığa dahil olma %41,7 oranında bulunmuştur [19].

2.2.15. Akran Zorbalığına İlişkin Yanlış Algı, İnanç ve Düşünceler

- Bizim okulda zorbalık yoktur.
- Öğrenciler arasındaki zorbalık olayları büyütülecek kadar ciddi değildir.
- Zorbalık büyüme ve gelişmenin doğal bir parçasıdır.
- Başkalarını kızdırmak bazen eğlencelidir.
- Zorbalık yapıldığında bunu yetişkinlere anlatmak ispiyonculuktur.
- Birine lakap takmak zorbalık sayılmaz.
- Zorbaca davranışlar aslında çocuklar arasında yapılan masum şakalardır.
- Zorbalık yapanları görmezden gelerseniz sizi bırakırlar.
- Bir zorba ile baş etmenin en iyi yolu onunla kavga etmek ve intikam almaktır.
- Mağdurların çoğu zorbaları kışkırttıklarından zorbalığa uğrar.
- Bazı öğrenciler zorbalığı hak eder.
- Sadece erkekler zorbalık yapar.
- Küçükken zorbalık yapanlar, büyüyünce olgunlaşırlar.
- Zorbalığa uğrayan öğrenciler yetişkinlerden yardım istememeli, sorunu kendi başına çözmelidir [5].

2.2.16. Akran Zorbalığı Önlemek İçin Okulda Neler Yapılabilir?

Akran zorbalığının önlenmesinde; değerlendirme, önleme ve müdahale biçiminde bir yaklaşım olmalıdır. Değerlendirme; gözleme, görüşme, sosyometrik ölçümler, anketler, öğretmen görüşleri ve zorbalıların kendi kendilerini değerlendirmelerini içermektedir [11].

Okulda akran zorbalığını önlemek için öğretmen, veli, okul yönetiminin işbirliği sağlanmalıdır. Olweus ve Limber tarafından geliştirilmiş olan “Olweus Zorbalığı Önleme Programı” okul personelinin sıcak, ılımlı ve katılımcı bir okul ortamı yaratmaya yönlendirmekte, onaylanmayan davranışları sınırlandırmada tutarlı olma, kuralların çiğnenmesine karşı düşmanca olmayan bedeller uygulama gibi özellikleri ile yetişkinleri, hem otorite figürü hem de birer rol modeli olarak davranmaya sevk etmektedir. Zorbalık mağdurlarda stres ve korkuya yol açmakta ve okulda tüm öğrencileri etkilemektedir. Öğrencilerin okul ortamı içinde kendilerini güvende hissedebilmeleri için, sorumlu yetişkinler tarafından dinleneceklerini ve zorbalığa karşı tolerans gösterilmeyeceğini bilmeleri gerekir. Zorbalık sorununun yaygınlığı saptanmalı, zorbaca davranışlar nelerdir, öğrenciler, kimlere ne tür zorbaca davranışlar yapmaktadır, okulun hangi bölgesi bu tür davranışlar için uygun mekanlar olmaktadır, zorba ve mağdur öğrencilerin zorbalığa ilişkin tutum ve inançları nedir, zorbalıkla ne ölçüde etkili mücadele edildiği konusunda algıları ve alınması gereken önlemlere ilişkin düşünceleri nelerdir belirlenmelidir. Zorbalığa uygun tepki vermemek tekrarlama riskini desteklemek demektir bu nedenle türü ne olursa olsun okulda zorbaca eylemlerin kabul edilemez olduğu vurgulanmalı, bu sorunla etkin bir biçimde baş edebilmek için uygun politikalar geliştirilmelidir. Okul çevresinde ve okulda zorbalık eylemlerinin en sık yaşandığı yerlerde güvenlik için ek önlemler alınmalı, belli bölgeler varsa bu bölgeler okul yönetimi olarak başka amaçlar için kullanılacak şekle dönüştürülmelidir. Zorba davranış hakkında kesin kurallar konulmalı, zorbalara yaptırımlar uygulanmalı, öğrenciler ve öğretmenler zorba davranış karşısında göstereceği tutumlar hakkında eğitilmeli, okul dışındaki çevre kontrol edilmeli, zorba davranışa maruz kalan çocukların şikayetlerini yazacakları kutular okulun değişik yerlerine konulmalıdır. Okullarda olumsuz davranıştan çok olumlu davranışlar dile getirilmeli, fazla rekabeti sağlayan bir ortam yaratılmamalıdır. Zorbalar ve mağdurlar için gerektiğinde bireysel ya da grupla psikolojik danışma hizmeti sunulmalıdır. Zorbaca davranışları önlemede veli görüşmeleri, etkili iletişim, veli ve öğretmenlerin konuya gereken önemi vermeleri etkili olacaktır. Öğrencilerin zorbalığa yapacağı müdahaleler (akran etkisi) zorbalığı önlemede başarılı bir yol olabilir Okulda

zorbalığı önleyici yaklaşımda, zorbalık davranışı yerleşmeden önce, erken yaşlarda çocuklara olumlu davranış ve alışkanlıklar kazandırmak önemlidir. Ayrıca riskli grup olarak ifade edilebilen aile içi şiddete tanıklık eden, şiddete uğrayan, parçalanmış ailede yaşayan çocuklar belirlenmeli, zorbalık döngüsünün (zorba, mağdur ve izleyiciler) değişimi için çalışma grupları oluşturulmalı, zorbalığı önleme programlarına ailelerin katılımı sağlanmalıdır. Öğrencilere insan hakları, sosyal beceriler, konuşma-atılganlık, dinleme, beden dili kullanma gibi olumlu iletişim becerileri geliştirme, problemleri şiddet kullanmadan çözme yaklaşımları öğretilmeli, öfke kontrolü, kendini ifade becerileri, benlik saygısını ve kendilik değerini artırmaya yönelik eğitimler, çatışma çözme, sosyal beceri eğitimleri yapılmalıdır [3,5,10-12,19,47,48,68,69].

Arabuluculuk programlarının okullarda uygulanması ile pek çok istenmedik davranışın engellendiği araştırmalar saptanmıştır. Bu amaçla geliştirilen arabuluculuk eğitim programının kapsamında; çatışma çözme ve iletişim becerileri-etkin dinleme, yeniden yapılandırma, ben dili, empati- farklı bakış açılarını görebilme, öfke yönetimi, problem çözme stratejisi, arabuluculuk süreci ve sürecin uygulanması yer almaktadır [70].

Genellikle şiddet ve zorbalık eylemleri ortaya çıktıktan sonra müdahale etmeye yönelik strateji geliştirme eğilimi söz konusudur. Ancak gelecekte ciddi olaylar meydana gelmeden tekrar edebilir olayları önlemeye dayalı girişimler oluşturmak uygun olacaktır. Özellikle okullarda zorbalık nedenlerinin analiz edilmesi, problem alanına ilişkin uygun girişimlerin planlanıp uygulanması ve sonuçlarının yaygınlaştırılması önemlidir [3].

2.2.17. Akran Zorbalığı ve Hukuki Boyut

İnsanın birey olmaktan kaynaklanan, olmazsa olmaz temel hakları vardır. Hak; hukuk düzeninde tanınmış, sınırı, konusu, kullanılma şekli ve koşulları gösterilmiş, yararlanılması toplumca sağlanmış özgürlük veya hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkidir [71]. Özgürlük bir haktır, hak ise özgürlük ile gerçekleşebilir. Hak ve özgürlük hukukun yapı taşıdır [72]. İnsan haklarının temelinde, insanların eşit ve özgür doğdukları, doğumun bir üstünlük ya da ayırım kaynağı olmayacağı anlatımı yatmaktadır [72]. Anayasanın 12. maddesinde ‘Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir’ denilerek insanın doğuştan sahip olduğu temel hakların ulusal düzeyde anayasalar temelinde iç hukuk kurallarıyla korunduğu vurgulanmıştır [71,73,74]. Bunun yanında Anayasanın 12/2.

maddesi ‘Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder’ hükmünü içermektedir [71,73].

İnsan hakları evrensel bildirgesi madde 26’da ‘Herkesin eğitim alma hakkı vardır’ ve Anayasanın 42/1. maddesinde ‘Kimse; eğitim, öğretim hakkından yoksun bırakılamaz’ ifadeleri yer almaktadır [71,72]. Bir çocuğun korkmadan, rahatsız edilmeden, tacize uğramadan, aşağılanmadan, onuru kırılmadan güvenle okuluna gidip gelmesi en temel demokratik haklarından biridir [22]. Çocuk; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde, Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) madde3’te ve Türk Ceza Kanunu (TCK) 6/1-b maddelerinde ‘Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşına kadar herkes çocuk sayılır’ ifadeleriyle tanımlanmıştır [71,72,74,75]. Akranları tarafından istismar edilen çocuk kendini akran grubuna kabul ettirebilmek ve bir gruba dahil olabilmek için suça karışabilir. Ankara’da yapılan bir çalışmada suça karışan çocukların %54.4’ünün okula devam etmediği belirlenmiştir [76]. Mağdur çocuklar zamanla fail konumuna geçebilirler; bu ihtimal yüksek olduğundan çocukların kötü muamele ve işkence mağduru olmasına fırsat verilmemelidir. Anayasa’nın 17/3. maddesinde ‘Kimseye işkence ve eziyet yapılmaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz ifadeleri yer almaktadır’. Okul disiplin kurulları işkence mahiyetinde ceza veremez. Çocuğa maddi ve manevi işkence yapmak yasaktır. Çocuğun beden bütünlüğü, ruh sağlığı, onuru ve haysiyeti korunmalıdır [72].

Hukuk; suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı yasaların öngördüğü yaptırımdır [77]. Suç, kusur yeteneği bulunan bir kimsenin kanuni unsura uygun, hukuka aykırı kusurlu hareketidir [78]. Bir fiilin suç oluşturabilmesi için somut fiilin kanun maddesinde var olması gerekir [77]. Mağdur, suçun zarar verdiği değer sahibidir [77]. TCK’da suç olarak tanımlanmış mobbing aracı olarak kullanılan fiiller; kasten adam öldürme, kasten adam yaralama, işkence, eziyet, cinsel saldırı, cinsel taciz olarak değerlendirilmiştir [35]. Bu suçlara ek olarak tehdit suçu, şantaj suçu, inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme suçu, ayrımcılık suçu, hakaret suçu, mala zarar verme suçu; TCK’da suç olarak düzenlenmiş mobbing aracı olarak kullanılan fiiller olarak sayılabilir [35].

Zorbalarda kavgacı davranışlar ve suça karışma özellikleri vardır, mağdurlar ise istismar sorunları yaşarlar [22]. TCK madde 86/1 uyarınca ‘Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi cezalandırılır’

ifadesiyle bu suçtan korunan hukuksal yarar kişinin beden dokunulmazlığıdır [79]. Bir kişinin işlediği fiilden dolayı cezai sorumluluğunun bulunabilmesi için kişinin kusur yeteneğinin (isnat kabiliyeti) olması gerekir [77]. Kusur yeteneği (isnat kabiliyeti); doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan ayırabilme ve buna göre davranabilme kabiliyetidir. Kanunda ‘Fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğidir’. İsnat kabiliyeti kusurlu hareket edebilmenin önkoşuludur. Yaş küçüklüğü isnat kabiliyetini azaltıcı veya kaldırıcı sebeplerden biridir. Yaşın isnat yeteneğine etkisi TCK 31. maddesinde düzenlenmiştir. Bunlar, oniki yaşından küçükler, 12-15 yaş ve 15-18 yaş arası olanlardır [77,80].

Fiili işlediği sırada oniki yaşını bitirmemiş olanların; TCK 31/1’de ‘Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların cezai sorumluluğu yoktur. Bu kişiler için ceza kovuşturması yapılmaz; ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir’ ifadesiyle isnat kabiliyetine haiz olmadıkları kabul edilmiştir [77,80].

Fiili işlediği sırada 12-15 yaş arasında olanlar için; TCK31/2’de ‘Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz’ denilmektedir. Bu dönemde isnat kabiliyetinin bulunup bulunmaması, çocuğu algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığına ya da yokluğuna bağlı tutulmaktadır. Algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği yoksa isnat kabiliyeti yoktur, bu yeteneği varsa kanun isnat kabiliyeti var kabul eder ve cezada indirim yapılacağını öngörür [77,80].

Fiili işlediği sırada 15-18 yaş arasında olanlar için; TCK31/3’de ‘Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup on sekiz yaşını doldurmamış olanların cezasında indirim yapılacaktır. Bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu

halde fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz' denilerek çocuklar açısından isnat kabiliyeti kabul edilmekte, ancak cezada indirim yapılmaktadır [77,80].

Eski dönemlerden itibaren suç işleyen çocuklar büyüklerden farklı bir muameleye tabi tutulmuşlardır [72]. Suça sürüklenen çocuğu ıslah ve tedavi etmek, topluma yeniden kazandırmak ve çocuğu olduğu kadar toplumu da tehlikelerden korumak amacıyla çocuklara özgü güvenlik tedbirleri düzenlenmiştir [81]. Devlet, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen çocuğun; yeniden topluma kazandırılmasını sağlar [72]. Suç işleyen ama kusuru yeteneği olmayan ama gösterdiği tehlike hali nedeniyle 'Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri' uygulanmaktadır. Güvenlik tedbirleri mahkeme tarafından ve mahkeme kararı olarak verilebilir ve suç oluşturan fiili işleyen kişinin iyileştirilmesi, eğitilmesi ve ıslahı amacıyla uygulanır [72]. Çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbirler; bir kuruma yerleştirilerek veya koruyucu aile yanına yerleştirilerek korumak, destekleyici tedbir ise kendi ailesi içinde desteklemektir. ÇKK'nın 5. maddesinde geçen beş adet tedbir; danışmanlık, eğitim, bakım, barınma ve sağlık tedbirleri; korunma ihtiyacı olan çocuklar içindir. Bu tedbirlerin en önemli özelliği sadece çocuğu korumaya ve desteklemeye yönelik amaçlar gütmesidir [82]. Koruyucu ve destekleyici tedbir kararları hakim kararı niteliğindedir ve kesinleşmiş mahkumiyet kararı olan çocuklar hakkında uygulanamaz [72,75,77].

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Kesitsel ve müdahale tipinde tasarlanmış bir araştırmadır. İki aşamada yapılması planlanmıştır.

1. aşamada; Rize il merkezinde bulunan lise öğrencilerinin akran zorbalığı yapma ve zorbalığa uğrama sıklıklarının belirlenmesi amacıyla anket uygulaması,
2. aşamada; zorbalığın en yüksek görüldüğü iki lisede eğitim programı uygulama ve eğitim sonrası anket uygulayarak eğitimin etkinliğinin değerlendirilmesi söz konusudur.

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma, Rize il merkezindeki beş farklı lisede Aralık 2013- Mayıs 2014 tarihleri arasında yürütüldü. Bu liseler Kız Teknik ve Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi, Rize Fener Lisesi ve Rize Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinden oluşmaktadır.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Rize il merkezinde bulunan liselerin 9.-10.-11. sınıflarındaki 7.928 öğrenci oluşturmaktadır. Olayın görülme sıklığı yaklaşık %5-70 arasında değişmektedir. İstatistiksel işlemlerde olayın görülme sıklığı %50 olarak alındı. Araştırma için gerekli olan öğrenci sayısı $p:50$, $t:4$, $d:0,01$ olarak alındığında $n: 917$ olarak hesaplandı. Hesaplama işlemi Raosoft Sample Size Calculator programı [83] kullanılarak yapıldı.

Rize Milli Eğitim Müdürlüğü'nden il merkezinde bulunan liseler ve öğrenci sayıları alınarak evren ve örneklem belirlendi [84] (EK 1). Rize il merkezinde toplam 21 lise bulunmaktadır. Buna göre tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile farklı mesleki eğitim veren okullar beş grup olarak gruplandırıldı. Gruplandırma işlemi Anadolu ve Fen Liseleri aynı grupta toplam 2.152 öğrenci, Kız Teknik ve Mesleki eğitim veren liseler aynı grupta toplam 514 öğrenci, İmam Hatip liseleri aynı grupta toplam 1.134 öğrenci, Meslek Liseleri aynı grupta toplam 3467 öğrenci ve düz liseler aynı grupta toplam 661 öğrenci olmak üzere genel toplamda 7.928 öğrenci olacak şekilde yapıldı. Anadolu Liseleri ve Fen Lisesinden rastgele sayılar tablosuna göre Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi; Kız Teknik ve Meslek Lisesindeki Kız Meslek ve Anadolu Kız Meslek Lisesinden Kız Meslek Lisesi; Meslek liselerinden

rastgele sayılar tablosuna göre Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi; Rize Anadolu İmam Hatip Lisesindeki İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesinden İmam Hatip Lisesi; düz lise olarak ise tek okul olan Fener Lisesi anket uygulanacak olan okullar olarak seçildi. Çalışmada örnekleme alınacak toplam 917 öğrenci sayısı tabakalardaki birey sayısına orantılanarak Kız Teknik ve Meslek Lisesi (n: 60), İmam Hatip Lisesi (n: 131), Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (n: 401), düz lise olan Rize Fener Lisesi (n: 76) ve Rize Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi (n: 249) sınıf öğrencilerinden toplam 917 öğrenci olarak hesaplandı. Daha sonra belirlenen liselerdeki 9.,10. ve 11. sınıflar tabakalanarak her sınıftan kaç öğrenci alınması gerektiği hesaplandı. Kız Teknik ve Meslek Lisesinden (n: 60), 9. sınıf 24 öğrenci, 10. sınıf 16 öğrenci 11. sınıf 20 öğrenci, İmam Hatip Lisesinden (n: 131), 9. sınıf 73 öğrenci, 10. sınıf 33 öğrenci 11. sınıf 25 öğrenci, Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesinden (n: 401), 9. sınıf 167 öğrenci, 10. sınıf 129 öğrenci 11. sınıf 105 öğrenci, düz lise olan Rize Fener Lisesinden (n: 76) 9. sınıf 22 öğrenci, 10. sınıf 21 öğrenci, 11. sınıf 33 öğrenci ve Rize Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinden (n: 249) 9. sınıf 89 öğrenci, 10. sınıf 90 öğrenci, 11. sınıf 70 öğrenci olacak şekilde hesaplandı.

3.4. Araştırmaya Alınma Kriterleri

Her sınıfta sistematik örnekleme yöntemi ile örneğe çıkan ve araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenciler alınmıştır.

3.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada araştırmacı tarafından oluşturulan Sosyodemografik Bilgi Formu (EK 2) ile Pişkin ve Ayas (2007) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Ergen Formu” (EK 3) kullanıldı.

Sosyodemografik Bilgi Formu; yaş, cinsiyet, okul, sınıf, anne-babanın öğrenim durumu, çalışma durumu ve mesleği, ekonomik durum, aile tipi, kardeş sayısı ve zorbalığı ne olarak algıladığına yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu; ilköğretim 2. kademe ve lise öğrencileri için geliştirilmiş bir formdur. Biri “Zorba Ölçeği” diğeri “Mağdur Ölçeği” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Öğrencilerin zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, mağdur

ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçek toplam 53 maddeden oluşmaktadır. 1-14. sorular fiziksel zorbalık, 15-22. sorular sözel zorbalık, 23-28. sorular dışlama, 29-33. sorular söylenti çıkarma ve yayma, 34-43. sorular eşyalarına zarar verme, 44-53. sorular cinsel zorbalık alt faktörlerini ölçmek için hazırlanmıştır. Değerlendirmede hemen hemen her gün 4 puan, haftada en az 1 defa 3 puan, ayda bir defa 2 puan, dönem boyunca bir defa 1 puan, hiçbir zaman 0 puan olarak hesaplanmaktadır. Zorba ölçeği “ben yaptım” sütunundan oluşmaktadır ve bu sütundan alınan puanlar zorba olma puanını, mağdur ölçeği “ bana yapıldı” sütunundan oluşmaktadır ve alınan puanlar mağdur olma puanlarını göstermektedir. Puan yükseldikçe zorba ya da mağdur olma oranı artmaktadır.

Bu çalışmada formda yer alan dışlama ve söylenti çıkarıp yayma zorbalık ve mağduriyet belirlemeye yönelik olan maddeler sözel zorbalık ve mağduriyete, eşyaların zarar görmesine ait maddeler fiziksel zorbalık ve mağduriyete dahil edilerek fiziksel, sözel ve cinsel olmak üzere üç tür zorbalık ve mağduriyet hesaplanmıştır. Zorba ve mağduriyeti belirlemede 1 puan ve üzerinde alındığında var, sıfır puan alındığında yok kabul edilerek hesaplanmıştır.

a) Mağdur Ölçeği: 1) Fiziksel Mağduriyet, 2) Sözel Mağduriyet, 3) Dışlanma, 4) Söylentiye Uğrama, 5) Eşyalarının Zarar Görmesi ve 6) Cinsel Mağduriyet olmak üzere toplam altı faktörden oluşmaktadır.

Bu ölçeğin geçerlik çalışması için önce uzman görüşüne başvurulmuş ve ardından doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan birinci düzen DFA sonucunda, uyum indeksi $X^2= 5407.73$ (sd=1307, p.= .00), $X^2 / sd = 4.13$ RMSEA= 0.041, GFI= 0.90, AGFI= 0.89, CFI=0.90, NFI=0.96 ve NNFI= 0.97 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzey DFA sonucunda; uyum indeksleri $X^2= 5959.71$ (sd=1315, p.= .00), $X^2 / sd = 4.53$ RMSEA= 0.043, GFI= 0.89, AGFI= 0.88, CFI=0.97, NFI=0.96 ve NNFI= 0.97 olarak bulunmuştur.

Mağdur ölçeğinin Cronbach α iç tutarlılık güvenirlik katsayısı Toplam Mağduriyet Ölçeği için 0.93, “Fiziksel Mağduriyet” alt ölçeği için 0.82, “Sözel Mağduriyet” alt ölçeği için 0.75, “Dışlanma” alt ölçeği için 0.77, “Söylentiye Uğrama” alt ölçeği için 0.75, “Eşyalarının Zarar Görmesi” alt ölçeği için 0.80 ve “Cinsel Mağduriyet” alt ölçeği için ise 0.88 olarak hesaplanmıştır [2].

b) Zorba Ölçeği: Bu ölçek de zorba ölçeği gibi altı alt faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler:

1) Fiziksel Zorbalık, 2) Sözel Zorbalık, 3) Dışlama, 4) Söylenti Çıkarma, 5) Eşyalara Zarar Verme, 6) Cinsel Zorbalık şeklindedir.

Ölçeğin geçerlik çalışması için önce uzman görüşüne başvurulmuş, ardından doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan birinci düzen DFA sonucunda uyum indeksi $X^2= 6461.32$ (sd=1307, p.= .00), $X^2 / sd = 4.94$ RMSEA= 0.046, GFI= 0.89, AGFI= 0.88, CFI=0.96, NFI=0.95 ve NNFI= 0.96 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzey DFA sonucunda uyum indeksleri $X^2= 7298.38$ (sd=1316, p.= .00), $X^2 / sd = 5.54$, RMSEA= 0.049, GFI= 0.87, AGFI= 0.86, CFI=0.96, NFI=0.95 ve NNFI= 0.96 olarak bulunmuştur.

Zorba ölçeğinin Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı Toplam Zorbalık Ölçeği için 0.92, “Fiziksel Zorbalık” alt ölçeği için 0.83, “Sözel Zorbalık” alt ölçeği için 0.74, “Dışlama” alt ölçeği için 0.75, “Söylenti Çıkarma” alt ölçeği için 0.66, “Eşyalara Zarar Verme” alt ölçeği için 0.79 ve “Cinsel Zorbalık” alt ölçeği için ise 0.88 olarak hesaplanmıştır [2].

3.6. Araştırmanın Değişkenleri

Bağımlı Değişken: Bireylerin zorbalık yapma ve zorbalığa uğrama düzeyleri bağımlı değişkenlerini oluşturdu.

Bağımsız Değişken: Bireylerin okulu, sınıfı, cinsiyeti, anne ve baba eğitim durumu, anne ve baba çalışma durumu, anne ve baba mesleği, aile tipi, hanede yaşayan kişi sayısı, kardeş sayısı, ailenin aylık toplam geliri araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturdu.

3.7. Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 18.0 paket programı ve Epi İnfó epidemiyolojik paket programı Versiyon 7 Statcalc kullanıldı. Niceliksel veriler yüzde, ortalama $\pm$ standart sapma ile ifade edildi ve verilerin istatistiksel analizinde ki-kare testi kullanıldı. Bağımsız değişkenlerin zorbalık yapma ve zorbalığa uğrama sıklığı ile zorbalık türüne olan etkisinin değerlendirilmesinde Binary Logistic Regresyon analizi uygulandı. Lojistik Regresyonun bağımlı değişkenlerini fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, cinsel zorbalık ve toplam zorbalık yapma ve zorbalığa uğrama; bağımsız değişkenlerini ise okul, sınıf, cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu, anne ve baba çalışma durumu, anne ve baba mesleği, aile tipi, hanede yaşayan kişi sayısı, kardeş sayısı, ailenin aylık toplam geliri

oluşturdu. Ki kare analizinde anlamlı fark saptanan bağımsız değişkenler modele dahil edildi. Yanılma düzeyi 0.05 olarak alındı. Eğitim öncesi zorba ve mağdur olanların eğitim sonrasındaki azalma durumunun değerlendirilmesinde ki-kare testi kullanıldı. Değerlendirmeye zorba ve mağdur olanlar alındı. Araştırmada müdahale yönteminin etkinliğinin değerlendirilmesinde rölatif etkinlik, atfedilen etkinlik, koruyuculuk (etkinlik) oranı hesaplanarak değerlendirildi. Epidemiyoloji kitabında yer alan formüller kullanılarak hesaplandı [85].

3.8. Araştırmanın Uygulama Adımları

3.8.1. Verilerin Toplanması ve Uygulama Adımları

Araştırmanın akran zorbalığını belirlemek için yapılan ilk anketi Kasım 2013 tarihinde uygulandı. Elde edilen veriler doğrultusunda akran zorbalığının en yüksek görüldüğü İmam Hatip Lisesi ve Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinde Aralık 2013 - Ocak 2014 tarihleri arasında dört seanslık eğitim programı uygulandı. Akran zorbalığı, öfke kontrolü ve çatışma çözme konularını içeren broşür ve afişler hazırlandı. Dört ay bekleme süresinden sonra ikinci anketler uygulandı.

3.8.2. Eğitim Programı

Zorbalığın azaltılmasında etkili olduğu belirlenen öfke yönetimi ve kontrolü, davranış kontrolü, kişiler arası sorun çöme, çatışma çözme becerileri konusunda eğitim verilmelidir [3,5]. Zorbalığın en yüksek bulunduğu iki okul olan İmam Hatip Lisesi ve Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinde uygulanmak üzere literatürde yer alan bilgiler doğrultusunda dört oturumluk eğitim programı hazırlandı. Eğitim programının içeriğinde akran zorbalığının ne olduğunun anlaşılmasını sağlayacak olan farkındalık eğitimi, zorbalığın azaltılmasında etkili olduğu bilinen öfke kontrolü eğitimi ve çatışma çözme becerileri konusunda eğitimler yer almaktadır. Eğitim içerikleri EK 4, EK 5 ve EK 6'da yer almaktadır.

3.8.3. Eğitimlerin Uygulanış Şekli

Önce İmam Hatip Lisesi'nde tüm oturumlar tamamlandı, sonra Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinde eğitimler uygulandı. Eğitimin uygulanış şekli her iki okulda aynıydı. Yapılan ilk eğitim farkındalık eğitimi oldu ve konferans salonunda araştırma kapsamına alınmış olan tüm öğrencilerin katılımıyla 40 dk'lık bir seminer şeklinde yapıldı. İkinci ve üçüncü eğitim öfke

kontrolü eğitimleri oldu. Tüm sınıflara tek tek girilerek bir hafta arayla bir ders saati bir oturum olacak şekilde toplam iki oturumda tamamlandı. Son olarak yine konferans salonunda toplu şekilde 50 dk'lık çatışma çözme becerisi eğitimi yapılarak eğitim içeriği tamamlandı. İmam Hatip Lisesi eğitimleri 20 Aralık 2013 - 9 Ocak 2014 tarihleri arasında, Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi eğitimleri 6-22 Ocak 2014 tarihleri arasında, toplam 46 oturumda eğitim programı uygulandı.

3.8.4. Broşür ve Afişler

Hazırlanmış olan broşürler öğrencilerin sosyal beceri ya da rehberlik ders saatlerinde okunması sağlanacak şekilde ders olarak işlendi (EK 7). Hatırlatıcı olması açısından hazırlanmış olan afişler ikinci dönem başladığında Mart-Nisan aylarında asılı kalacak şekilde okullara asıldı (EK 8).

3.9. Zaman Çizelgesi

	2013		2014									
	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim
İlk anketin uygulanması												
Verilerin analizi												
Eğitim Programının uygulanması												
İzlem süreci												
Afiş asılması ve broşür dağıtımı												
İkinci anket uygulanması												
Verilerin analizi												
Tez yazımı												

3.10. Araştırmanın Etik Yönu

Araştırmanın yapılabilmesi için Cumhuriyet Üniversitesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı (Ek 7) ve Cumhuriyet Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurul onayı alındı (Ek 8, Etik Kurul Karar No: 2013-05/19). Rize il merkezinde araştırmanın yürütülebilmesi için Valilik ve Milli Eğitim Müdürlüğü izni (EK 9) alınıp, araştırmanın yürütüleceği okullar ile görüşülerek bilgi verildi. Anketlerin uygulanması için uygun günler belirlendi. Araştırmaya katılan öğrencilere araştırma ile ilgili açıklama yapılıp sözlü onamları alındıktan sonra anketler uygulandı.

4. BULGULAR

Araştırmaya Rize Fener Lisesi'nden 76 (%8,3), Kız Teknik ve Meslek Lisesi'nden 60 (%6,5) İmam Hatip Lisesi'nden 131 (%14,3), Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nden 401 (%43,7), Rize Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi'nden 249 (%27,2) olmak üzere toplam 917 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %32,8'i kız, %67,2'si erkek, yaş ortalamaları 15.78 ± 0.992 'dir. Öğrencilerin 375'i (%40,9) 9. sınıf, 289'u (%31,5) 10. sınıf, 253'ü (%27,6) 11. sınıf öğrencisidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba eğitim durumlarına bakıldığında ilk ve ortaokul mezunu sırasıyla %73,1 ve %59,8 ile en yüksek oranda, anne çalışma durumu %10,1, baba çalışma durumu %84,8 oranında, çalışan anne en yüksek %8,9 oranında işçi, baba %59,1 oranında işçi olarak çalışmaktadır. Araştırmaya katılanların çoğunluğu %79,0 oranında çekirdek ailede yaşamakta, %58,3'ü beş ve üstünde kişi ile aynı evde yaşamakta, %71,6'sının ikiden az kardeşi vardır. Toplam gelirlerine bakıldığında ise %76,4'ünün geliri 2000TL altındadır. Öğrencilerin ortalama gelir düzeyi 1834 ± 1962.3 'tür. 2000Araştırma grubuna ait tanımlayıcı özellikler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Grubunu Tanımlayıcı Özellikler (n:917)

Özellikler	Sayı	%
Okul Adı		
Fener Lisesi	76	8,3
Kız Meslek Lisesi	60	6,5
İmam Hatip Lisesi	131	14,3
Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	249	27,2
Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	401	43,7
Sınıf		
9. Sınıf	375	40,9
10. Sınıf	289	31,5
11. Sınıf	253	27,6
Cinsiyet		
Erkek	616	67,2
Kadın	301	32,8
Anne Eğitim Durumu		
Okur-Yazar Değil ve Okuryazar	114	12,4
İlk ve Ortaokul	670	73,1
Lise ve Üstü	133	14,5
Baba Eğitim Durumu		
Okur-Yazar Değil	48	5,2
İlk ve Ortaokul	548	59,8
Lise ve Üstü	321	35,0
Anne Çalışma Durumu		
Çalışıyor	93	10,1
Çalışmıyor	824	89,9
Baba Çalışma Durumu		
Çalışıyor	778	84,8
Çalışmıyor	139	15,2
Anne Meslek		
Ev Hanımı	815	89,9
Memur	11	1,2
İşçi	82	8,9
Emekli	9	1,0
Baba Meslek		
Memur	105	11,5
Esnaf	138	15,0
İşçi	542	59,1
Emekli	132	14,4
Aile Tipi		
Çekirdek Aile	724	79,0
Geniş Aile	163	17,8
Parçalanmış Aile	30	3,3
Evde Yaşayan Kişi Sayısı		
4 ve altı	382	41,7
5 ve üstü	535	58,3
Kardeş Sayısı		
2 ve altı	657	71,6
3 ve üstü	260	28,4
Toplam Gelir		
2000 TL ve altı	701	76,4
2001-3999 TL	172	18,8
4000 TL ve üstü	44	4,8

Araştırmaya katılanların zorbalık olarak tanımladıkları davranışlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Araştırma Grubunun Zorbalık Tanımlarının Dağılımı

<i>Zorbalık Tanımları</i> (n: 917)	<i>Sayı*</i>	<i>%</i>
Vurma	575	62,7
Haraç Alma	575	62,7
Silahla Tehdit Etme	555	60,5
Sözel Tehdit	524	57,1
Toplum Önünde Küçük Düşürme	516	56,3
Alay Etme	417	45,5
İtme	408	44,5
Utandırma	386	42,1
Hırsızlık	349	38,1
Kötü Bakma	302	32,9
Gruptan Dışlama	300	32,7
Tükürme	281	30,6
İsim Takma	256	27,9
Dedikodu Yapma	202	22,0

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Öğrenciler eşit ve en yüksek oranda %62,7 (575) ile vurma ve haraç almayı zorbalık olarak tanımlarken, en düşük oranda %22 (202) ile dedikodu yapmayı zorbalık olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin zorbalıkla ilgili tutumları zorbalık yapma (zorba) ve zorbalığa uğrama (mağdur) düzeyleri olarak iki farklı açıdan ele alınmıştır.

Araştırma kapsamındaki tüm öğrencilerde fiziksel zorbalık %67,1 (615), sözel zorbalık %55,3 (507), cinsel zorbalık %17,2 (158), toplam zorbalık %72,6 (666), mağduriyet durumları ise tüm öğrencilerde fiziksel mağduriyet %80 (734), sözel mağduriyet %67,5 (619), cinsel mağduriyet %25,4 (233) ve toplam mağduriyet %84,3 (773) oranlarında bulunmuştur.

Fiziksel zorbalığın alt maddelerine bakıldığında el-kol şakası yaparak rahatsız etme toplamda %42,2 oranıyla en fazla yapılan fiziksel zorbalık olarak belirtilmiş, her gün yaptığını söyleyenlerin oranı %12,2 olup haftada en az bir kez yapan %14,0 oranlarındadır. En az görülen fiziksel zorbalık ise para ve eşyalarını çalma %3,9 olarak belirtilmiştir. Sözel zorbalık yapma alt maddelerinden en fazla yapılan %28 oranıyla küfür etme, kaba ve çirkin sözler söyleme olarak belirtilmiştir. Her gün bu zorbalığı yapanların oranı %6,1, haftada bir yapanların oranı %4,8'dir. Anne, baba ya da ailesinin bazı özellikleriyle alay etme %4,8 oranıyla en az görülen sözel zorbalık olmuştur. Cinsel zorbalık yapma alt maddelerine bakıldığında en fazla yapılan %8,9 ile yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme iken

en az yapılan cinsel zorbalık %3,7 ile eşit oranda cinsel içerikli söylentiler çıkarıp yayma ve tuvaletin duvar ve kapısına birinin adını kullanarak cinsel içerikli sözler yazma ya da resim yapma olan maddeler belirtilmiştir.

Fiziksel mağduriyetin alt maddelerine bakıldığında en fazla el-kol şakası yaparak rahatsız etmeye maruziyet %54,7 oranıyla görülmekte, en az ise %4,9 oranıyla tabanca gibi ateşli ve patlayıcı maddelerle saldırma ya da korkutma zorbalığına maruz kalındığı belirtilmiştir. Sözel mağduriyet alt maddelerine bakıldığında en fazla %36,1 oranıyla küfür etme, kaba ve çirkin sözler söylemeye maruz kalınırken en az %6,9 oranıyla anne, baba ya da ailesinin bazı özellikleriyle alay etme görülmektedir. Cinsel mağduriyet açısından en fazla %13,6 oranıyla yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme belirtilirken en az %5,3 oranıyla birinin giysilerini (etek, eşofman vb.) isteği dışında açarak rahatsızlık vermeye maruz kalma olarak belirtmişlerdir.

Öğrencilerin okullara göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 3' de gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Okullara Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Okullar	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Fener Lisesi (a)	48	63,2	28	36,8	76	8,3	12,816	,012 (a<c) (e<c) (e<d)
	Kız Meslek Lisesi (b)	41	68,3	19	31,7	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi (c)	100	76,3	31	23,7	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi (d)	178	71,5	71	28,5	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (e)	248	61,8	153	38,2	401	43,7		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Fener Lisesi	34	44,7	42	55,3	76	8,3	7,219	,125
	Kız Meslek Lisesi	35	58,3	25	41,7	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi	83	63,4	48	36,6	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	136	54,6	113	45,4	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	219	54,6	182	45,4	401	43,7		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Fener Lisesi (a)	7	9,2	69	90,8	76	8,3	11,750	,019 (a<c) (a<e) (b<c) (b<e) (d<e)
	Kız Meslek Lisesi (b)	5	8,3	55	91,7	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi (c)	26	19,8	105	80,2	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi (d)	37	14,9	212	85,1	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (e)	83	20,7	318	79,3	401	43,7		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Fener Lisesi (a)	51	67,1	25	32,9	76	8,3	9,964	,041 (a<c) (e<c)
	Kız Meslek Lisesi (b)	44	73,3	16	26,7	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi (c)	106	80,9	25	19,1	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi (d)	189	75,9	60	24,1	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (e)	276	68,8	125	31,2	401	43,7		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin okullara göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında fiziksel zorbalık yapma, cinsel zorbalık yapma ve toplam zorbalık yapma düzeyleri ile okullar arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir. Fiziksel zorbalık yapma %76,3 ile, sözel zorbalık yapma %63,4 ile, toplam zorbalık yapma %80,9 ile İmam Hatip Lisesi'nde en yüksek oranında, cinsel zorbalık yapma ise %20,7 oranı ile Tefik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde en yüksek oranda görülmektedir. Fiziksel zorbalık İmam Hatip Lisesi'nde düz lise olan Fener Lisesi ve Tefik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla fazla, Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi'nde ise Tefik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla anlamlı düzeyde fazla görülmektedir (p:;012). Cinsel zorbalık ise İmam Hatip Lisesi'nde düz lise olan Fener Lisesi ve Kız Meslek Lisesi'ne oranla, Tefik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde ise Fener Lisesi, Kız Meslek Lisesi ve Anadolu Lisesi'ne oranla anlamlı düzeyde fazla görülmektedir (p:;019). Toplam zorbalık yapma düzeyine bakıldığında İmam Hatip Lisesi'nde zorbalık yapma Fener Lisesi ve Tefik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla anlamlı düzeyde yüksek görülmektedir (p:;041). Sözel zorbalık yapma düzeyleri açısından okullar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:;125).

Öğrencilerin sınıflara göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sınıflara Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Sınıflar	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	9. sınıf (a)	228	60,8	147	39,2	375	40,9	11,515	,003 (a<b) (a<c)
	10. sınıf (b)	209	72,3	80	27,7	289	31,5		
	11. sınıf (c)	178	70,4	75	29,6	253	27,6		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	9. sınıf (a)	179	47,7	196	52,3	375	40,9	15,770	,000 (a<b) (a<c)
	10. sınıf (b)	181	62,6	108	37,4	289	31,5		
	11. sınıf (c)	147	58,1	106	41,9	253	27,6		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	9. sınıf (a)	52	13,9	323	86,1	375	40,9	7,215	,027 (a<b)
	10. sınıf (b)	63	21,8	226	78,2	289	31,5		
	11. sınıf (c)	43	17,0	210	83,0	253	27,6		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	9. sınıf (a)	253	67,5	122	32,5	375	40,9	8,621	,013 (a<b) (a<c)
	10. sınıf (b)	222	76,8	67	23,2	289	31,5		
	11. sınıf (c)	191	75,5	62	24,5	253	27,6		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Sınıflara göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında tüm zorbalık yapma düzeylerinde sınıflar arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir. Fiziksel zorbalık yapma %72,3 oranı ile, sözel zorbalık yapma %62,6 oranı ile, cinsel zorbalık yapma %21,8 oranı ile, toplam zorbalık yapma %76,8 oranı ile en yüksek 10. sınıflarda görülmektedir. Fiziksel zorbalık yapma ve sözel zorbalık yapma oranları 10. ve 11. sınıflarda 9. sınıflara oranla anlamlı düzeyde fazla görülmekteyken (p:,003, p:,000), cinsel zorbalık yapma 10. sınıflarda sadece 9. sınıflara oranla anlamlı düzeyde fazla bulunmuştur (p:,027). Toplam zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında 10. ve 11. sınıflarda 9. sınıflara oranla fazla olduğu görülmektedir (p:,013).

Öğrencilerin cinsiyete göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Cinsiyet	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	E (a)	411	66,7	205	33,3	616	67,2	,102	,750
	K (b)	204	67,8	97	32,2	301	32,8		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	E (a)	353	57,3	263	42,7	616	67,2	3,086	,079
	K (b)	154	51,2	147	48,8	301	32,8		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	E (a)	128	20,8	488	79,2	616	67,2	16,575	,000 (b<a)
	K (b)	30	10,0	271	90,0	301	32,8		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	E (a)	449	72,9	167	27,1	616	67,2	,065	,799
	K (b)	217	72,1	84	27,9	301	32,8		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin cinsiyete göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında erkeklerin cinsel zorbalık yapma düzeylerinin kızlara oranla anlamlı düzeyde fazla olduğu görülmektedir (p:,000). Fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve toplam zorbalık yapma düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır (p:,752, p:,079, p:,779).

Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Anne Eğitim Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	83	72,8	31	27,2	114	12,4	2,558	,278
	İlk ve Ortaokul	440	65,7	230	34,3	670	73,1		
	Lise ve üzeri	92	69,2	41	30,8	133	14,5		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	64	56,1	50	43,9	114	12,4	1,192	,551
	İlk ve Ortaokul	364	54,3	306	45,7	670	73,1		
	Lise ve üzeri	79	59,4	54	40,6	133	14,5		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	24	21,1	90	78,9	114	12,4	2,249	,325
	İlk ve Ortaokul	108	16,1	562	83,9	670	73,1		
	Lise ve üzeri	26	19,5	107	80,5	133	14,5		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	88	77,2	26	22,8	114	12,4	1,848	,397
	İlk ve Ortaokul	479	71,5	191	28,5	670	73,1		
	Lise ve üzeri	99	74,4	34	25,6	133	14,5		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında fiziksel zorbalık %72,8, cinsel zorbalık %21,1 ve toplam zorbalık yapma %77,2 oranlarıyla okuryazar değil-okuryazar olanlarda yüksek oranda görülürken, sözel zorbalık yapma %59,4 oranıyla anne eğitim düzeyi lise ve üzeri olanlarda daha yüksek oranda görülmüştür. Öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre zorbalık yapma düzeyleri açısından anlamlı bir fark görülmemiştir (p: ,278, p: ,551, p: ,325, p: ,397).

Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Baba Eğitim Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	33	68,8	15	31,3	48	5,2	,088	,957
	İlk ve Ortaokul	366	66,8	182	33,2	548	59,8		
	Lise ve üzeri	216	67,3	105	32,7	321	35,0		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	27	56,3	21	43,8	48	5,2	,667	,717
	İlk ve Ortaokul	297	54,2	251	45,8	548	59,8		
	Lise ve üzeri	183	57,0	138	43,0	321	35,0		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	11	22,9	37	77,1	48	5,2	1,249	,536
	İlk ve Ortaokul	91	16,6	457	83,4	548	59,8		
	Lise ve üzeri	56	17,4	265	82,6	321	35,0		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Okuryazar değil- Okuryazar	35	72,9	13	27,1	48	5,2	,002	,999
	İlk ve Ortaokul	398	72,6	150	27,4	548	59,8		
	Lise ve üzeri	233	72,6	88	27,4	321	35,0		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında fiziksel zorbalık %68,8, cinsel zorbalık %22,9 ve toplam zorbalık yapma %72,9 oranlarıyla okuryazar değil-okuryazar olanlarda yüksek oranda görülürken, sözel zorbalık yapma %57,0 oranıyla baba eğitim düzeyi lise ve üzeri olanlarda daha yüksek oranda görülmüştür. Öğrencilerin

baba eğitim durumlarına göre zorbalık yapma düzeyleri açısından anlamlı bir fark görülmemiştir (p:957, p:717, p:536, p:999).

Öğrencilerin anne çalışma durumuna göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Anne Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Anne Çalışma Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Çalışıyor	67	72,0	26	28,0	93	10,1	1,160	,281
	Çalışmıyor	548	66,5	276	33,5	824	89,9		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Çalışıyor (a)	65	69,9	28	30,1	93	10,1	8,929	,003 (b<a)
	Çalışmıyor (b)	442	53,6	382	46,4	824	89,9		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Çalışıyor	19	20,4	74	79,6	93	10,1	,743	,389
	Çalışmıyor	139	16,9	685	83,1	824	89,9		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Çalışıyor	73	78,5	20	21,5	93	10,1	1,792	,181
	Çalışmıyor	593	72,0	231	28,0	824	89,9		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin anne çalışma durumlarına göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında; tüm zorbalık türlerinde zorbalık yapma annesi çalışanlarda yüksek oranda görülmüştür. Annesi çalışanlarda sözel zorbalık yapma çalışmayanlara oranla anlamlı düzeyde fazla görülmüştür (p:0,003). Bunu dışında anne çalışma durumu ile zorbalık yapma düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:281, p:389, p:181).

Öğrencilerin baba çalışma durumuna göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Baba Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Baba Çalışma Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Çalışıyor	515	66,2	263	33,8	778	84,8	1,763	,184
	Çalışmıyor	100	71,9	39	28,1	139	15,2		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Çalışıyor	428	55,0	350	45,0	778	84,8	,158	,691
	Çalışmıyor	79	56,8	60	43,2	139	15,2		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Çalışıyor	128	16,5	650	83,5	778	84,8	2,176	,140
	Çalışmıyor	30	21,6	109	78,4	139	15,2		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Çalışıyor	557	71,6	221	28,4	778	84,8	2,762	,097
	Çalışmıyor	109	78,4	30	21,6	139	15,2		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin baba çalışma durumlarına göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında tüm zorbalık türlerinde zorbalık yapma, babası çalışmayanlarda yüksek oranda görülmüştür. Baba çalışma durumu ile zorbalık yapma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:,184, p:,691, p:,140, p:,097).

Öğrencilerin anne mesleğine zorbalık yapma düzeyleri Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Anne Mesleğine Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Anne Mesleği	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Ev Hanımı-Emekli	548	66,5	276	33,5	824	89,9	1,160	,281
	İşçi- Memur	67	72,0	26	28,0	93	10,1		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Ev Hanımı-Emekli (a)	442	53,6	382	46,4	824	89,9	8,929	,003 (a<b)
	İşçi- Memur (b)	65	69,9	28	30,1	93	10,1		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Ev Hanımı-Emekli	139	16,9	685	83,1	824	89,9	,743	,389
	İşçi- Memur	19	20,4	74	79,6	93	10,1		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Ev Hanımı-Emekli	593	72,0	231	28,0	824	89,9	1,792	,181
	İşçi- Memur	73	78,5	20	21,5	93	10,1		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin anne mesleğine göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında fiziksel zorbalık %72,0, sözel zorbalık %69,9, cinsel zorbalık %20,4 ve toplam zorbalık %78,5 oranlarıyla annesi işçi-memur olanlarda yüksek oranda görülmüştür. Anne mesleği işçi-memur olanlarda sözel zorbalık yapma ev hanımı-emekli olanlara oranla anlamlı derecede fazla görülmüştür (p:,003). Fiziksel, cinsel ve toplam zorbalık açısından anlamlı bir fark görülmemiştir (p:,281, p:389, p:,181)

Öğrencilerin baba mesleğine zorbalık yapma düzeyleri Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Baba Mesleğine Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Baba Mesleği	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Memur	75	71,4	30	28,6	105	11,5	2,382	,497
	Esnaf	87	63,0	51	37,0	138	15,0		
	İşçi	361	66,6	181	33,4	542	59,1		
	Emekli	92	69,7	40	30,3	132	14,4		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Memur	63	60,0	42	40,0	105	11,5	5,470	,140
	Esnaf	65	47,1	73	52,9	138	15,0		
	İşçi	301	55,5	241	44,5	542	59,1		
	Emekli	78	59,1	54	40,9	132	14,4		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Memur	17	16,2	88	83,8	105	11,5	,383	,944
	Esnaf	23	16,7	115	83,3	138	15,0		
	İşçi	93	17,2	449	82,8	542	59,1		
	Emekli	25	18,9	107	81,1	132	14,4		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Memur	81	77,1	24	22,9	105	11,5	5,893	,117
	Esnaf	90	65,2	48	34,8	138	15,0		
	İşçi	394	72,7	148	27,3	542	59,1		
	Emekli	101	76,5	31	23,5	132	14,4		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin baba mesleğine göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında fiziksel zorbalık %71,4, sözel zorbalık %60,0 ve toplam zorbalık %77,1 oranlarıyla babası memur olanlarda yüksek oranda iken, cinsel zorbalık yapma %18,9 oranıyla babası emekli olanlarda fazla

görülmüştür. Baba mesleği ile zorbalık yapma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:497, p:149, p:944, p:117).

Öğrencilerin içinde yaşadıkları aile yapısına göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Aile Yapısına Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Aile Yapısı	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	Çekirdek Aile	480	66,3	244	33,7	724	79,0	1,103	,576
	Geniş Aile	113	69,3	50	30,7	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	22	73,3	8	26,7	30	3,2		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	Çekirdek Aile	396	54,7	328	45,3	724	79,0	,499	,779
	Geniş Aile	94	57,7	69	42,3	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	17	56,7	13	43,3	30	3,2		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	Çekirdek Aile	125	17,3	599	82,7	724	79,0	,008	,996
	Geniş Aile	28	17,2	135	82,8	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	5	16,7	25	83,3	30	3,2		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	Çekirdek Aile	523	72,2	201	27,8	724	79,0	,887	,642
	Geniş Aile	119	73,0	44	27,0	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	24	80,0	6	20,0	30	3,2		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin aile yapısına göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında fiziksel zorbalık %73,3 ve toplam zorbalık %80,0 oranlarıyla parçalanmış ailede, sözel zorbalık %57,7 oranıyla geniş ailede, cinsel zorbalık ise %17,3 oranıyla çekirdek ailede yüksek oranda

görülmüştür. Aile yapısı ile zorbalık yapma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:576,p:779, p:996, p:642).

Öğrencilerin evde yaşayan kişi sayısına göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Evde Yaşayan Kişi Sayısı	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	4 kişi ve daha az	263	68,8	119	31,2	382	41,7	,941	,332
	5 kişi ve daha fazla	352	65,8	183	34,2	535	58,3		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	4 kişi ve daha az	217	56,8	165	43,2	382	41,7	,610	,435
	5 kişi ve daha fazla	290	54,2	245	45,8	535	58,3		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	4 kişi ve daha az	70	18,3	312	81,7	382	41,7	,550	,458
	5 kişi ve daha fazla	88	16,4	447	83,6	535	58,3		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	4 kişi ve daha az	289	75,7	93	24,3	382	41,7	3,016	,082
	5 kişi ve daha fazla	377	70,5	158	29,5	535	58,3		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin evde yaşayan kişi sayısına göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında tüm zorbalık türlerinde yüksek oran dört ve daha az kişi ile yaşayan öğrencilerde görülmüştür. Evde yaşayan kişi ile zorbalık yapma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:332, p:435, p:458, p:082).

Öğrencilerin kardeş sayısına göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 14'de gösterilmiştir.

Tablo 14. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Kardeş Sayısı	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	2 ve daha az	436	66,4	221	33,6	657	71,6	,520	,471
	3 ve daha fazla	179	68,8	81	31,2	260	28,4		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	2 ve daha az	361	54,9	296	45,1	657	71,6	,110	,740
	3 ve daha fazla	146	56,2	114	43,8	260	28,4		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	2 ve daha az	109	16,6	548	83,4	657	71,6	,665	,415
	3 ve daha fazla	49	18,8	211	81,2	260	28,4		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	2 ve daha az	475	72,3	182	27,7	657	71,6	,127	,722
	3 ve daha fazla	191	73,5	69	26,5	260	28,4		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin kardeş sayısına göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında tüm zorbalık türlerinde zorbalık yapma üç ve daha fazla kardeşi olanlarda yüksek oranda görülmüştür. Kardeş sayısı ile zorbalık yapma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:;471, p:;740, p:;415, p:;722).

Öğrencilerin toplam gelir durumuna göre zorbalık yapma düzeyleri Tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo 15. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeylerinin Toplam Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Zorbalık Türü	Toplam Gelir	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Zorbalık	2000 Tl ve altı	462	65,9	239	34,1	701	76,4	2,249	,325
	20001-3999 Tl	120	69,8	52	30,2	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	33	75,0	11	25,0	44	4,8		
	Toplam	615	67,1	302	32,9	917	100,0		
Sözel Zorbalık	2000 Tl ve altı	380	54,2	321	45,8	701	76,4	1,810	,405
	20001-3999 Tl	103	59,9	69	40,1	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	24	54,5	20	45,5	44	4,8		
	Toplam	507	55,3	410	44,7	917	100,0		
Cinsel Zorbalık	2000 Tl ve altı	122	17,4	579	82,6	701	76,4	1,152	,562
	20001-3999 Tl	31	18,0	141	82,0	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	5	11,4	39	88,6	44	4,8		
	Toplam	158	17,2	759	82,8	917	100,0		
Toplam Zorbalık	2000 Tl ve altı	504	71,9	197	28,1	701	76,4	1,375	,503
	20001-3999 Tl	127	73,8	45	26,2	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	35	79,5	9	20,5	44	4,8		
	Toplam	666	72,6	251	27,4	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin toplam gelir düzeylerine göre zorbalık yapma düzeylerine bakıldığında fiziksel zorbalık %75,0 ve toplam zorbalık %79,5 oranıyla geliri 4000Tl ve üzerinde olanlarda daha fazla görülürken, sözel zorbalık %59,9 ve cinsel zorbalık %18 oranlarıyla geliri 2001-3999 TL olanlarda daha fazla görülmektedir. Gelir düzeyi ile zorbalık yapma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p: ,325, p: ,405, p: ,562, p: 503).

Öğrencilerin okullara göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Okullara Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Okul Türü	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Fener Lisesi (a)	59	77,6	17	22,4	76	8,3	32,398	,000 (e<b) (a<c) (b<c) (d<c) (e<c) (e<d)
	Kız Meslek Lisesi (b)	51	85,0	9	15,0	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi (c)	123	93,9	8	6,1	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi (d)	209	83,9	40	16,1	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (e)	292	72,8	109	27,2	401	43,7		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Fener Lisesi (a)	42	55,3	34	44,7	76	8,3	21,654	,000 (a<b) (e<b) (a<c) (d<c) (e<c) (a<d)
	Kız Meslek Lisesi (b)	46	76,7	14	23,3	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi (c)	105	80,2	26	19,8	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi (d)	174	69,9	75	0,1	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (e)	252	62,8	149	37,2	401	43,7		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Fener Lisesi	19	25,0	57	75,0	76	8,3	2,833	,586
	Kız Meslek Lisesi	15	25,0	45	75,0	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi	41	31,3	90	68,7	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	61	24,5	188	75,5	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	97	24,2	304	75,8	401	43,7		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Fener Lisesi (a)	62	81,6	14	18,4	76	8,3	28,014	,000 (a<c) (b<c) (d<c) (e<c) (e<d)
	Kız Meslek Lisesi (b)	53	88,3	7	11,7	60	6,5		
	İmam Hatip Lisesi (c)	126	96,2	5	3,8	131	14,3		
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi (d)	218	87,6	31	12,4	249	27,2		
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi (e)	314	78,3	87	21,7	401	43,7		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin okullara göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel mağduriyet, sözel mağduriyet ve toplam mağduriyet düzeyleri ile okullar arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir. Fiziksel mağduriyet %93,9 oranıyla, sözel mağduriyet %80,2 oranıyla, cinsel mağduriyet ise %31,3 oranıyla, toplam mağduriyet %96,2 oranlarıyla tüm zorbalık türlerinde zorbalığa uğrama en fazla İmam Hatip Lisesi'nde görülmektedir. Fiziksel mağduriyet Kız Meslek Lisesi ve Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi'nde, Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla İmam Hatip Lisesi ise diğer tüm liselere oranla daha fazla görülmektedir (p: ,000). Sözel mağduriyet Kız Meslek Lisesi'nde, Fener Lisesi ve Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla, Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi'nde Fener Lisesi'ne oranla, İmam Hatip Lisesi ise Fener Lisesi, Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi ve Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla fazla görülmektedir (p:,000). Toplam mağduriyet ise İmam Hatip Lisesi'nde diğer tüm liselere oranla, Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi'nde ise Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla anlamlı düzeyde fazla görülmektedir (p:,000). Cinsel mağduriyet açısından okullar arasında anlamlı fark bulunamamıştır (p:,586).

Öğrencilerin sınıflara göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Sınıflara Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Sınıflar	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	9. sınıf	299	79,7	76	20,3	375	40,9	2,347	,309
	10. sınıf	239	82,7	50	17,3	289	31,5		
	11. sınıf	196	77,5	57	22,5	253	27,6		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	9. sınıf (a)	247	65,9	128	34,1	375	40,9	6,178	,046 (a<b) (c<b)
	10. sınıf (b)	211	73,0	78	27,0	289	31,5		
	11. sınıf (c)	161	63,6	92	36,4	253	27,6		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	9. sınıf	92	24,5	283	75,5	375	40,9	,258	,879
	10. sınıf	75	26,0	214	74,0	289	31,5		
	11. sınıf	66	26,1	187	73,9	253	27,6		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	9. sınıf	317	84,5	58	15,5	375	40,9	3,483	,175
	10. sınıf	251	86,9	38	13,1	289	31,5		
	11. sınıf	205	81,0	48	19,0	253	27,6		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Sınıflara göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında sözel zorbalığa uğramada anlamlı fark olduğu görülmektedir. Fiziksel zorbalığa uğrama %82,7 oranı ile, sözel zorbalığa uğrama %73,0 oranı ile, toplam zorbalığa uğrama %86,9 oranı ile 10. sınıflarda en yüksek iken, cinsel zorbalığa uğrama %26,1 oranı ile 11. sınıflarda en yüksek oranda görülmektedir. Sözel zorbalığa uğrama 10. sınıflarda 9. ve 11. sınıflara oranla anlamlı düzeyde fazla görülmektedir (p:,046). Fiziksel, cinsel ve toplam mağduriyet ile sınıflar arasında anlamlı fark bulunamamıştır (p:,309, p:,879, p:,175).

Öğrencilerin cinsiyete göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Cinsiyet	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	E (a)	477	77,4	139	22,6	616	67,2	7,994	,005 (a<b)
	K (b)	257	85,4	44	14,6	301	32,8		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	E (a)	406	65,9	210	34,1	616	67,2	2,173	,140
	K (b)	213	70,8	88	29,2	301	32,8		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	E (a)	158	25,6	458	74,4	616	67,2	,057	,811
	K (b)	75	24,9	226	75,1	301	32,8		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	E (a)	505	82,0	111	18,0	616	67,2	7,605	,006 (a<b)
	K (b)	268	89,0	33	11,0	301	32,8		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin cinsiyete göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel mağduriyet %85,4, sözel mağduriyet %70,8, toplam mağduriyet %89,0 oranlarıyla kızlarda fazla görülürken, cinsel mağduriyet ise %25,6 oranıyla erkeklerde fazla görülmektedir. Kızların fiziksel ve toplam mağduriyet düzeyleri erkeklere oranla anlamlı düzeyde fazla görülmektedir (p:.,005, p:.,006). Sözel mağduriyet ve cinsel mağduriyet açısından anlamlı fark bulunamamıştır (p:.,140, p:.,811).

Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Anne Eğitim Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	95	83,3	19	16,7	114	12,4	1,072	,585
	İlk ve Ortaokul	535	79,9	135	20,1	670	73,1		
	Lise ve üzeri	104	78,2	29	21,8	133	14,5		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	78	68,4	36	31,6	114	12,4	1,246	,536
	İlk ve Ortaokul	446	66,6	224	33,4	670	73,1		
	Lise ve üzeri	95	71,4	38	28,6	133	14,5		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	29	25,4	85	74,6	114	12,4	1,835	,400
	İlk ve Ortaokul	164	24,5	506	75,5	670	73,1		
	Lise ve üzeri	40	30,1	93	69,9	133	14,5		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	97	85,1	17	14,9	114	12,4	,134	,935
	İlk ve Ortaokul	563	84,0	107	16,0	670	73,1		
	Lise ve üzeri	113	85,0	20	15,0	133	14,5		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel mağduriyet %83,3 oranı ve toplam mağduriyet %85,1 oranıyla anne eğitim durumu okuryazar değil-okuryazar olanlarda fazla görülürken, sözel mağduriyet %71,4 ve cinsel mağduriyet %30,1 oranları ile anne eğitim durumu lise ve üzeri olanlarda yüksek oranda görülmüştür. Anne eğitim durumu ile zorbalığa uğramaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p: ,585, p: ,536, p: ,400, p: ,533, p: ,935).

Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Baba Eğitim Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	36	75,0	12	25,0	48	5,2	,828	,661
	İlk ve Ortaokul	441	80,5	107	19,5	548	59,8		
	Lise ve üzeri	257	80,1	64	19,9	321	35,0		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	31	64,6	17	35,4	48	5,2	,428	,808
	İlk ve Ortaokul	374	68,2	174	31,8	548	59,8		
	Lise ve üzeri	214	66,7	107	33,3	321	35,0		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	13	27,1	35	72,9	48	5,2	1,257	,533
	İlk ve Ortaokul	132	24,1	416	75,9	548	59,8		
	Lise ve üzeri	88	27,4	233	72,6	321	35,0		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Okuryazar değil- Okuryazar	37	77,1	11	22,9	48	5,2	2,299	,317
	İlk ve Ortaokul	467	85,2	81	14,8	548	59,8		
	Lise ve üzeri	269	83,8	52	16,2	321	35,0		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel mağduriyet %80,5, sözel mağduriyet %68,2 ve toplam mağduriyet %85,2 oranlarıyla baba eğitim durumu ilk ve ortaokul olanlarda fazla görülürken, cinsel mağduriyet %27,4 oranıyla

lise ve üzeri olanlarda fazla görülmektedir. Baba eğitim durumu ile zorbalığa uğramaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:661, p:,808, p:,533, p:,317).

Öğrencilerin anne çalışma durumuna göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Anne Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

Mağduriyet türü	Anne Çalışma Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Çalışıyor	79	84,9	14	15,1	93	10,1	1,557	,212
	Çalışmıyor	655	79,5	169	20,5	824	89,9		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Çalışıyor	67	72,0	26	28,0	93	10,1	,973	,324
	Çalışmıyor	552	67,0	272	33,0	824	89,9		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Çalışıyor	18	19,4	75	80,6	93	10,1	2,001	,157
	Çalışmıyor	215	26,1	609	73,9	824	89,9		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Çalışıyor	84	90,3	9	9,7	93	10,1	2,839	,092
	Çalışmıyor	689	83,6	135	16,4	824	89,9		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun Yüzdesi

Öğrencilerin anne çalışma durumuna göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel mağduriyet %84,9, sözel mağduriyet %72,0 ve toplam mağduriyet %90,3 oranlarıyla annesi çalışanlarda, cinsel mağduriyet ise % 26,1 oranıyla annesi çalışmayanlarda daha yüksek oranda görülmektedir. Anne çalışma durumuna göre zorbalığa uğramaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:,212, p:324, p:,157, p:,092).

Öğrencilerin baba çalışma durumuna göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 22'de gösterilmiştir.

Tablo 22. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Baba Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

Mağduriyet türü	Baba Çalışma Durumu	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Çalışıyor	621	79,8	157	20,2	778	84,8	,161	,689
	Çalışmıyor	113	81,3	26	18,7	139	15,2		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Çalışıyor	527	67,7	251	32,3	778	84,8	,129	,719
	Çalışmıyor	92	66,2	47	33,8	139	15,2		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Çalışıyor	193	24,8	585	75,2	778	84,8	,981	,322
	Çalışmıyor	40	28,8	99	71,2	139	15,2		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Çalışıyor	652	83,8	126	16,2	778	84,8	,939	,333
	Çalışmıyor	121	87,1	18	12,9	139	15,2		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin baba çalışma durumuna göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel mağduriyet %81,3, cinsel mağduriyet %28,8 ve toplam mağduriyet %87,1 oranlarıyla babası çalışmayanlarda fazla görülürken, sözel mağduriyet %67,7 oranıyla babası çalışmayanlarda daha fazla görülmektedir. Baba çalışma durumuna göre zorbalığa uğramaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p: ,689, p: ,719, p: ,322, p: ,333).

Öğrencilerin anne mesleğine zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 23'de gösterilmiştir.

Tablo 23. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Anne Mesleğine Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Anne Mesleği	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Ev Hanımı- Emekli	655	79,5	169	20,5	824	89,9	1,557	,212
	İşçi- Memur	79	84,9	14	15,1	93	10,1		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Ev Hanımı- Emekli	552	67,0	272	33,0	824	89,9	,973	,324
	İşçi- Memur	67	72,0	26	28,0	93	10,1		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Ev Hanımı- Emekli	215	26,1	609	73,9	824	89,9	2,001	,157
	İşçi- Memur	18	19,4	75	80,6	93	10,1		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Ev Hanımı- Emekli	689	83,6	135	16,4	824	89,9	2,839	,092
	İşçi- Memur	84	90,3	9	9,7	93	10,1		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin anne mesleğine göre zorbalığa uğrama düzeylerine bakıldığında fiziksel mağduriyet %84,9, sözel mağduriyet %72,0 ve toplam mağduriyet %90,3 oranlarıyla annesi işçi-memur olanlarda daha yüksek oranda görülürken, cinsel mağduriyet %26,1 oranıyla annesi ev hanımı-emekli olanlarda daha fazla görülmüştür. Anne mesleği ile mağduriyet açısından anlamlı bir fark görülmemiştir(p:,212, p:,324, p:,157, p:,092).

Öğrencilerin baba mesleğine göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 24'de gösterilmiştir.

Tablo 24. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Baba Mesleğine Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Baba Mesleği	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Memur	86	81,9	19	18,1	105	11,5	1,340	,720
	Esnaf	107	77,5	31	22,5	138	15,0		
	İşçi	432	79,7	110	20,3	542	59,1		
	Emekli	109	82,6	23	17,4	132	14,4		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Memur (a)	76	72,4	29	27,6	105	11,5	8,728	,033
	Esnaf (b)	79	57,2	59	42,8	138	15,0		
	İşçi (c)	370	68,3	172	31,7	542	59,1		
	Emekli (d)	94	71,2	38	28,8	132	14,4		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Memur	27	25,7	78	74,3	105	11,5	3,282	,350
	Esnaf	30	21,7	108	78,3	138	15,0		
	İşçi	135	24,9	407	75,1	542	59,1		
	Emekli	41	31,1	91	68,9	132	14,4		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Memur	90	85,7	15	14,3	105	11,5	2,162	,539
	Esnaf	113	81,9	25	18,1	138	15,0		
	İşçi	454	83,8	88	16,2	542	59,1		
	Emekli	116	87,9	16	12,1	132	14,4		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin baba mesleğine göre zorbalığa uğrama düzeylerine bakıldığında fiziksel mağduriyet %82,6, cinsel mağduriyet %31,1 ve toplam mağduriyet %83,8 oranlarıyla babası emekli olanlarda daha yüksek oranda görülürken, sözel mağduriyet %72,4 oranıyla babası

memur olanlarda daha fazla görülmüştür. Babası memur-işçi ve emekli olanlarda sözel mağduriyet, esnaf olanlara oranla anlamlı derecede fazla görülmüştür (p:;033). Fiziksel, cinsel ve toplam mağduriyet ile baba mesleği arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:;720, p:;350, p:;539).

Öğrencilerin içinde yaşadıkları aile tipine göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 25'de gösterilmiştir.

Tablo 25. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Aile Yapısına Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Aile Yapısı	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	Çekirdek Aile	578	79,8	146	20,2	724	79,4	1,344	,511
	Geniş Aile	134	82,2	29	17,8	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	22	73,3	8	26,7	30	3,3		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	Çekirdek Aile	484	66,9	240	33,1	724	79,4	,841	,657
	Geniş Aile	115	70,6	48	29,4	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	20	66,7	10	33,3	30	3,3		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Çekirdek Aile	182	25,1	542	74,9	724	79,4	3,587	,166
	Geniş Aile	39	23,9	124	76,1	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	12	40,0	18	60,0	30	3,3		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	Çekirdek Aile	607	83,8	117	16,2	724	79,4	,554	,758
	Geniş Aile	140	85,9	23	14,1	163	17,8		
	Parçalanmış Aile	26	86,7	4	13,3	30	3,3		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin aile yapısına göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel mağduriyet %82,2 ve sözel mağduriyet %70,6 oranlarıyla geniş ailede, cinsel mağduriyet %40,0 ve toplam mağduriyet %86,7 oranlarıyla parçalanmış ailede yüksek oranda görülmektedir. Aile yapısı ile zorbalığa uğramaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:,.511, p:,.657, p:,.166, p:,.758).

Öğrencilerin evde yaşayan kişi sayısına göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Evde Yaşayan Kişi Sayısı	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	4 kişi ve daha az	307	80,4	75	19,6	382	41,7	,043	,836
	5 kişi ve daha fazla	427	79,8	108	20,2	535	58,3		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	4 kişi ve daha az	258	67,5	124	32,5	382	41,7	,000	,984
	5 kişi ve daha fazla	361	67,5	174	32,5	535	58,3		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	4 kişi ve daha az	107	28,0	275	72,0	382	41,7	2,338	,126
	5 kişi ve daha fazla	126	23,6	409	76,4	535	58,3		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	4 kişi ve daha az	327	85,6	55	14,4	382	41,7	,843	,359
	5 kişi ve daha fazla	446	83,4	89	16,6	535	58,3		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin evde yaşayan kişi sayısına göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel, cinsel ve toplam mağduriyet evde dört kişi ve daha az olanlarda yüksek oranda görülürken, sözel mağduriyet eşit oranda görülmüştür. Evde yaşayan kişi sayısı ile zorbalığa uğramaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:,.836, p:,.984, p:126, p:,.359).

Öğrencilerin kardeş sayısına göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Kardeş Sayısı	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	2 ve daha az	520	79,1	137	20,9	657	71,6	1,165	,281
	3 ve daha fazla	214	82,3	46	17,7	260	28,4		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	2 ve daha az (a)	429	65,3	228	34,7	657	71,6	5,140	,023 (a<b)
	3 ve daha fazla (b)	190	73,1	70	26,9	260	28,4		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	2 ve daha az	160	24,4	497	75,6	657	71,6	1,363	,243
	3 ve daha fazla	73	28,1	187	71,9	260	28,4		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	2 ve daha az	547	83,3	110	16,7	657	71,6	1,891	,169
	3 ve daha fazla	226	86,9	34	13,1	260	28,4		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin kardeş sayısına göre sözel zorbalığa uğramalarına bakıldığında fiziksel %82,3, sözel %73,1, cinsel %28,1 ve toplam %86,9 oranlarıyla tüm zorbalıklara uğrama üç ve daha fazla kardeşi olanlarda yüksek oranda görülmektedir. Sözel zorbalığa maruz kalma üç ve daha fazla kardeşi olanlarda anlamlı düzeyde fazla görülmektedir (p:023). Fiziksel, cinsel ve toplam mağduriyet açısından anlamlı fark görülmemiştir (p:281, p:243, p:169).

Öğrencilerin toplam gelir durumuna göre zorbalığa uğrama düzeyleri Tablo 28'de gösterilmiştir.

Tablo 28. Öğrencilerin Zorbalığa Uğrama Düzeylerinin Toplam Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Mağduriyet Türü	Toplam Gelir	Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%**		
Fiziksel Mağduriyet	2000 Tl ve altı	556	79,3	145	20,7	701	76,4	1,000	,606
	20001-3999 Tl	142	82,6	30	17,4	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	36	81,8	8	18,2	44	4,8		
	Toplam	734	80,0	183	20,0	917	100,0		
Sözel Mağduriyet	2000 Tl ve altı	476	67,9	225	32,1	701	76,4	3,641	,162
	20001-3999 Tl	119	69,2	53	30,8	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	24	54,5	20	45,5	44	4,8		
	Toplam	619	67,5	298	32,5	917	100,0		
Cinsel Mağduriyet	2000 Tl ve altı	175	25,0	526	75,0	701	76,4	,806	,668
	20001-3999 Tl	48	27,9	124	72,1	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	10	22,7	34	77,3	44	4,8		
	Toplam	233	25,4	684	74,6	917	100,0		
Toplam Mağduriyet	2000 Tl ve altı	589	84,0	112	16,0	701	76,4	,219	,896
	20001-3999 Tl	147	85,5	25	14,5	172	18,8		
	4000 Tl ve üstü	37	84,1	7	15,9	44	4,8		
	Toplam	773	84,3	144	15,7	917	100,0		

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin toplam gelir düzeylerine göre zorbalığa uğramalarına bakıldığında tüm zorbalığa uğrama oranlarının 2001-3999 TL geliri olanlarda yüksek olduğu görülmüştür. Toplam gelir düzeyi ile zorbalığa uğrama arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (p:,.606, p:,.162, p:,.668, p:,.89).

Değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için ki kare analizi sonrası anlamlı çıkan okul, sınıf, cinsiyet, anne çalışma durumu, kardeş sayısı ve baba mesleği bağımsız değişkenleri kullanılarak, lojistik regresyon analizi yapıldı.

Öğrencilerin fiziksel zorba olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler Tablo 29'da gösterilmiştir.

Tablo 29. Öğrencilerin Fiziksel Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	1,53	,726	3,264	,261
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	0,75	,418	1,346	,335
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,45	,837	2,533	,184
	İmam Hatip Lisesi	2,09	1,104	3,955	,024
Sınıf	9	1.0			
	10	1,74	1,244	2,453	,001
	11	1,63	1,152	2,319	,006
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	1,58	1,038	2,420	,033
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	1,30	,793	2,133	,297
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,07	,776	1,477	,677
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,30	,870	1,950	,200
	Emekli	1,48	,880	2,509	,139
	Memur	1,42	,815	2,495	,214

Fiziksel zorba olma durumunu bağımsız etkileyen faktörler okul türü, sınıf ve cinsiyet olarak bulunmuştur. Fiziksel zorbalık; İmam Hatip Lisesi'nde 2,1 kat, 10.sınıflarda 1,7 kat, 11. sınıflarda 1,6 kat, erkeklerde 1,6 kat fazla görüldü.

Öğrencilerin sözel zorba olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo 30. Öğrencilerin Sözel Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	2,26	1,097	4,654	,027
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	1,05	,599	1,838	,865
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,39	,815	2,369	,227
	İmam Hatip Lisesi	2,39	1,312	4,370	,004
Sınıf	9	1.0			
	10	1,91	1,385	2,642	,000
	11	1,67	1,200	2,337	,002
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	1,87	1,271	2,770	,002
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	2,11	1,303	3,444	,002
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,03	,764	1,406	,816
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,49	1,013	2,209	,043
	Emekli	1,76	1,072	2,919	,026
	Memur	1,66	,977	2,827	,061

Sözel zorba olma durumunu bağımsız etkileyen faktörler okul türü, sınıf, cinsiyet, anne çalışma durumu ve baba mesleği olarak bulunmuştur. Sözel zorbalık; İmam Hatip Lisesi'nde 2,4 kat, Kız Meslek Lisesi'nde 2,3 kat, 10. sınıflarda 1,9 kat, 11. sınıflarda 1,7 kat, erkeklerde 1,9 kat, annesi çalışanlarda 2,1 kat, babası emekli olanlarda 1,8 kat, işçi olanlarda 1,5 kat fazla görüldü.

Öğrencilerin cinsel zorba olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler Tablo 31'de gösterilmiştir.

Tablo 31. Öğrencilerin Cinsel Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	1,34	,384	4,708	,643
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	1,63	,686	3,882	,269
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,58	,664	3,778	,300
	İmam Hatip Lisesi	2,37	,952	5,925	,064
Sınıf	9	1.0			
	10	1,80	1,192	2,740	,005
	11	1,38	,884	2,174	,154
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	2,39	1,395	4,096	,002
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	1,29	,738	2,275	,367
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,19	,807	1,767	,375
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,05	,634	1,770	,826
	Emekli	1,21	,640	2,322	,548
	Memur	0,98	,489	1,985	,966

Cinsel zorba olma durumunu bağımsız etkileyen faktörler sınıf ve cinsiyet olarak bulunmuştur. Cinsel zorbalık 10. sınıflarda 1,8 kat, erkeklerde 2,4 kat fazla görüldü.

Öğrencilerin fiziksel zorba olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler Tablo 32'de gösterilmiştir.

Tablo 32. Öğrencilerin Toplam Zorba Olma Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	1,66	,761	3,646	,202
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	0,80	,435	1,474	,475
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,53	,865	2,729	,143
	İmam Hatip Lisesi	2,32	1,186	4,546	,014
Sınıf	9	1.0			
	10	1,66	1,164	2,381	,005
	11	1,61	1,117	2,341	,011
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	1,75	1,116	2,752	,015
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	1,43	,841	2,462	,185
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,01	,721	1,416	,953
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,59	1,051	2,404	,028
	Emekli	1,96	1,135	3,415	,016
	Memur	1,79	,994	3,223	,052

Toplam zorba olma durumunu bağımsız etkileyen faktörler okul türü, sınıf, cinsiyet ve baba mesleği olarak bulunmuştur. Toplam zorbalık İmam Hatip Lisesinde 2,3 kat,10. sınıflarda 1,7 kat, 11. sınıflarda 1,6 kat, erkeklerde 1,7 kat, babası emekli olanlarda 2 kat, işçi olanlarda 1,6 kat fazla görüldü.

Öğrencilerin fiziksel mağdur olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler Tablo 33'de gösterilmiştir.

Tablo 33. Öğrencilerin Fiziksel Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	1,57	,621	4,016	,337
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	0,69	,353	1,364	,289
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,39	,731	2,665	,312
	İmam Hatip Lisesi	4,27	1,719	10,634	,002
Sınıf	9	1.0			
	10	1,27	,846	1,910	,248
	11	0,93	,623	1,387	,721
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	1,07	,624	1,842	,800
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	1,52	,830	2,816	,173
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,09	,743	1,606	,653
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,21	,759	1,943	,417
	Emekli	1,47	,793	2,749	,220
	Memur	1,17	,613	2,269	,621

Fiziksel mağduriyet durumunu bağımsız etkileyen faktör olarak sadece okul türü bulunmuştur. Fiziksel mağduriyet İmam Hatip Lisesi'nde 4,3 kat fazla görüldü.

Öğrencilerin sözel mağdur olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler Tablo 34'de gösterilmiştir.

Tablo 34. Öğrencilerin Sözel Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	2,58	1,178	5,654	,018
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	1,17	,663	2,068	,586
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,76	1,030	3,032	,039
	İmam Hatip Lisesi	3,11	1,638	5,930	,001
Sınıf	9	1.0			
	10	1,47	1,040	2,079	,029
	11	0,99	,701	1,397	,953
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	1,19	,785	1,816	,408
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	1,30	,797	2,139	,289
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,32	,951	1,843	,097
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,61	1,088	2,408	,018
	Emekli	1,86	1,104	3,142	,020
	Memur	1,88	1,077	3,287	,026

Sözel mağduriyet durumunu bağımsız etkileyen faktör olarak okul türü, sınıf ve baba mesleği bulunmuştur. Sözel mağduriyet; İmam Hatip Lisesi'nde 3,1 kat, Kız Meslek Lisesi'nde 2,6 kat, Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi'nde 1,8 kat, 10. sınıflarda 1,5 kat, baba mesleği memur ve emekli olanlarda 1,9 kat, işçi olanlarda 1,6 kat fazla görülmüştür.

Öğrencilerin cinsel mağdur olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler Tablo 35'de gösterilmiştir.

Tablo 35. Öğrencilerin Cinsel Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	1,05	,469	2,390	,891
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	0,88	,468	1,654	,691
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,02	,559	1,872	,942
	İmam Hatip Lisesi	1,36	,707	2,627	,355
Sınıf	9	1.0			
	10	1,12	,783	1,606	,532
	11	1,11	,770	1,624	,557
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	1,21	,798	1,861	,360
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	0,71	,413	1,243	,235
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,11	,799	1,561	,519
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,22	,773	1,929	,392
	Emekli	1,64	,939	2,866	,082
	Memur	1,27	,699	2,325	,429

Cinsel mağduriyet ile bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir fark görülmedi.

Öğrencilerin toplam mağdur olmalarını etkileyen bağımsız değişkenler Tablo 36'da gösterilmiştir.

Tablo 36. Öğrencilerin Toplam Mağduriyet Düzeylerini Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler		OR	%95 GA		P
Okul	Fener Lisesi	1.0			
	Kız Meslek Lisesi	1,57	,559	4,403	,392
	Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	0,73	,355	1,530	,413
	Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesi	1,43	,709	2,891	,317
	İmam Hatip Lisesi	5,31	1,801	15,666	,002
Sınıf	9	1.0			
	10	1,24	,792	1,961	,341
	11	0,82	,536	1,278	,394
Cinsiyet	Kadın	1.0			
	Erkek	1,00	,550	1,842	,984
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	1.0			
	Çalışıyor	1,94	,936	4,023	,075
Kardeş sayısı	2 ve altı	1.0			
	3 ve üstü	1,18	,772	1,826	,433
Baba Mesleği	Esnaf	1.0			
	İşçi	1,20	,724	2,009	,471
	Emekli	1,70	,849	3,439	,134
	Memur	1,17	,573	2,395	,665

Toplam mağduriyet durumunu bağımsız etkileyen faktör olarak sadece okul türü bulunmuştur. Toplam mağduriyet İmam Hatip Lisesi'nde 5,3 kat fazla görüldü.

Araştırma bir müdahale araştırması olduğu için, müdahale sonrasında müdahalenin etkinliğini sayısal (kantitatif) olarak değerlendirmek için rölatif etkinlik (RE), atfedilen etkinlik (AE), etkinlik (koruyuculuk) oranı (EO) ölçütleri hesaplanmıştır. Eğitim sonrası müdahale ve kontrol grubunda zorbalık türlerindeki değişim Tablo 37'de gösterilmiştir.

Tablo 37. Müdahale Grubuna Verilen Eğitimin Zorbalık Türlerine Göre Etkisi

Zorbalık Türü		Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%		
Fiziksel Zorbalık	Müdahale Grubu	201	82,4	43	17,6	244	100,0	58,386	,000
	Kontrol Grubu	323	99,7	1	0,3	324	100,0		
	Toplam	524	92,3	44	7,7	568	100,0		
Sözel Zorbalık	Müdahale Grubu	144	73,5	52	26,5	196	100,0	74,796	,000
	Kontrol Grubu	272	99,3	2	0,7	274	100,0		
	Toplam	416	88,5	54	11,5	470	100,0		
Cinsel Zorbalık	Müdahale Grubu	22	37,9	36	62,1	58	100,0	71,172	,000
	Kontrol Grubu	86	100,0	0	0	86	100,0		
	Toplam	108	75,0	36	25,0	144	100,0		
Toplam Zorbalık	Müdahale Grubu	224	86,5	35	13,5	259	100,0	47,771	,000
	Kontrol Grubu	356	99,7	1	0,3	357	100,0		
	Toplam	580	94,2	36	5,8	616	100,0		

Tablo 37'de gösterildiği gibi zorbalığa yönelik yapılan eğitim müdahalesi sonrasında gerek toplamda gerekse alt zorbalık türlerinde (fiziksel, sözel ve cinsel) müdahale grubunda istatistiksel olarak çok anlamlı ($p<0,000$, $p<0,000$, $p<0,000$, $p<0,000$, sırasıyla) azalmalar kaydedilmiştir. Hesaplanan rölatif etkinlik, atfedilen etkinlik ve etkinlik oranları sırasıyla; fiziksel zorbalıkta 58,6, 17,3 ve % 98,2; sözel zorbalıkta 37,8, 25,8 ve % 97,3; toplam zorbalıkta 45, 13,2 ve % 97,7 olarak bulunmuştur. Cinsel zorbalık'ta kontrol grubu sıfır değerini içerdiğinden RE,AE, EO hesaplanmamıştır.

Eğitim sonrası müdahale ve kontrol grubunda mağduriyet türlerindeki değişim Tablo 38'de gösterilmiştir.

Tablo 38. Müdahale Grubuna Verilen Eğitimin Mağduriyet Türlerine Göre Etkisi

Mağduriyet Türü		Var		Yok		Toplam		χ^2	P
		N	%*	N	%*	N	%		
Fiziksel Mağduriyet	Müdahale Grubu	260	87,8	36	12,2	296	100,0	43,172	,000
	Kontrol Grubu	384	99,5	2	0,5	386	100,0		
	Toplam	644	94,4	38	5,6	682	100,0		
Sözel Mağduriyet	Müdahale Grubu	192	76,8	58	23,2	250	100,0	73,945	,000
	Kontrol Grubu	322	99,1	3	0,9	325	100,0		
	Toplam	514	89,4	61	10,6	575	100,0		
Cinsel Mağduriyet	Müdahale Grubu	43	47,8	47	52,2	90	100,0	82,98	,000
	Kontrol Grubu	124	100,0	0	0	124	100,0		
	Toplam	167	78,0	47	22,0	214	100,0		
Toplam Mağduriyet	Müdahale Grubu	273	89,2	33	10,8	306	100,0	34,695	,000
	Kontrol Grubu	409	99,0	4	1,0	413	100,0		
	Toplam	682	94,9	37	5,1	719	100,0		

Tablo 38'de gösterildiği gibi zorbalığa yönelik yapılan eğitim müdahalesi sonrasında gerek toplamda gerekse alt mağduriyet türlerinde (fiziksel, sözel ve cinsel) müdahale grubunda istatistiksel olarak çok anlamlı ($p<0,000$, $p<0,000$, $p<0,000$, $p<0,000$ sırasıyla) azalmalar kaydedilmiştir. Hesaplanan rölatif etkinlik, atfedilen etkinlik ve etkinlik oranları sırasıyla; fiziksel mağduriyette 24,4, 11,7 ve %95,9; sözel mağduriyette 25,2, 22,3 ve %96; toplam mağduriyette 11,2, 9,8 ve %91,1 olarak bulunmuştur. Cinsel mağduriyet'te kontrol grubu sıfır değerini içerdiğinden RE,AE, EO hesaplanmamıştır.

5. TARTIŞMA

Sağlıklı bir gelecek için sağlıklı bir toplum, sağlıklı bir toplum için sağlıklı bireyler yetiştirmek gereklidir. Toplumun geleceğini son derece etkileyen konulardan biri olan zorbalık, okullarda yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve öğrencilerin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Güvenlik, insanın temel gereksinimidir ve okulda öğrenciler her türlü fiziksel ya da psikolojik tehlikelere karşı kendini güvende hissetmeli, başkalarıyla birlikte çalışma fırsatı bulmalıdır [86]. Ancak yaşanan bu zorbalık ve şiddet olayları öğrencileri tedirgin etmekte, okulun istenmeyen bir yer olmasına sebep olmaktadır. Zorbalık bilerek ve isteyerek yapılmakta, tekrarlanmakta ve uzun süre devam etmektedir [87]. Tutumlar, davranışların yordayıcısıdır, bu nedenle okul yıllarındaki zorbalığın ileriki yıllarda da şiddet sergilediği bilinmektedir [88]. Öğrencilerin okul ve gelecek yaşantılarını son derece olumsuz etkileyen bu zorbalık olaylarına karşı önlemlerin alınması gereklidir. Bu nedenle okullarda zorbalığın boyutu saptanmalı, sebep ve sonuçları araştırılmalı, zorbalıkla ilgili yanlış inanç ve düşünceler düzeltilmelidir [5]. Bu amaçlarla çalışmada Rize ili lise öğrencilerinde akran zorbalığının boyutları araştırılmış, zorba ve mağdur olma oranları hesaplanmıştır. Zorbalığı azaltmak ve farkındalığı artırmak için eğitim programı uygulanmış ve etkinliği araştırılmıştır. Ülkemizde bu alanda yapılmış sınırlı sayıda çalışma vardır. Özellikle liselerde yapılmış olan çalışmanın az olması nedeniyle elde edilen sonuçlar yapılmış olan ilköğretim ve liselerdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılıp tartışılmıştır.

Çalışmada, öğrenciler en yüksek %62,7 oranıyla vurma ve haraç almayı, %60,5 oranıyla silahla tehdit etmeyi zorbalık olarak tanımlamışlardır (Tablo 2). Aydın'da lise öğrencileriyle yapılan çalışmada öğrencilerin %18,3'ü dayak, %15,8'i kavga olarak şiddeti tanımlamışlardır [89]. Eskişehir'de ilköğretim öğrencileriyle yapılan çalışmada da en fazla kavga etmek ve dövme şiddet olarak tanımlanmıştır [90]. İlköğretimde ve lisede benzer şekilde fiziksel olarak yapılan davranışlar daha fazla zorbalık olarak tanımlanmaktadır.

Zorbalık ve mağduriyet, eğitimin tüm dönemlerinde karşılaşılan bir sorundur. Zorba ve mağdur olmanın her türü, okul çağının her döneminde yüksek oranlarda karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda ilköğretim döneminde yurt içinde zorba olma oranları Ankara'daki (2006) bir çalışmada zorba olma %10, zorba-mağdur olma %20,9, fiziksel zorbalık %89,8, sözel zorbalık %87 oranlarında [52], diğer bir çalışmada öğrencilerin %7,2'si

zorba, %5,6'sı zorba/mağdur olarak saptanmıştır [14]. İzmir'deki ikinci kademe öğrencileriyle yapılan çalışmalarda %5,6-%20,3 zorba, %6,6-%13,8 zorba-mağdur [19,64,65], Adana'da %5,1'i zorba, %8,3'ü zorba-mağdur olarak görülmüştür [66]. Uludağ Üniversitesi sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ilköğretimde staj yaptığı okuldaki zorbalık izlenimlerine göre fiziksel ve sözel zorbalık sıklıkla yaşanmaktadır [91]. Bursa'da 4. ve 5. sınıf öğrencileri, öğretmenleri ve velileri ile yapılan bir çalışmada öğretmenler, tüm zorbalık türlerinin öğrenci ve velilere göre daha fazla yaşandığını, fiziksel ve sözel zorbalığın haftada bir yaşandığını söylemiştir [92]. Yurt dışında yapılan çalışmalarda Amerika'da ilköğretimde yapılan bir çalışmada %22 zorba, mağdur ya da zorba-mağdur [60], İngiltere 2. ve 4. sınıf ile Almanya'daki 2. sınıf ilköğretim öğrencilerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada Almanya %4,8, İngiltere %1,9-2,9 oranlarıyla zorba olma Almanya'da daha fazla bildirilmiştir [93].

İlköğretimde mağdur olma oranları da yüksektir. Yurt dışında Avustralya'da okul çocuklarında mağduriyet %50 oranında saptanmıştır [44]. İngiltere'deki 2. ve 4. sınıf öğrencilerinde %24,3-24,7 oranlarıyla ile Almanya'dan (%7,8) 3 kat daha fazla mağdur oldukları saptanmıştır [93]. Ülkemizde ilköğretimde mağdur olma oranları ise Ankara'daki ilköğretimde yapılan çalışmalarda %18,8 [14], %40 [50], %27,3 olarak saptanmıştır [52]. Ankara'daki çalışmalarda öğrencilerin en fazla %94,4 oranlarıyla sözel, %87,3 oranlarıyla fiziksel zorbalığa maruz kaldığı [52], %33,9 oranıyla sözel, %32,9 oranıyla fiziksel, %29,2 duygusal ve %16,9 cinsel mağduriyete maruz kaldığı saptanmıştır [67]. İzmir'deki ikinci kademe öğrencileriyle yapılan çalışmalarda mağdur olma oranları %21,9-%42,3 [19,64,65], Adana'da %6 oranında [66], Sivas'ta ilköğretimde zorba mağdur olma %43,0 oranında saptanmıştır [20]. Sivas' ta başka bir çalışmada %48 sözel, %41 fiziksel şiddete maruz kalındığı görülmüştür [94].

Yine sorun üniversitede de sürmektedir. Ankara'da bir üniversitede yapılan bir çalışmada öğrencilerin %17'sinin zorbalığa uğradığı saptanmıştır [95]. Okul öncesi dönem çocuklar arasında fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalığın gerçekleştiği, zorba, mağdur ve zorba-mağdur rollerini üstlendikleri bilinmektedir [96].

Liselerde yapılan bu çalışmada tüm öğrencilerde fiziksel zorbalık %67,1, sözel zorbalık %55,3, cinsel zorbalık %17,2, toplam zorbalık %72,6 oranlarında bulunmuştur. Bu çalışmaya benzer nitelikte liselerde yapılan çalışmalarda İstanbul'da lise öğrencilerinde %42 oranında fiziksel zorbalık [62], başka bir çalışmada %9,2 zorba, %9,4 ise hem zorbalık hem

mağdur olarak saptanmıştır [53,61]. Ankara'da üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lisede zorba olma oranı %70,9 ile fiziksel zorbalık [69], Bolu'da liselerde %41,37 sözel, %28,74 sosyal, %18,40 fiziksel zorbalık saptanmıştır [18]. Balıkesir'de lise ve üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada %18,7 zorba, %7,9 zorba-mağdur olarak saptanmış, liselerde zorba olma %56,7 iken üniversitede %12,8 olarak bulunmuştur [63]. Yurt dışında Amerika'da 6.-10.sınıf arasındaki öğrencilerle yapılan bir çalışmada %13 zorba, %6,3 zorba-mağdur [97], başka bir çalışmada öğrencilerin %70-80' i okul yıllarında zorba, mağdur ya da zorba-mağdur oldukları belirlenmiştir [55].

Bu çalışmadaki mağduriyet durumları ise fiziksel mağduriyet %80, sözel mağduriyet %67,5, cinsel mağduriyet %25,4 ve toplam mağduriyet %84,3 oranlarında bulunmuştur. Liselerde yapılan diğer çalışmalardaki oranlar ise İstanbul'da lise öğrencilerinde mağduriyet %22 [53,61], bir başka çalışmada zorbalığa maruz kalma %30 oranında saptanmıştır [62]. Ankara'da liselerde yapılan çalışmada mağdur olma %35,5 oranında fiziksel, %33,5 oranında sözel, %28,3 oranında duygusal ve %15,6 oranında cinsel mağduriyet şeklinde [17], Bolu'da liselerde %51,04 sözel, %28,37 sosyal, %13,93 fiziksel mağduriyet olarak saptanmıştır [18]. Balıkesir'de lise ve üniversite öğrencilerinde mağdur olma %13,1 oranında bulunmuştur [63]. Yurt dışında Amerika'da (1997-98) 6.-10.sınıf arasındaki öğrencilerle yapılan bir çalışmada mağdur olma %10,6 olarak tespit edilmiştir [98].

Bu çalışmada zorba ve mağdur olma oranları diğer çalışmalarla benzer şekilde yüksek oranlardadır. Ancak bu çalışmadaki oranların biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, yapılan diğer çalışmalarda zorba ve mağdur olma kabul kriterindeki farklılık olabilir. Diğer çalışmalarda zorbalık ya da mağduriyet ayda en az 2-3 kez yaşanmışsa, bazı çalışmalarda ise puan ortalamalarının alınıp 1 standart sapma üstü zorbalık kabul edilmiştir. Bu çalışmada dönem boyunca bir kez yaşanmış olması var olarak kabul edilmesi için yeterli görülmüştür. Değerlendirme kriterlerindeki bu farklılık nedeniyle bu çalışmada diğer çalışmalara oranla biraz fazla görülmüş izlenimi vermektedir.

Çalışmada yapılan zorbalık türlerinin alt maddelerine bakıldığında en fazla yapılan fiziksel zorbalık %42,2 oranıyla el-kol şakası yaparak rahatsız etme, sözel zorbalık %28 oranıyla küfür etme, kaba ve çirkin sözler söyleme, cinsel zorbalık ise %8,9 ile yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme olarak bulunmuştur. Mağdur olma alt maddelerine bakıldığında ise en fazla yaşanan fiziksel mağduriyet %54,7 oranıyla el-kol şakası yaparak

rahatsız etme, en fazla yaşanan sözel mağduriyet %36,1 oranıyla küfür etme, kaba ve çirkin sözlere maruz kalma ve en fazla yaşanan cinsel mağduriyet ise %13,6 oranıyla yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme olarak bildirilmiştir. Bu çalışmada en yüksek oranda belirtilen fiziksel, sözel ve cinsel zorba olma alt maddeleri ile fiziksel, sözel ve cinsel mağdur olma alt maddeleri tutarlı olarak aynı alt maddeler olarak bildirilmiştir.

Bu çalışmada en fazla görülen zorbalık ve mağduriyet türü fiziksel olmuştur. İkinci sırada sözel zorbalık ve mağduriyet, son olarak cinsel zorbalık ve mağduriyettir. Bu sıralama diğer çalışmalarla benzerdir. Birçok çalışmada fiziksel ve sözel mağduriyet ilk iki sırada yer almaktadır. Bu çalışmayla benzer şekilde Ankara'daki çalışmada okulun masa ve sandalyelerini kasıtlı kıran veya çizen, tekme atarak duvarların boya ve badanasını kirleten öğrencilerin okulda bulunması %70,9 oranıyla en yaygın kabul gören şiddet olayı olarak bildirilmiştir [69]. İstanbul'da liselerde %42 ile fiziksel kavga [62], Ankara'da liselerde %58,1-%63,5 ile kız ve erkeklerde itme en yaygın yaşanan fiziksel zorbalık, kızlarda %44,1, erkeklerde %61,8 oranlarıyla lakap takma en fazla yaşanan sözel zorbalık olarak saptanmıştır [17]. Bolu'da liselerde yapılan bir çalışmada en yaygın zorbalık %9,2 oranıyla kötü isim takma, alay etme iken, mağdur olmada aynı şekilde kötü isimler takılması, alay edilmesi %10,9 oranıyla fazla görülmüştür [18]. Yapılan çalışmalarda fiziksel zorbalık ilk sırada yer almaktadır.

Liselere benzer şekilde ilköğretimde de ilk iki sırada sözel ve fiziksel zorbalık yer almaktadır. Bazı çalışmalarda sözel zorbalık daha yüksek orandayken, bazı çalışmalarda fiziksel zorbalık daha fazla görülmektedir. Bursa'da ilköğretimde en fazla sözel zorbalık [99], Sivas'ta en fazla %48 ile azarlama, küfür, hakarete maruz kalma ile sözel mağduriyet [94], Elazığ'da en fazla sözel mağduriyet, sonra fiziksel mağduriyet [100], Ankara'da en fazla %94,4 oranıyla sözel mağduriyet, sonra fiziksel mağduriyet [52], Ankara'da başka bir çalışmada itme %90 ile en fazla yaşanan fiziksel mağduriyet, ikinci sırada %12 ad takma ile sözel mağduriyet [50], yine Ankara'da en fazla itme %62,7 ile fiziksel, ikinci sırada ad takma %49,2 ile sözel zorbalık görülmüştür [67]. Ondokuzmayıs Üniversitesi sınıf öğretmenliği 4. sınıf öğrencilerinin uygulama yaptıkları okullarda öğretmenlerinin görüşüne göre en fazla bedensel zorbalık %93,3 oranıyla itme, ikinci sırada sözel zorbalık %86,7 oranıyla ad takma, son olarak cinsel zorbalıkta %20 oranıyla cinsel içerikli sözler söyleme olarak bildirilmişken, öğretmen adayları %86,7 ile itme, %74,4 ile alay etme, %18,3 ile cinsel içerikli sözler söyleme şeklinde bildirmişlerdir [101]. Her iki grubun da en fazla fiziksel, ikinci sırada sözel

zorbalık olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. İngiltere ve Almanya'da en fazla yaşanan zorbalık Almanya'da %91,6, İngiltere'de %85,3-80,4 oranlarıyla lakap takma, ikinci sırada Almanya'da %84,2, İngiltere'de %86,7 - %80,0 ile dayak olarak bildirilmiştir. Her iki ülkede ilk sırada sözel zorbalık, ikinci sırada fiziksel zorbalık yaşandığı görülmektedir [93].

Çalışmada zorba olma okul, sınıf, cinsiyet, anne çalışma durumu ve anne mesleği açısından anlamlılık göstermiştir. Mağdur olma durumunda ise okul, sınıf, cinsiyet, baba mesleği ve kardeş sayısı açısından anlamlı farklılık görülmüştür.

Okul türü açısından toplam zorba olma en fazla İmam Hatip Lisesinde (%80,9), en az düz lise olan Fener Lisesi'nde (%67,1) görülmüştür. Fiziksel, cinsel ve toplam zorba olmada okullar açısından anlamlı farklılık bulunmuştur. İmam Hatip Lisesinde fiziksel ve toplam zorbalık düz lise ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla cinsel zorba olma ise düz lise, Kız Meslek ve Anadolu Lisesi'ne oranla anlamlı derecede fazla görülmüştür. İkinci sırada Anadolu Lisesi'nde zorba olma yüksek orandadır. Anadolu Lisesi'nde fiziksel zorbalık Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla anlamlı derecede fazla, cinsel zorbalık ise Endüstri Meslek Lisesi'nde Fener Lisesi, Kız Meslek ve Anadolu Lisesi'ne oranla anlamlı derecede fazla görülmüştür (Tablo 3). Ankara'daki çalışmada özel liselerde fiziksel, sözel ve toplam zorbalık, genel liselerde sözel zorbalık, Anadolu Lisesi'ne göre anlamlı derecede fazla bulunmuştur [2]. Bu çalışmada Anadolu Lisesi'nde zorbalık fazla iken diğer çalışmada en düşük oranlarda yer almaktadır. Bu çalışmada farklı şekilde yüksek görülmesinin nedeni Anadolu Lisesi olarak seçilen lisenin düz lise iken sonradan Anadolu Lisesinde dönüşmesi olabilir. Bunun dışında Endüstri Meslek Liselerinde zorbalığın fazla olması benzerdir. Düz lise ise bu çalışmada en düşük orandayken diğer çalışmada ikinci sırada yer almaktadır. Bunun nedeni ise artık düz lise olan Fener Lisesi'nin mevcut öğrencilerini mezun ettikten sonra kapatılacak olması nedeniyle yeni öğrenci almaması ve öğrenci sayısının az oluşu olabilir.

Mağdur olma durumunda ise İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi ve Kız Meslek Lisesi'nde anlamlı derecede fazla görülmüştür. Toplam mağduriyet en fazla İmam Hatip Lisesi'nde (%96,2) görülmüştür. İmam Hatip Lisesi'nde ve Anadolu Lisesi'nde fiziksel, sözel ve toplam mağduriyet, Kız Meslek Lisesi'nde ise fiziksel ve sözel mağduriyet, düz lise ve Endüstri Meslek Lisesi'ne oranla anlamlı derecede fazla bulunmuşlardır (Tablo 16). Ankara'daki çalışmada Endüstri Meslek Lisesi, genel lise ve özel liselerde toplam mağduriyet Anadolu Lisesine göre anlamlı derecede fazla, Endüstri Meslek Lisesi'nde fiziksel, sözel,

cinsel ve toplam mağduriyet anadolu lisesine oranla fazla, genel liselerde fiziksel, sözel ve toplam mağduriyet Anadolu Lisesine oranla, cinsel mağduriyet ise özel liselere oranla fazla, özel liselerde ise fiziksel, sözel ve toplam mağduriyet Anadolu Lisesi'ne oranla anlamlı derecede fazla bulunmuştur [2]. Bu çalışmada mağduriyet İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi ve Kız Meslek Lisesi'nde anlamlı derecede fazla iken diğer çalışmada farklı şekilde Endüstri Meslek, genel ve özel liselerde fazla Anadolu Lisesi'nde en düşük oranda saptanmıştır. Zorbalıkla benzer şekilde Anadolu lisesinde farklılık vardır. Zorbalığın en fazla olduğu okullarda, mağduriyet oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle zorba olmada görüldüğü gibi Anadolu Lisesi'nin sonradan Anadolu Lisesi'ne dönüşmesi ve düz lisenin öğrenci almaması bu farklılığa neden olduğu düşünülebilir.

Sınıf düzeyinde zorbalık üst sınıflarda fazla görülmüştür. Bu çalışmada 10. ve 11. sınıflarda fiziksel, sözel ve toplam zorbalık, 10. sınıflarda cinsel zorbalık 9. sınıflara oranla fazla görülmüştür (Tablo 4). Bu oranlar diğer çalışmalarla benzer şekilde yüksek sınıfta zorba olma anlamlı derecede fazladır. Amerika'da 9. ve 10. sınıflarda zorba olma 6. 7. ve 8. sınıflara oranla fazla [97], Ankara'daki çalışmada 11. sınıflarda cinsel zorbalık 9. ve 10. sınıflara, toplam zorbalık 9. sınıflara oranla fazla [2], Aydın'da yapılan çalışmada 11. sınıflarda şiddet eğilimi 9. ve 10. sınıflara oranla fazla bulunmuştur [89], Balıkesir'de yapılan çalışmada sınıf, zorba olmada anlamlı fark yaratmıştır [63]. Ankara'da liselerde yapılan başka bir çalışmada alt ve orta sosyoekonomik düzeyde olan okullarda sınıf düzeyinde zorba olmada anlamlı fark görülmemiştir [102]. Üst sınıflarda, zorba olma benzer şekilde çalışmaların çoğunda fazla görülmektedir.

Mağdur olmada sözel mağduriyet 10. sınıflarda anlamlı derecede fazla bulunmuştur (Tablo 17). Bu çalışmaya benzer şekilde Ankara'daki çalışmada 11. sınıflarda cinsel mağduriyet 9. sınıflara oranla fazla [2], Ankara'daki üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada en fazla zorbalığa uğrayanlar 4. sınıflar olmuştur, 4. sınıfın 3. sınıfa oranla, 4. 3. 2. sınıfların 1. sınıflara oranla anlamlı derecede fazla zorbalığa uğramadığı saptanmıştır [95]. Çalışmalardan elde edilen sonuçlar benzer şekilde üst sınıflarda mağduriyetin fazla olduğu şeklindedir.

Cinsiyet açısından bakıldığında cinsel zorbalık erkeklerde anlamlı derecede fazla görülmüştür (Tablo 5). Finlandiya'da yapılan çalışmada erkeklerin daha fazla zorbalık yaptığı [103], Amerika'daki çalışmada erkeklerde zorba olmanın fazla olduğu saptanmıştır [97].

Ankara'daki çalışmada tüm zorbalık türleri erkeklerde fazla saptanmıştır [2]. Ankara'daki [102], Aydın'daki [89], Balıkesir'deki [63], Trabzon'daki [104,105] çalışmalarda zorba olma erkeklerde anlamlı derecede fazla görülmüştür. Amerika'daki bir çalışmada şiddetle ilgili davranışlar kızlarda %4-11, erkeklerde %13-23 oranları arasında bulunmuştur [98]. Sivas'ta liselerde yapılan çalışmada erkekler kaba kuvvete kızlardan daha fazla başvurdukları saptanmıştır [a*106]. Bu çalışmada yapılan diğer çalışmalarla benzer şekilde zorba olma erkeklerde anlamlı derecede fazla görülmektedir.

Mağdur olma açısından fiziksel ve toplam mağduriyet kızlarda anlamlı derecede fazla bulunmuştur (Tablo 18). Ankara'daki liselerde yapılan çalışmalarda [2] fiziksel, cinsel ve toplam mağduriyet erkeklerde fazla iken sözel mağduriyet kızlarda fazla, başka bir çalışmada [17] erkeklerde fiziksel ve sözel mağduriyet anlamlı derecede fazla, Ankara'daki üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada [95] fiziksel ve dışlama mağduriyeti erkeklerde anlamlı derecede fazla görülmüştür. Bu çalışmada mağdur olma açısından diğer çalışmalardan farklı olarak kızlarda mağduriyet anlamlı derecede fazla bulunmuştur. Diğer çalışmalarda genelde erkeklerde mağdur olma fazla görülmektedir. Erkeklerin zorbalığı kızlara karşı da uyguladığını söylenebilmektedir. Ayrıca bölgede kültürel olarak kızların daha baskı altında, erkeklerin daha özgür ve serbest yetiştirilmesinin erkek zorbalığının ve kız mağduriyetinin fazla olmasında etkisi olabilir.

Zorba olma, anne çalışma durumu ve mesleğine göre de anlamlı bulunmuştur. Annesi çalışanlarda sözel zorbalık çalışmayanlara oranla (Tablo 8), anne mesleği işçi- memur olanlarda da sözel zorbalık ev hanımı-emekli olanlara göre (Tablo 10) anlamlı derecede fazla görülmüştür. Ancak her iki değişkene göre sayı ve oranlar eşittir, yani işçi ve memur olanlar aynı zamanda çalışan grubu oluşturmaktadır ve anlamlılık yaratan etken aslında çalışıyor olmadan kaynaklanmaktadır. Aydın'daki çalışmada babası çalışmayanlarda ve gelir durumu fazla olanlarda şiddet anlamlı oranda fazla saptanmıştır [89]. Bu çalışmada ise anne ve baba eğitim durumu, baba çalışma durumu ve geliri zorba olmada bir farklılık yaratmamıştır.

Zorba olmada anne ve baba eğitim durumu, baba çalışma durumu ve mesleği, aile tipi, evde yaşayan kişi sayısı, kardeş sayısı ve toplam gelir durumu anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. İzmir'deki ilköğretimde çalışmada benzer şekilde aile tipi ve sosyoekonomik durum ile zorba olma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir [65].

Mağdur olmada baba mesleği ve kardeş sayısı anlamlı bulunmuştur. Babası memur, işçi ya da emekli olanlarda sözel mağduriyet esnaf olanlara oranla anlamlı derecede fazla görülmüştür (Tablo 24). Kardeş sayısı üç ve fazla olanlarda sözel mağduriyet iki ve daha az olanlara oranla anlamlı derecede fazla görülmüştür (Tablo 27). Bu değişkenlerin kıyaslanacağı, liselerde yapılmış bir çalışma bulunamamıştır. İlköğretimde yapılan çalışmalarla kıyaslandığında ise Ankara'da ilköğretimde yapılan çalışmada orta sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerde bedensel zorbalığa maruz kalma alt sosyoekonomik düzeydeki öğrencilere oranla anlamlı derecede fazla bulunmuştur [50]. Bu çalışmada gelir durumu anlamlı bir fark yaratmamıştır. İzmir'deki çalışmada ise anne ve babası hiç okula gitmeyenlerde mağduriyet anlamlı derecede fazla bulunmuştur [65]. Bu çalışmada ise anne ve baba eğitim durumu anlamlı bir farklılık yaratmamıştır.

Mağdur olmada anne ve baba eğitim durumu, anne çalışma durumu ve mesleği, baba çalışma durumu, aile tipi, evde yaşayan kişi sayısı ve toplam gelir anlamlı bir fark yaratmamıştır. Sivas'taki ilköğretimde yapılan çalışmada benzer şekilde anne eğitim durumu, anne mesleği ve aile tipi ile mağdur olma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır [20]. İzmir'de ilköğretimdeki çalışmada benzer şekilde aile tipi ve sosyoekonomik durum ile mağdur olma arasında anlamlı bir fark görülmemiştir [65].

Yapılan regresyon analizinde zorba olma durumunu bağımsız etkileyen faktörlere bakıldığında çalışmada fiziksel zorbalığı okul türü, sınıf ve cinsiyet, sözel zorbalığı okul türü, sınıf, cinsiyet, anne çalışma durumu ve baba mesleği, cinsel zorbalığı sınıf ve cinsiyet, toplam zorbalığı okul türü, sınıf, cinsiyet ve baba mesleğinin etkilediği görülmüştür.

Mağdur olma durumunu bağımsız etkileyen faktörlere bakıldığında fiziksel mağduriyeti okul türü, sözel mağduriyeti okul türü, sınıf ve baba mesleği, toplam mağduriyeti okul türü etkilemiştir. Cinsel mağduriyeti bağımsız etkileyen değişken bulunmamıştır. Sivas'taki ilköğretimde yapılmış çalışmada yapılan regresyon analizinde sosyoekonomik durum ve kardeş sayısı, zorbalık düzeyini bağımsız olarak etkileyen faktörler olarak bulunmuştur [20].

Gençler şiddeti çatışma çözme yolu olarak görmektedir [107]. Aile içinde şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuklarda akranlarına karşı şiddet, davranışı gösterebilmektedirler [108]. Bu durum okullarda akran zorbalığını artırabilmektedir. Sağlıklı

ilişki, çatışma yaşanmayan ilişki değil sorunların sağlıklı biçimde çözüldüğü ilişkidir [109]. Şiddeti sorun çözme tekniği olarak kullanan öğrencilere stresle baş etme, öfke denetimi, empati eğitimi yapılmalıdır [110]. Bu nedenle çalışmada zorbalığın en yüksek olduğu ilk iki okulda eğitim programı uygulandı. Uygulanan eğitim sonrasında müdahalenin etkinliğinin değerlendirilmesi için deney ve kontrol grubunda zorbalık ve mağduriyet durumlarındaki değişim analiz edildi.

Zorbalığa müdahale konusunda Türkiye'de çok sınırlı sayıda çalışma yer almaktadır. Eğitim sonrasında müdahale ve kontrol grubu arasında tüm zorbalık türlerinde zorbalığın azaltılmasında anlamlı fark görüldü (p:.,000, p:.,000, p:.,000, p:.,000). Fiziksel zorbalığı azaltmada eğitimin 59 kat, sözel zorbalığı azaltmada 38 kat, toplam zorbalığı azaltmada 45 kat etkili olduğu saptandı (Tablo 37). Benzer şekilde mağdur olma durumunu azaltmada fiziksel mağduriyeti 24 kat, sözel mağduriyeti 25 kat, toplam mağduriyeti 11 kat azaltmada eğitimin etkili olduğu saptandı (Tablo 38). Eskişehir'de 2010-2011 yıllarında iki devlet ortaokulu 6. ve 7. sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmada dört haftalık zorbalıkla baş etmeye yönelik akran destek programı sonrası deney ve kontrol grubu arasında öntest, sontest ve izlem testleri arasında zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [111]. Söz konusu çalışmadan farklı olarak bu çalışmada yapılan eğitim ile zorbalığın tüm türlerinde zorba ve mağdur olma açısından koruyucu bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim yaparak zorbalığın hiç bir müdahale yapmadan azalmasını beklemeye oranla daha fazla oranda azalacağı görülmektedir. Öğrenciler yaptıkları davranışların zorbalık olduğunun farkına vardıklarında daha dikkatli davrandıkları ve zorba olmak istemedikleri için davranışlarına dikkat etmiş olabilirler. Ayrıca bu sonuçlar öğrencilerin düzenli olarak öfke kontrolü ve çatışma çözme eğitimlerinin, daha düzenli ve sürekli bir program dahilinde verilmesi ile daha etkili ve zorbalığı azaltıcı bir etisi olacağını göstermektedir.

Okulun büyüklüğü, bulunduğu bölge ve öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin zorbalığın sıklığında önemli bir farklılık yaratmadığı bildirilmekte, zorbalık daha çok okul içinde meydana gelmektedir [112]. Bu nedenle okullarda akran zorbalığı konusunda taviz verilmeyeceğini öğrenciler bilmeli, herkesin bu konuya önemle eğilmesi gereklidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Lise öğrencilerinde zorbalık yapma %72,6 ve mağdur olma %84,3 oranlarıyla yüksek oranda bulunmuştur. Zorbalık yapma ve mağdur olmada ilk sırada fiziksel, ikinci sırada sözel, son sırada cinsel zorbalık yer almıştır.

- Fiziksel zorbalık %67,1   Fiziksel mağduriyet %80
- Sözel zorbalık %55,3   Sözel mağduriyet %67,5
- Cinsel zorbalık %17,2   Cinsel mağduriyet %25,4 oranlarındadır.

Öğrenciler %62,5 oranıyla en yüksek oranda vurma ve haraç alma fiziksel zorbalığı, %22 ile dedikodu yapma, %27,9 ile isim takma sözel zorbalığını zorbalık olarak tanımlamışlardır.

Okullar arasında zorba olma açısından fark bulundu. Toplam zorbalık %80,9 oranıyla İmam Hatip Lisesi'nde anlamlı derecede fazla görüldü. Fiziksel zorbalık %76,3-%71,5 oranlarıyla İmam Hatip Lisesi ve Anadolu Lisesi'nde anlamlı derecede fazla bulundu. Cinsel zorbalık %20,7-%19,8 oranlarıyla Endüstri Meslek Lisesi ve İmam Hatip Lisesi'nde anlamlı derecede fazla görüldü.

Sınıflar açısından anlamlı farklılıklar bulundu. 10. ve 11. sınıflarda fiziksel, sözel ve toplam zorbalık, sadece 10. sınıfta cinsel zorbalık anlamlı derecede fazla bulundu.

Cinsiyet açısından erkeklerde cinsel zorbalık %20,8 oranıyla anlamlı derecede fazla bulundu.

Annesi çalışanlarda ve işçi-memur olanlarda sözel zorbalık %69,9 oranıyla anlamlı derecede fazla bulundu.

Zorba olma ile anne ve baba eğitim durumu, baba çalışma durumu, baba mesleği, yaşadığı aile türü, evde yaşayan kişi sayısı, kardeş sayısı ve ailenin toplam geliri arasında anlamlı bir farklılık görülmedi.

Mağdur olma durumu okul türü, sınıf, cinsiyet, baba mesleği ve kardeş sayısına göre farklılık gösterdi. Fiziksel mağduriyet İmam Hatip Lisesi'nde % 93,9, düz lisede % 77,6 ve

Endüstri Meslek Lisesi'nde %72,8 oranlarıyla anlamlı dercede fazla saptandı. Sözel mağduriyet % 80,2-76,7-69,9 oranlarıyla İmam Hatip Lisesi, Kız Meslek Lisesi ve Anadolu Lisesinde fazla görüldü. Toplam mağduriyet İmam Hatip Lisesi ve Anadolu Lisesinde fazla görüldü.

Sınıflar açısından sözel mağduriyet 10. sınıflarda fazla görüldü.

Kızlarda fiziksel ve toplam mağduriyet fazla görüldü.

Babası esnaf olanlarda sözel mağduriyet en düşük, üç ve daha fazla kardeşi olanlarda fazla görüldü.

Mağdur olma ile anne ve baba eğitim durumu, anne ve baba çalışma durumu, anne mesleği, aile türü, evde yaşayan kişi sayısı ve aylık gelir arasında fark bulunmadı.

Fiziksel zorbalık İmam Hatip Lisesinde 2,1 kat, 10. sınıflarda 1,7 kat, 11. sınıflarda 1,6 kat ve erkeklerde 1,6 kat fazla bulundu. Fiziksel mağduriyet ise sadece İmam Hatip Lisesinde 4,3 kat fazla bulundu

Sözel zorbalık İmam Hatip Lisesinde 2,4 kat, Kız Meslek Lisesinde 2,3 kat, 10. sınıflarda 1,9 kat, 11. sınıflarda 1,7 kat, erkeklerde 1,9 kat, annesi çalışanlarda 2,1 kat, babası emekli olanlarda 1,8 kat, işçi olanlarda 1,5 kat fazla bulundu. Sözel mağduriyet İmam Hatip Lisesinde 3,1 kat, Kız Meslek Lisesinde 2,6 kat, Ali Metin Kazancı Anadolu Lisesinde 1,8 kat, 10. sınıflarda 1,5 kat, baba mesleği memur ve emekli olanlarda 1,9 kat, işçi olanlarda 1,6 kat fazla bulundu.

Cinsel zorbalık 10. sınıflarda 1,8 kat, erkeklerde 2,4 kat fazla görüldü.

Toplam zorbalık İmam Hatip Lisesi'nde 2,3 kat, 10. sınıflarda 1,7 kat, 11. sınıflarda 1,6 kat, erkeklerde 1,7 kat, babası emekli olanlarda 2 kat, işçi olanlarda 1,6 kat fazla bulundu. Toplam mağduriyet İmam Hatip Lisesi'nde 5,3 kat fazla bulundu.

Yapılan eğitim ile zorba ve mağdur olma durumunda azalma görüldü.

6.2. Öneriler

- * Yapılan çalışmalarda akran zorbalığının yüksek oranlarda yaşandığı ve eğitim programları ile zorbalık ve mağduriyette azalma olabileceği saptanmıştır. Okul yönetimi, rehberlik servisleri ve ailelerin bu konuya önem vermeli, rehberlik servislerinin zorbalığı önlemek için düzenli eğitim programları uygulamalı ve katılımı sağlamalı.
- * Okullar arasında zorbalık ve mağduriyette anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Okul idarelerinin bu farklılığın nedenine yönelik araştırma yapmalı, rehberlik servisleri bu konuya önem vermeli.
- * Erkeklerde fazla görülen zorbalığın azaltılması için erkeklerin olumsuz davranışları pekiştirilmemeli.
- * Üst sınıflarda fazla görüldüğü için eğitim-öğretim döneminin başlangıcında tüm öğrencilere oryantasyon programı uygulanması ve zorbalık konusunda farkındalık oluşturulmalı.
- * Annesi çalışanlarda zorbalık fazla görüldüğünden anne ve çocuk arasındaki iletişimin artırılması, çocukları ile kaliteli zaman geçirmeli.
- * Kardeş sayısı fazla olanlarda mağdur olma fazla görüldüğünden ailelere zorbalığı farketmeleri konusunda bilgilendirme eğitimleri ya da konferanslar yapılmalı.
- * Akran zorbalığını belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmalı.
- * Öğrencilere öfke kontrolü ve çatışma çözme eğitimleri verilmeli.
- * Çevrenin akran zorbalığına karşı duyarlı olmasını sağlamak için zararları konusunda bilgilendirme yapılmalı.
- * Televizyonlarda şiddet içeren programlar yasaklanmalı.

KAYNAKLAR

- [1] Cüceloğlu, D. (2010). İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi 19. Basım, İstanbul, 591s.
- [2] Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Investigation Of Bullying Among High School Students With Regard To Sex, Grade Level And School Type, İlköğretim Online,10(2), 550-568. (<http://ilkogretim-online.org.tr/>).
- [3] Okullarda Zorbalık, (meb12.meb.gov.tr).
- [4] Pişkin, M. (2002). School Bullying: Definition, Types, Related Factors, and Strategies to Prevent Bullying Problems, (<http://web.ebscohost.com>).
- [5] Okullarda Şiddet Ve Zorbalığın Önlenmesi, Öğretmen El Kitabı, Tübitak, Ankara Üniversitesi, 27s.
- [6] Gün, İ. (2011). Halk Sağlığı Genel Bilgiler, Öztürk, Y., Günay, O. (Ed.), Erciyes Üniversitesi Yayınları No:172, Kayseri, 669- 674.
- [7] Pekcan, H. (1997). Okul Sağlığı, Halk Sağlığı Temel Bilgiler, Bertan, M., Güler, Ç. (Ed.), Güneş Kitabevi Ltd Şti, Ankara, 210-224.
- [8] www.tuik.gov.tr
- [9] Üneri, Ö.Ş. (2011). Çocuklarda Akran Zorbalığı, Düşünen Adam Psikiyatri ve Nöroloji Bilimleri Dergisi, Cilt:24, Sayı: 4, 352-353.
- [10] Ögel, K., Tarı, I. ve Eke, C.Y. (2006). Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme, Yeniden Yayınları No: 17, İstanbul, 65s.
- [11] Yıldırım, R. (2012). Akran Zorbalığı, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, 39-51.
- [12] Malkoç, T. ve Ceylan, F. (2010). Orta Öğretim 9. Ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Baş Etme Düzeyleri Arasındaki İlişkide Müzik Eğitiminin Önemi, International Conference on New Trends in Education and Their Implications, Antalya, 640-653. (<http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/141.pdf>).
- [13] Şahin, M. ve Sarı, V., (2010). Ergenlerde Görülen Zorbalık Eğiliminin Bilişsel Çarpıtmalar ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlarla İlişkisi, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:20, 15s. (<http://www.akademikbakis.org>).
- [14] Atik, G. ve Kemer, G., (2008). İlköğretim İkincim Kademe Öğrencileri Arasındaki Zorbalığı Yordamada Problem Çözme Becerisi, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzları ve Fiziksel Özyeterliliğin Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, No:23, 198-206.
- [15] Stavrinos, P., Paradeisiotou, A., Tziogouros, C. ve Lazarou, C., (2010). Prevalence of Bullying Among Cyprus Elementary and High School Students, International Journal of Violence and School, No:11, 114-128.
- [16] Klomek, A.B., Marrocco, F., Kleinman, M., Schonfeld, I.S. ve Gould, M.S., (2007). Bullying, Depression, and Suicidality in Adolescents, J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry, No:46:1, 40-49.
- [17] Kepenekçi, Y.K. ve Çinkır, S. (2001). Bullying Among Turkish High School Students. (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16460802>).
- [18] Totan, T. ve Yöndem, Z.D. (2007). Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi, Ege Eğitim Dergisi (8), 2:53-68.
- [19] Totan, T. ve Kabakçı Ö.F. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Zorbalığı Yordama Gücü, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 23 (2), 575-600.

- [20] Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D. ve Kavakcı, Ö. (2009). Sosyoekonomik Durumu Farklı Üç İlköğretim Okulu Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Depresyon ve Benlik Saygısı Düzeyiyle İlişkisi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 10:151-158.
- [21] Baltaş, Z. (2007). *Sağlık Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 285s.*
- [22] Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:6 Sayı:2, 511-537*
- [23] Karadağ, Ö. (2004). Akran eğitimi, Eğitimci Eğitimi Rehberi, Y-PEER, Semih Ofset, Ankara, 197s.
- [24] Özcebe, H., Ulukol, B., Mollahaliloğlu, S., Yardım, N. ve Karaman, F. (2008). Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı, T.C. Sağlık Bakanlığı, Yayın No:719, Yücel Ofset Matbaacılık Turizm Sanayi Tic. Ltd. Şti., Ankara, 286s.
- [25] Pekcan, H. (2012). Okul Sağlığı, Halk Sağlığı Temel Bilgiler 1. Cilt, Güler, Ç., Akın, L., (Ed.), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 440-471.
- [26] Özcebe, H. (2012). Okul Sağlığı Hizmetlerinde Mevcut Durum ve Model Beklentisi, Halk Sağlığı Günleri 2. Okul Sağlığı Sempozyumu. Güvenli Okul, Sağlıklı Öğrenci, Adana, 7-11.
- [27] Işık, H. (2004). Okul Güvenliği: Kavramsal Bir Çözümleme, *Milli Eğitim Dergisi, Sayı:164, 9s.*
- [28] Kılıçcı, Y. (2006). Okulda Ruh Sağlığı, Anı Yayınevi 5. Baskı, Ankara, 246s.
- [29] Usta, A. (2009). Etnik Şiddet Olgusu Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir Değerlendirme, *Polis Bilimleri Dergisi Cilt:11 (2), 87-106.*
- [30] Öğrencilerin Şiddet Algısı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2008, 57s.
- [31] Morganet, R.S (2013). Yaşam Becerileri Ergenler İçin Psikolojik Danışma Uygulamaları, Pegem Akademi 2. Baskı, (Çeviri: Gürçay, S., Kaya, A. ve Saçkes, M.), Ankara, 310s.
- [32] Memduhoğlu, H.B. ve Taşdan, M. (2007). Okul Ve Güvenliği: Kavramsal Bir Çözümleme. (<http://egitim.cu.edu.tr/efdergi/download/2007.3.34.89.pdf>).
- [33] Pişkin, M., Öğülmüş, S. ve Boysan, M. (2011). Güvenli Okul Ortamı Oluşturma, Öğretmen ve Yönetici Kitabı, Tübitak, Ankara Üniversitesi, 49s.
- [34] Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). Akran Zorbalığını Önlemede Okul Hemşiresinin Rolü, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, 120-123.*
- [35] Temizel, Y. (2013). Mobbing ve Türk Hukuk Sistemindeki Yeri, *Adalet Dergisi, Sayı:45, 188-223.*
- [36] 21 Hedef'te Türkiye: Sağlıkta Gelecek, 2007, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Refik Saydam Hıfzışha Mektebi Müdürlüğü, Yardım, N., Mallahaliloğlu, S., Hülür, Ü., Aydın, S., Ünüvar, N., (Ed.), Sağlık Bakanlığı Yayın No: 711, Ankara, (http://ekutuphane.sagem.gov.tr/kitaplar/21_hedefte_turkiye_saglikta_gelecek.pdf).
- [37] Çelen, N. (2011). Ergenlik ve Genç Yetişkinlik, Papatya Yayıncılık Eğitim, 2. Basım, İstanbul, 192s.
- [38] www.tdk.gov.tr
- [39] Ergenlikte Saldırganlık ve Şiddet Eğilimi, (<http://www.slideshare.net/smsyah/ergenlikte-saldirganlik-ve-iddet-eilimi>)
- [40] Pekcan, H. (2012). Adolesan Sağlığı, Halk Sağlığı Temel Bilgiler 1. Cilt, (Editör; Güler, Ç., Akın, L.), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 486-537.
- [41] Çocuk ve Ergen Sağlığı Modülleri Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi, 2008, T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Yayın No.: 722, İlkay Ofset Matbaacılık, Ankara, 136s.
- [42] <http://www.who.int/topics/violence/en/>
- [43] Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. ve Lozano, R. (2002). World Report On Violence and Health, World Health Organization, Geneva. (http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf?ua=1).

- [44] Rigby, K. (1999). What Harm Does Bullying Do, Paper presented at the Children and Crime: Victims and Offenders Conference convened by the Australian Institute of Criminology and held in Brisbane.
- [45] Rigby, K. (2007). Bullying in School: And What To Do About It, Acer Press, Australia.
- [46] www.wikipedia.org.
- [47] Bridge, B. (2010). Siz Olsaydınız Ne Yapardınız- Zorbalık- Mobbing, Bilinmeyen Çeşitleri ve Çözümleri, Beyaz Yayınları:165, 2. Baskı, İstanbul, 171s.
- [48] Garip, G. ve Şavkın, B. (2008). Akran Zorbalığı, PDREM Bülteni.
- [49] Esen, B.K. (2003). Akran Baskısı Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Öğrencilerin Risk Alma Davranışı ve Okul Başarısının İncelenmesi, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt:2, Sayı:20, 17-26.
- [50] Kapıcı, E.G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 37, Sayı: 1, 1-13.
- [51] Yıldız, E.Ç. ve Sümer, Z.H. (2010). Saldırgan Davranışlarını Yordamada Çevresel Risk, Çevresel Güvenlik ve Okul İklimi Algısı, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 4 (34), 161-173.
- [52] Gökler, R. (2007). İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 326s.
- [53] Alikasıfoğlu, M., (2011). Akran İstismarı, Türk Pediatri Arşivi Dergisi, Galenos Yayınevi Özel Sayı:46, 31-34.
- [54] Güvenir, T. Okulda Akran İstismarı, Kök Yayıncılık, Ankara, 152s.
- [55] A Framework for School-Wide Bullying Prevention and Safety, National Association of School Psychologists, 2012.
(http://www.nasponline.org/resources/bullying/bullying_brief_12.pdf).
- [56] Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, E. (2011). Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık, Kaktüs Yayınları 1. Basım, İstanbul, 249s.
- [57] Sabuncuoğlu, O., Ekinci, Ö., Bahadır, T., Akyuva, Y., Altınöz, E. ve Berkem, M. (2006). Ergen Öğrenciler Arasında Akran Örselemesi ve Depresyon Belirtileriyle İlişkisi, Klinik Psikiyatri Dergisi 9, 27-35. (<http://www.klinikpsikiyatri.org/node/231>).
- [58] Uzbaş, A. (2009). Okul Psikolojik Danışmanlarının Okulda Saldırganlık ve Şiddete Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:9, Sayı:18, 90-110.
- [59] Frisen, A., Jonsson, A.K. ve Persson C. (2007). Adolescents' Perception of Bullying: Who is The Victim? Who is The Bully? What Can Be Done To Stop Bullying?, Adolecense 42(168):749-61. (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18229509>).
- [60] Glew, G.M., Fan, M.Y., Katon, W., Rivara, F.P. ve Kernic, M.A. (2005). Bullying, Psychosocial Adjustment, and Academic Performance in Elementary School, Archives of Pediatrics Adolescent Medicine 159(11):1026-31.
(<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16275791>).
- [61] Alikasıfoğlu, M., Erginoz, E., Ercan O et al. (2007). Bullying Behaviours and Psychosocial Health:Results From a Cross-Sectional Survey Among High School Students in İstanbul, Turkey. Eur opan Journal of Pediatrics 166, 1253-60. (Abstract) / (PDF), (<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00431-006-0411-x>).
(<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17273831>).
- [62] Alikasıfoğlu, M., Erginoz,E., Ercan, O. ve Kaymak, D.A., Liter, O. (2004). Violent Behaviour Among Turkish High School Student And Correlates Of Physical Fighting, Eur J Public Healt, 14(2), 173-7. (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15230504>).
- [63] Kocaşahan, N. (2012). Lise Ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Sanal Zorbalık, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

- [64] Ertan, D. (2012). Akran Zorbalığında Aileye ve Okula İlişkin Risk ve Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- [65] Sipahi, H.T. (2008). İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşlik Eden Faktörler, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [66] Önder, F.C., ve Sarı, M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinde Zorbalık ve Okul Yaşam Kalitesi, İlköğretim Online, 11(4), 897-914. (<http://ilkogretim-online.org.tr>).
- [67] Özkan, Y. ve Çifci E.G. (2010). Peer Bullying in Primary Schools in Low Socio-Economic Level, İlköğretim Online, 9(2), 576-586. (<http://ilkogretim-online.org.tr>).
- [68] Olweus, D. (1994). Bullying at School, What We Know and What We Can Do, Blackwell Published, Oxford.
- [69] Durmuş, E. ve Gürcan, U. (2005). Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3.
- [70] Koruklu, N.Ö. (2006). Eğitimde Arabuluculuk ve Okulda Arabuluculuk Sürecinin İşleyişine İlişkin Bir Model, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi 20, 11-20.
- [71] Tezcan, D., Erdem, M.R., Sancakdar, O. ve Önok, R.M. (2011). İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara, 712s.
- [72] Fendoğlu, H. T. (2014). Çocuk Hakları Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 475s.
- [73] Aydoğan, Y.Z. (2011). T.C. Anayasası Cep Kitapları Kanun Serisi, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 240s.
- [74] Özmen, R. (2014). Anayasa, TCK-CMK ve İnfaz Kanunu, Hukuk Cep Kitapları Dizisi, Seçkin Yayıncılık, 43. Baskı, Ankara, 636s.
- [75] Özmen, R. (2014). Ceza Muhakemesi Kanunu, Hukuk Cep Kitapları Dizisi, Seçkin Yayıncılık, 37. Baskı, Ankara, 512s.
- [76] Akduman, G. G. ve Baran, G. (2010). Suça Karışan Çocuklarda Akran İstismarının İşlendiği Suçun Özellikleri, Göç ve Okul Durumu Değişkenleri Açısından İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:3/14. 2:33-41.
- [77] Hakeri, H. (2014). Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı, Ankara, 520s.
- [78] Öztürk, B., Tezcan, D., Erdem, M.R., Sırma, Ö, Kırıt, Y.F.S, ve Erden E. (2013). Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 504s.
- [79] Tezcan, D., Erdem, M.R. ve Önok, M. Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara, 960s.
- [80] Kök, A.N. (2014). Türk Ceza Adalet Sisteminde Adli Tıp Uygulamaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 288s.
- [81] Aslan, B. (2014). Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 387s.
- [82] Topaloğlu, M. (2007). İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 81, Sayı: 4, 1647-1660. (<http://www.istanbulbarosu.org.tr/yayinlar/BaroDergileri/ibd/20074/ibd20074113.pdf>)
- [83] <http://www.raosoft.com/samplesize.html>.
- [84] Rize İl Merkezindeki Liselerin Listesi, Rize Milli Eğitim Müdürlüğü.
- [85] Tezcan, S. (1992). Epidemiyoloji Tıbbi Araştırmaların Yöntem Bilimi, Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı, Yayın No: 92/1, Ankara.
- [86] Öğülmüş, S. (2006). Okullarda Şiddet ve Alınabilecek Önlemler, Eğitime Bakış, 16-43.
- [87] Okullarda Şiddet Ve Zorbalığın Önlenmesi, Öğrenci El Kitabı, Tübitak, Ankara Üniversitesi, 36s.
- [88] Ünalı, M. ve Şahin, R. (2012). Şiddete Yönelik Tutum ve Okul Zorbalığı, Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, 63-71.
- [89] Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Arabacı, L. B. (2011). Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler, Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2(2). 53-60.
- [90] Deveci, H., Karadağ, R. ve Yılmaz, F. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, ISSN:1304-0278. (<http://www.esosder.org>).
- [91] Kartal, H. (2009). Öğretmen Adaylarının Uygulama Okullarındaki Zorbalıkla İlgili Değerlendirmeleri, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 29, Sayı 1, 141-172.

- [92] Kartal, H., ve Bilgin, A. (2008). Öğrenci, Veli ve Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Yaşanan Zorbalık, *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495. (<http://ilkogretim-online.org.tr>).
- [93] Wolke, D., Woods, S., Stanford, K. ve Schulz, H. (2001). Bullying And Victimization Of Primary School Children In England And Germany: Prevalence And School Factors, *British Journal of Psychology* (2001), 92, 673-696.
- [94] Ayan, S. (2007). Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- [95] Özkal, U.Ü. (2011). Üniversite Öğrencileri Arasında Zorbalık ve Zorbalığın Psikolojik Sorunlarla İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [96] Uysal, H., ve Dinçer, Ç. (2012). Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 468-483. (<http://www.keg.aku.edu.tr>).
- [97] Nansel, T.R., Overpeck M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simon-Morton, B. ve Scheidt, P. (2001). Bullying Behaviors Among US Youth: Prevalans and Association With Psychosocial Adjustment, *JAMA* 285 (16):2094-100. (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11311098>).
- [98] Nansel, T.R., Overpeck M.D., Haynie. D.L., Ruan, W.J. ve Scheidt, P.C. (2003). Relationship Between Bullying and Violence among US Youth, *Arch Pediatr Adolesc Med.* 157(4), 348-53. (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12695230>).
- [99] Kartal, H. (2008). İlköğretim Öğrencileri Arasında Zorbalığın Yaygınlığı, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 35, 207-217.
- [100] Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 81-92.
- [101] Öksüz, Y., Çevil, C., Sümen, Ö.Ö., Baba, M., ve Güven, E. (2012). Öğretmenlik Uygulaması Yapılan İlköğretim Okullarındaki Zorba Davranışların İncelenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science* Volume 5 Issue 1, 205-229.
- [102] Aypay, A., ve Durmuş, E. (2008). Zorba, Kendine Güvenen ve Zorbalıktan Kaçınan Tutumları Sergileyen Lise Öğrencilerinin İş Birliği Yapma Karakter Özelliği Açısından Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 41, Sayı: 2, 23-42.
- [103] Kaltiala-Heino, R., Rimpella, M., Marttunen, M., Rimpella, A., Rantanen, P. (1999). Bullying, Depression, and Suicidal İdention in Finnish Adolescents: School Survey, *BMJ* 319:348-51.
- [104] Ayan, S. (2007). Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.
- [105] Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D. ve Altıntaş, M. (2012). Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 112-137.
- [106] Bütün, C., Beyaztaş, F.Y., Dokgöz, H., Özdemir, L., Beyaztaş, A., Polat, O. ve Şahin F. (2013). Sivas'ta Akranlar Arası Şiddet-Anket Çalışması, *Medicine Science*, 2(4), 885-895.
- [107] Kızmaz, Z. (2006). Okullarda Şiddet Davranışları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 30, No:1, 47-70. (http://vizyon21yy.com/documan/Egitim_Ogretim/Rehberlik/Okullarda_Siddet_ve_Al_inabilecek_Onlemler.pdf).
- [108] Şiddet Biçimleri, (<http://www.morcati.org.tr/tr/sayfa/1/Siddet-nedir.html>).
- [109] Kocacık, F., Şiddet Olgusu Üzerine, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 1-7.
- [110] Tezcan, M. (2009). Eğitimde Şiddet Olgusunun Sosyolojik Kaynakları, 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, 789-801.

- [111] Türktan, Ş. (2013). Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Akran Destek Programının Ortaokul 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalıkla Baş Etme Becerilerine Etkileri, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- [112] Dölek, N., Öğrencilerde Zorbaca Davranışlar, (<http://www.okan.edu.tr>).

EKLER

EK 1. ÖRNEKLEM SEÇİMİNDE KULLANILAN OKUL LİSTELERİ

2012-2013 ÖĞRETİM YILI RİZE İLİ MERKEZ İLÇESİ Öğrenci Derslik Sayıları

Tipi	Kurum Adı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Öğretim Şekli	Kurum Alt Türü	Anasınıfı		Hazırlık Sınıfı		9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		12. Sınıf		
						Sube	Öğrenci	Sube	Öğrenci	Sube	Öğrenci	Sube	Öğrenci	Sube	Öğrenci	Sube	Öğrenci	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Ali Metin Kazancı Rize Lisesi	44	45	Normal Öğretim	Lise	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	29	
					Anadolu Lisesi	0	0	0	0	6	179	6	140	6	99	5	98	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Ekrem Orhon Oteliçlik ve Turizm Meslek Lisesi	24	8	Normal Öğretim	Anadolu Oteliçlik ve Turizm Mes. Lisesi	0	0	0	0	4	49	2	38	3	47	2	40	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Hasan Kemal Yardımcı Denizcilik Anadolu Meslek Lisesi	39	24	Normal Öğretim	Denizcilik Anadolu Meslek Lisesi	0	0	0	0	4	93	5	104	5	113	6	95	
					Denizcilik Anadolu Teknik Lisesi	0	0	0	0	2	51	0	0	0	0	0	0	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Hasan Sağır Anadolu Lisesi	30	20	Normal Öğretim	Anadolu Lisesi	0	0	0	0	4	96	5	86	0	0	0	0	
					Lise	0	0	0	0	1	0	1	16	4	101	8	95	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Kendirli Fatih İmam Hatip Lisesi	15	5	Normal Öğretim	Lise	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	8	
					İmam Hatip Lisesi	0	0	0	0	2	26	1	6	1	14	0	0	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Kız Teknik ve Meslek Lisesi	61	23	Normal Öğretim	Kız Meslek Lisesi	3	32	0	0	6	177	17	110	14	142	16	128	
					Anadolu Kız Meslek Lisesi	0	0	0	0	2	34	2	24	1	27	2	28	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Mehmet Akif Ersoy Lisesi	9	6	Normal Öğretim	Lise	0	0	0	0	0	0	2	28	2	29	1	20	
Özel	RİZE / MERKEZ / ÖZEL KOPLUZLAR ŞAHİKA LİSESİ	28	18	Normal Öğretim	Özel Anadolu Lisesi	0	0	0	0	4	64	4	77	4	53	4	53	
Özel	RİZE / MERKEZ / ÖZEL ŞAHİKA FEN LİSESİ	22	4	Normal Öğretim	Özel Fen Lisesi	0	0	0	0	1	7	1	12	0	0	0	0	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Anadolu İmam Hatip Lisesi	100	52	Normal Öğretim	İmarı Hatip Lisesi	0	0	0	0	14	449	6	165	4	96	6	127	
					Anadolu İmam Hatip Lisesi	0	0	0	0	6	160	6	114	6	104	4	84	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Anadolu Lisesi	41	24	Normal Öğretim	Anadolu Lisesi	0	0	0	0	4	120	6	153	6	127	6	127	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Anadolu Öğretmen Lisesi	38	22	Normal Öğretim	Anadolu Öğretmen Lisesi	0	0	0	0	4	111	5	110	6	119	5	113	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Anadolu Sağlık Meslek Lisesi	35	15	Normal Öğretim	Anadolu Sağlık Meslek Lisesi	0	0	0	0	4	90	5	103	5	90	0	0	
					Sağlık Meslek Lisesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	74
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Fen Lisesi	34	23	Normal Öğretim	Lise	0	0	0	0	7	196	5	137	6	154	9	142	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize İMKB Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	119	44	Normal Öğretim	Endüstri Meslek Lisesi	0	0	0	0	17	340	11	141	11	143	11	142	
					Teknik Lise	0	0	0	0	0	0	3	52	3	42	5	48	
					Anadolu Teknik Lisesi (ETÖGM)	0	0	0	0	1	23	2	26	1	25	2	28	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Sosyal Bilimler Lisesi	16	16	Normal Öğretim	Sosyal Bilimler Lisesi	0	0	3	73	3	74	3	75	0	0	0	0	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Türk Telekom Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi	24	4	Normal Öğretim	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
					Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi	0	0	0	0	3	86	3	79	4	92	2	42	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Rize Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Fen Lisesi	22	16	Normal Öğretim	Fen Lisesi	0	0	0	0	3	78	4	77	3	76	4	85	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Tevfik İleri Anadolu Lisesi	39	24	Normal Öğretim	Anadolu Lisesi	0	0	0	0	5	119	5	120	6	129	6	149	
Resmi	RİZE / MERKEZ / Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	84	35	Normal Öğretim	Teknik Lise	0	0	0	0	0	0	2	24	2	16	2	46	

Not: Veriler açık kurumlardaki açık sınıflarda bulunan aktif durumdaki öğrenci bilgilerinden hesaplanmıştır.

22/04/2013 16:17:10

3

Tipi	Kurum Adı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Öğretim Şekli	Kurum Alt Türü	Anasınıfı		Hazırlık Sınıfı		9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		12. Sınıf	
						Şube	Öğrenci	Şube	Öğrenci	Şube	Öğrenci	Şube	Öğrenci	Şube	Öğrenci	Şube	Öğrenci
					Endüstri Meslek Lisesi	0	0	0	0	9	182	5	120	7	74	7	116
					Anadolü Teknik Lisesi (ETÖGM)	0	0	0	0	3	66	3	56	3	53	3	62
Resmi	RİZE / MERKEZ / Ticaret Meslek Lisesi	61	32	Normal Öğretim	Anadolü İletişim Meslek Lisesi	0	0	0	0	1	27	1	23	0	0	0	0
					Ticaret Meslek Lisesi	0	0	0	0	7	186	9	159	7	110	8	147
					Adalet Meslek Lisesi	0	0	0	0	2	59	2	60	3	50	0	0
					Anadolü Ticaret Meslek Lisesi	0	0	0	0	2	63	3	55	2	54	2	50
Resmi	RİZE / MERKEZ / Zehra Usta Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi (Okulu)	8		Normal Öğretim	Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi (III. Kademe)	0	0	0	0	6	54	0	0	0	0	0	0
						3	32	3	73	138	3259	136	2490	126	2179	137	2186
					MERKEZ İlgili Toplamları: Kurum Sayısı:	22	893	460									
					RİZE İli Toplamları:	22	893	460									
					GENEL Toplam:	22	893	460									

Not: Veriler açık kurumlardaki açık sınıflarda bulunan aktif durumdaki öğrenci bilgilerinden hesaplanmıştır.

22/04/2013 16:17:10

4

EK 2. SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Sayın katılımcı,

Bu çalışma “**Rize il merkezindeki lise öğrencilerin akran zorbalığının türünü ve yaygınlığını belirlemek, eğitim ile zorba ve mağdur olma düzeyini azaltmak**” amacıyla planlanmıştır. Mahremiyetinize özen gösterilecek olup, verdiğiniz bilgiler gizli tutulacak, cevaplarınız bilime katkı sağlayacaktır.

Katılımınız için teşekkürler.

Tarih/imza

1. Okul adı:
2. Sınıf:
3. Yaş:
4. Cinsiyet: ( ) K ( ) E
5. Annenizin eğitim durumu nedir? .....
6. Babanızın eğitim durumu? .....
7. Anne ve babanızın mesleği nedir?
Anne: .....
Baba: .....
8. Anne ve babanızın çalışma durumu ve aylık geliri nedir?
Anne: ( ) Çalışıyor, ... TL ( ) Çalışmıyor
Baba: ( ) Çalışıyor, ... TL ( ) Çalışmıyor
9. Kardeş sayınız (siz hariç)? .....
10. Evde yaşayan kişi sayısı .....
11. Yaşadığınız aile tipi hangisidir?
( ) Çekirdek Aile ( ) Geniş Aile ( ) Parçalanmış Aile
12. Sizce zorbalık nedir? **(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)**
( ) İtme ( ) Vurma ( ) Tükürme ( ) Silahla tehdit etme ( ) Hırsızlık
( ) Alay etme ( ) Kötü Bakma ( ) İsim takma ( ) Haraç alma ( ) Sözel tehdit
( ) Dedikodu yapma ( ) Utandırma ( ) Gruptan dışlama
( ) Toplum önünde küçük düşürme

EK 3. AKRAN ZORBALIĞI BELİRLEME ÖLÇEĞİ ERGEN FORMU

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda öğrenciler arasında zaman zaman gözlenen bir takım söz ve eylemler yer almaktadır. Bazı öğrenciler bu söz ve eylemleri bazen tek başlarına bazen de arkadaşlarıyla birlikte yaparak kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı olarak **rahatsız** ederler. Sizden istenen bu söz ve eylemlerin size ne sıklıkla yapıldığını (**BANA YAPILDI**) ve bunları sizin ne sıklıkla yaptığınızı (**BEN YAPTIM**) ilgili maddenin karşısına işaretlemenizdir. Sorulara lütfen **dürüst** cevap veriniz. Vereceğiniz cevaplar **gizli tutulacak** ve hiç kimseye gösterilmeyecektir. Hepinize şimdiden teşekkürler

Sınıfınız :

Cinsiyetiniz :

		BANA YAPILDI					BEN YAPTIM				
		Hemen hemen her gün	Haftada en az 1 defa	Ayda 1 defa	Dönem boyunca 1 defa	Hiçbir zaman	Hemen hemen her gün	Haftada en az 1 defa	Ayda 1 defa	Dönem boyunca 1 defa	Hiçbir zaman
1	El-kol şakası yaparak rahatsız etme										
2	Rahatsız etmek amacıyla sürekli olarak gıdıklama										
3	Saç ve kulak çekme										
4	Oturmak üzereyken altına rahatsız edici bir cisim koyma										
5	Kuyrukta zorla sırasını alma, önüne geçme										
6	Oyun oynarken sahayı ya da bir mekânı güç kullanarak terletmeye zorlama										
7	Çimdik atma, ısırma										
8	Kalem, toplu iğne vb. sivri cisimler ile saldırma										
9	İtme, dürtme, kolunu bükme, çelme takma, yere düşürme										
10	Zarar vermek ya da rahatsız etmek amacıyla üzerine bazı cisimler atma, fırlatma										
11	Kasıtlı olarak omuz atma, dirsek vurma, çarpma										
12	Sopa, çubuk, cetvel vb. cisimler ile vurma										
13	Tekme-tokat atma, yumruk atma, yüze, kafaya, enseye vurma										
14	Bıçak, muşta, tornavida, maket bıçağı vb. kesici aletlerle saldırma veya korkutma										
15	Tabanca gibi ateşli ve patlayıcı maddelerle saldırma ya da korkutma										
16	Saç ve ten rengi, diş yapısı, dış görünüşü, giysileri, beden yapısı ya da bedensel özrüyle alay etme										
17	Aksanı, şivesi ya da konuşma tarzıyla alay etme										
18	Adı ya da soyadıyla dalga geçme, hoş gitmeyen, küçük düşürücü isimler (lakap) takma										
19	Anne, baba ya da ailesinin bazı özellikleriyle alay etme										
20	Küfür etme, kaba ve çirkin sözler söyleme										
21	Çeşitli nedenlerle sataşma, hakaret etme, küçük düşürme, utandırma, aşağılama, dalga geçme, alay etme, incitme, kızdırma, ağlatma.										
22	Tehdit etme										

		BANA YAPILDI					BEN YAPTIM				
		Hemen hemen her	Haftada en az 1	Ayda 1 defa	Dönem boyunca 1	Hiçbir zaman	Hemen hemen her	Haftada en az 1	Ayda 1 defa	Dönem boyunca 1	Hiçbir zaman
23	Oyuna ve çeşitli etkinliklere almama										
24	Grup dışına iterek yalnızlığa terk etme										
25	Görmezden gelme, yok sayma										
26	Dışlamak amacıyla konuşmama, sorularına cevap vermeme										
27	Diğer öğrencilerin de konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme										
28	Arkadaşlarını kendisine karşı kıskırtarak aralarının bozulmasına çalışma										
29	Aleyhinde söylentiler çıkarma ve yayma										
30	Yapmadığı şeylerle ilgili iftira ve asılsız söylentiler ile suçlanma ve zor duruma düşürülme										
31	Hakkında çeşitli yerlere çirkin yazılar yazma										
32	Yapmadığı şeylerle ilgili öğretmene şikâyet etme										
33	Sırlarını başkalarına anlatarak zor duruma düşürme										
34	Para ya da okul harçlığını zorla alma										
35	Eşyalarını ya da yiyeceklerini zorla alma										
36	Kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma										
37	Para ya da eşyalarını çalma										
38	Kalem, kitap, defter vb eşyalarını kasıtlı olarak yırtma, kırma, atma, yakma										
39	Defter ya da kitaplarını karalama ya da üzerlerine kötü şeyler yazma										
40	Kasıtlı olarak elbiselerini yırtma, yırtmaya çalışma, kirletme										
41	Baskıyla telefonuna kontür yükletme										
42	Ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme										
43	Çanta ya da diğer eşyalarını izinsiz karıştırma										
44	Cinselliği çağrıştıran beden ve yüz ifadelerini kullanma (dudağını yalama, göz süzme, el-kol hareketleri yapma vb.)										
45	Yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme										
46	Birini onun isteği dışında cinsel amaçla öpme, dokunma ya da bunları yapmaya çalışma										
47	Birinin giysilerini (etek, eşofman vb.) isteği dışında açarak rahatsızlık verme										
48	Rahatsız edici cinsel içerikli fiziksel şakalar yapma										
49	Cinsel içerikli isim takma (gay, lezbiyen, sapık vb.)										
50	Rahatsız edici cinsel içerikli sözel şakalar yapma										
51	İstemediği halde cinsel konuları konuşmaya zorlama.										
52	Cinsel içerikli söylentiler çıkarma ve yayma										
53	Tuvaletin duvar ya da kapısına, birinin adını kullanarak cinsel içerikli sözler yazma ya da resim yapma.										

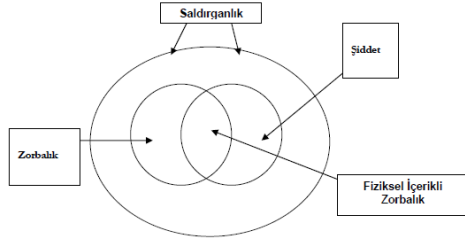
EK 4: AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIK EĞİTİMİ

Okul, toplumun büyüme ve gelişme döneminde bulunan hemen hemen tüm kesimlerini barındıran bir birimdir [1]. Çocuğun ailesi dışında katıldığı ilk sosyal gruptur. Bu grup içinde uğradığı baskı ve zorlamalar, yeni ortama uymanın güçlükleri, ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir [2]. Okullarda güvenliği tehdit eden başlıca konular arasında, okulda şiddet, zorbalık [1] yer almaktadır.

ZORBALIK, ŞİDDET, SALDIRGANLIK

Şiddet, saldırganlık ve zorbalık evrensel kavramlardır ve tüm kültürlerde yaygındırlar.

Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasında benzerlik ve farklılıklar vardır [3].

Şekil 1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Arasındaki İlişki (Olweus, 1999)

Saldırganlık, hem şiddeti, hem de zorbaca eylemleri içine alan bir şemsiye kavram niteliğindedir.

Şiddet, insanların psikolojik ve fizyolojik düzeyde zarar görmelerine, yaralanmalarına, giderek sakat kalmalarına, hatta hayatlarını kaybetmelerine sebep olan bireysel ve toplu hareketlerdir [4]

Zorbalık, güçlü kişi ya da grupların güçsüz kişilere karşı psikolojik ya da fiziksel olarak tekrarlanan baskı uygulamasıdır [5]. Bir insanın belirli bir süre boyunca sürekli tekrar eder biçimde birinin veya birilerinin isteyerek ve bilerek sözel, fiziksel veya psikolojik olarak olumsuz davranışlarına maruz kalmasına zorbalık denilir [6].

Öğrencilerin okullarda karşılaştığı en yaygın saldırganlı biçimi olarak karşımıza çıkan zorbalık, hem okul iklimini hem de öğrenme ortamını olumsuz etkilemektedir [7]. Okullarda öğrenciler arasında yaşanan zorbalığın okul zorbalığı, akran zorbalığı gibi nitelendirildiği de görülmektedir [3].

AKRAN ZORBALIĞI

Pişkin (2002)'e göre akran zorbalığı; “bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü” dür. Zorbalıkta mağdur ve zorba arasında bir güç dengesizliği vardır [3]. Güç dengesizliği farklı biçimlerde olabilir. Örneğin, dengesizlik fiziksel güç farklılıkları, sözel olarak başka bir kişiye hakim olma ya da gruplardan insanları dışlama ile ilgili olabilir. Zorbalık tekrarlayan saldırganlık gösterir ya da en azından tekrarlanması beklenir [5]. Taraflar arasında “eşit olmayan güç ilişkisinin olması”, bunun “süreklilik” özelliği taşıması ve “kasıtlı” olarak yapılması gibi bir takım özellikleri de barındırması gerekmektedir [3].

ZORBALIĞIN AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ

Zorbalık bilinçli ve istençli olarak yapılan ve mağdura fiziksel, zihinsel, sosyal

yada psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemlerdir.

Zorbalığın belli bir süre tekrarlama özelliği vardır.

Zorbaca davranışlara uğrayan mağdurun kendini koruyamayacak ve

savunamayacak durumda olması söz konusudur.

Zorbalar eylemlerini bireysel ya da grupla yapabildiği gibi, mağdurlar da bu

eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilmektedirler.

Zorbalar, bu tür eylemlerden dolayı genellikle kendilerine bazı menfaatler sağlamaktadırlar [8].

Zorbalık Dinamikleri

Salmivalli ve arkadaşları (1996), zorbalığın dinamiklerine ilişkin yaptıkları araştırmalar sonucunda zorbalanın;

- Bir grup zorbayı organize eden ve zorbalığı başlatan bir“ring lideri”
- Zorbalık başladığında olaya karışan bir “izleyici”
- Aktif olarak olaya karışmayan ancak izleme, gülme vb. pasif davranışlarla zorbaları pekiştiren “pekiştirici” olarak üçe ayırır [3].

ZORBALIK TÜRLERİ

Pişkin (2005)'e göre zorbalık türleri; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlanma-yalnızlaştırma, söylenti çıkarıp yayma, bireyin mal ve eşyalarına zarar verme şeklinde beş kategoride, 2007 yılında ise cinsel zorbalığı da ekleyerek 6 kategoride ele almaktadır [3,9].

Zorbalığın ortaya çıkış biçimleri

- Dövme,
- Tekme yada tokat atma,
- İtme, çekme ve dürtme,
- Korkutma,
- Dalga geçme, alay etme, kızdırma, sözel sataşma, tacizde bulunma,
- Kötü isim(ler) takma,
- Mağdura ya da ailesine hakaret etme, küçük düşürme,
- Mağdur hakkında yalan-yanlış söylentiler çıkarma ve yayma,
- Mağdur hakkında çeşitli yerlere çirkin sözler yazma,
- Mağduru kasıtlı olarak grup dışında tutup yalnızlığa itme, oyun veya diğer etkinliklere katmama,
- Kasıtlı olarak eşyalarına zarar verme,
- Korkutarak eşya ya da parasını alma,
- Mağdura zihinsel olarak geri olduğunu söyleyerek kendisini kötü hissetmesine sebep olma [3,6,8-13].

ZORBALIK NASIL ZARARLI OLABILIR?

Zorbalik çocuklar için çeşitli şekillerde zararlı olabilir.

1. Akranları tarafından mağduriyet, çocuklarda daha az yetenekli ve okul ve diğer öğrencilere karşı daha az olumlu ilişki ve eğimli olmalarına neden olabilir. Örneğin, bazı çocukların zorbalik korkusu nedeniyle okula gidemedikleri iddia edilmektedir.

2. Bazı öğrencilerin okulda konsantresini, kazandığı bilgi ve becerisini etkileyebilmektedir.

3. Kısa ve uzun vadede bazı çocukların zihinsel ve fiziksel sağlığını etkileyebilmektedir.

4. Zorbalik olgusunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri sadece okul

yıllarıyla sınırlı kalmayıp yaşamın sonraki dönemlerinde de devam etmekte, yetişkinliğe de

taşınma riski yüksek görünmektedir. Zorbalik, hem zorbalı hem de mağdurları olumsuz etkilemektedir [5].

ZORBALIĞIN YOL AÇTIĞI SORUNLAR

Ruhsal sorunlar: Akran istismarına uğramış kişilerin verdiği en genel ruhsal tepkiler arasında; huzursuzluk, panik ve gerginlik hissi, konsantre bozukluğu, mevcut sorunların daha çok artması, uyku sorunları, geceleri altını ıslatma, depresyon, okul fobisi, intihar düşünceleri ve girişimi söz konusudur[7,8].

Akademik sorunlar: Zorbalığa uğrayan öğrenciler sıklıkla okuldan korkarlar, okulu güvensiz ve mutsuz bir yer olarak algırlar. Ders başarısında düşme, konsantrasyon kaybı, ders içi uyumsuzluk ve okul reddi yaşarlar [8].

Sosyal beceri sorunları: Zorbalığa maruz kalmış kişiler mutluluklarını ve başarılarını yeterince yaşayamazlar çünkü mutlu bir yaşamı hak etmediklerini düşünürler. Bunun sonucu olarak sosyal ve duygusal sorunlar yaşarlar. Arkadaşlık kurmak ve sürdürmek onlar için çok güçtür. Bu sorunlar yetişkinlikte de ilerleyerek devam eder ve ağır sosyal uyum sorunları ortaya çıkabilir. Olumsuz kendilik algısı, arkadaşları tarafından ihmal edildiği duygusu, güvensizlik ve içine kapanıklık, utangaçlık, düşük benlik saygısı, azalmış kendine güven yaşarlar [7,8].

ZORBALIK YAPMA NEDENLERİ

- Akranları arasında saygınlık kazanma,
- Fiziksel şiddet içeren yöntemlerle cezalandırılması,
- Dürtüsel hiperaktif davranma eğilimiyle dünyaya gelme (mizaç),
- Ailede sıcak bir ortamın bulunmaması,
- Çocuğun sağlıksız düşünce biçimlerinin pekiştirilmesi,
- Ailede iletişim biçimi olarak saldırganlığın kullanılması,
- Çocuğun zorbalık yapan bireyleri gözlemesi,
- Ailenin çocuğa yaklaşımının tutarsız olması,
- Kendine güvensizliğin, başkalarına yansıtma,
- Çıkar sağlamak,
- Çocuğun davranışlarının aile tarafından yeterince izlenmemesi sayılabilir[14].

ZORBACA DAVRANIŞ KARŞISINDA NE YAPILMALI

Okulda zorbalık sorununun büyüklüğü saptanmalı, zorba ve mağdur öğrencilerin zorbalığa ilişkin tutum ve inanışlarının ne olduğu, zorbalıkla ne ölçüde etkili mücadele edildiği konusundaki algıları ile ne tür önlemleri alınması gerektiğine ilişkin düşünceleri belirlenmelidir [8].

Okulda zorbaca davranışlar hakkında bilgi sahibi olmak gerekir; hangi öğrenciler, kimlere ne tür zorbaca davranışlar yapmaktadır, okulun hangi bölgesi bu tür davranışlar için uygun mekanlar olmaktadır [12].

Çocukların kendilerine olan güvenlerini artırmaları, fiziksel olarak zorbaca davranışlara cevap vermeleri ve görmezden gelmemeleri, arkadaşlarıyla konuyu paylaşmaları, disiplin yönetmeliklerinde okulda kabadayılığı önleyici maddelerin varlığı sağlanmalı. Zorba davranış hakkında kesin kurallar konulmalı, türü ne olursa olsun okulda zorbaca eylemlerin kabul edilemez olduğu vurgulanmalı ve zorbalara yaptırımlar uygulanmalıdır [8,12].

Zorbalığın yapıldığı belli bölgeler varsa bu bölgeler okul yönetimi olarak başka amaçlar için kullanılacak şekle dönüştürülmeli. Okul dışındaki çevre kontrol edilmeli, Zorba

davranışa maruz kalan çocukların şikayetlerini yazacakları kutular okulun değişik yerlerine konulmalı [12].

Öğrenciler İçin Stratejiler

- En önemli olan durumu birisiyle paylaşmak, yardım istemektir.
- Serviste en önde oturmak,
- Eğer yürümek gerekiyorsa birisi ile yürümeye çalışmak, evden ve okuldan biraz erken ya da geç çıkarak aynı saatte aynı yerden geçmemek.
- Okulda tenefüslerde, kalabalık yerlerde durmak. Çünkü zorbalara tanıklardan hoşlanmaz.
- Cep telefonu numaranızı herkese vermemek.
- Tehdit edici telefon ya da e-posta alıyorsanız bunu birisiyle paylaşmak.
- Yalnız ve arkadaşsız iseniz diğer yalnız dolaşanlara bakın ve onlarla arkadaşlık kurmaya çalışın.
- Sizi siz olduğunuz için sevecek biri mutlaka vardır.
- Eğer birisi sizin hakkınızda tatsız söylentiler yayıyorsa bunun nedeni sizi kıskanması olabilir.
- Bunu yenmek için tamam, neyse demek, söyledikleri ile sizi üzmediklerini göstermek.
- Zorbaların grup olarak dolaştıkları yere gitmeyin.
- Bir etkinlikten en son ayrılan siz olmayın. Herkesle birlikte girin, çıkın.
- Zorbalar tarafından ezilenler sık sık aşağılayıcı durumlara sokulurlar. Bu durumları önceden düşünün, hazırlıklı olun, vereceğiniz cevaplar hazır olsun.
- Hiçbir zaman zorbalara onların yöntemleri ile karşılık vermeyin. İki yanlış bir doğru yapmaz.
- Her zaman doğru ile yanlış birbirinden ayırın, birbirine karıştırmayın.
- Unutmayın, eskiden sizinle arkadaş olan kişiler sizi hala seviyor, ancak zorbalara onlara da aynı davrandığı için korkuyordur ve zorbalara katılıyordur.
- Beden dili çok fazla ileti verir. Yere bakarak, çekingen bir tavırla gezerseniz daha fazla dikkat çekersiniz. Özgüvenli hissetmezseniz bile özgüvenli bir tavırla yürerseniz, sizinle daha az uğraşırlar.

- Çok mutsuz olduğunuz günlerde içinizden okula gitmek gelmeyebilir. Ancak okula gittiğiniz her gün zorbaya karşı kazandığınız bir zaferdir. Ona sizi istediği kadar üzemediği iletisini verirsiniz.
- Ve okula gitmenin hakkınız olduğu iletisini veriniz [15].

GÜVENLİ OKUL

Okul, toplumun büyüme ve gelişme döneminde bulunan hemen hemen tüm kesimlerini barındıran bir birimdir. Çocuğun ailesi dışında katıldığı ilk sosyal gruptur [1,2]. Bu grup içinde uğradığı baskı ve zorlamalar, yeni ortama uymanın güçlükleri, ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir [2]. Okuldaki yaşantılar gençlerin kimliklerini, benlik saygılarını, sosyal yeteneklerini, mesleki yönelimlerini, değerlerini, psikolojik olarak sağlıklı olmalarını şekillendirmede önemli rol oynar [16]. Okul çocukların evleri dışında ilk kez toplum içine girdiği yerdir [4]. Bireyin yaşamında ve sosyalleşme sürecinde merkezi düzeyde bir öneme sahiptir [17]. Güvenli okul, sadece polis ya da güvenlik elemanı ile alınan fiziksel önlemler değil, okul çalışanları ve öğrencileri arasında olumlu ilişki bağları bulunduğu yerdir [12].

Güvenli okulların temel özelliklerine bakıldığında;

- Öğrenci-öğretmen-okul idaresi arasında güvenli bir iletişim, çocukların akademik başarı ve davranışlarını geliştirme,
- Pozitif kişisel rol model sunarak örnek olunan, insanlar arası farklılıkların olabileceği, bunlara saygı duyulması gerektiği,
- Herkesin düşüncelerini özgürce ifade ettiği,
- Bütün çocuklara eşit davranılan, eşit sorumluluk verilen,
- Öğrencilere karşı ilgili, ailelerin bilgilendirildiği ve katıldığı, duygu ve düşüncelerini ifade edebilen,
- Öğrencilerin birbirlerine yardım ve destek olduğu,
- Öğrencilerin yaşadığı sorunların rahatça bildirebileceği bir yerdir [12].

EMPATİ

Zorbalıkta empati çok önemlidir. Empati, kendimizi karşımızdakinin yerine koymak, karşımızdakini anlamaktır. Kendimize nasıl davranılmasını arzu ediyorsak, diğerlerine öyle davranmamızın doğru olacağını bilmeliyiz [15].

Empatik davranıyor olmak için;

- Kendinizi karşınızdaki kişinin yerine koyun, onun açısından olaylara bakıyor olmanız gerekir,
- Karşınızdakinin duygu ve düşüncelerini doğru anlamış olmanız gerekir,
- Zihninizde oluşan empatik anlayışı karşınızdakine iletmeniz gerekir. Yani onu anladığınızı hissettirin [18].

Empatik tepki verme (Peki nasıl hissettirebiliriz)

- Yüzümüzü, bedenimizi yani beden dilimizi kullanarak onu anladığınızı iletirebiliriz.
- Sözlü olarak dile getirebiliriz.
- Sıkıntılı bir anınızda, bir arkadaşınızın bunu fark edip dostça gülümsemeyle kolunuza dokunup size son günlerde çok bunalmışsın derse rahatladığınızı hissetmez misiniz?

Bir Hikaye...

Göğsü kınalı bir serçe varmış. Gök gürlediği zamanlar tir tir titreyerek yere yatar, gök yıkılmasın diye de ayaklarını havaya kaldırmış. Bir yandan da 'korkumdan kırk kantar yağın eriyor' dermiş. Bir gün birisi demiş ki 'sen kendin beş dirhem gelmezsin; nasıl oluyor da kırk kantar yağın eriyor'
Serçe cevap vermiş; herkesin kendine göre dirhemi, kantarı vardır. Siz ne anlarsınız?

Sempati; bir insanın sahip olduğu duygu ve düşüncelerin aynısına sahip olmak demektir [18].

Bir Soru...

- Bir ziyafette olduğunuzu düşünün.
- Bir yakınınız yanında oturan kişinin üzerine yemek döktü.

- Ne hissedersiniz?
  - Eğer yakınınızın utandığını fark ederseniz, bu empatidir.
  - Eğer yakınınız yemek döktü diye onunla birlikte siz de utanırsanız, sempati duymuş olursunuz.

Bir insanı anlamak başka şeydir, ona hak vermek başka şeydir. Empatide anlamak, sempatide hak vermek vardır.

KAYNAKLAR

- [1] Gün, İ. (2011). Halk Sağlığı Genel Bilgiler, Öztürk, Y., Günay, O. (Ed.), Erciyes Üniversitesi Yayınları No:172, Kayseri, 669- 674.
- [2] Pekcan, H. (1997). Okul Sağlığı, Halk Sağlığı Temel Bilgiler, Bertan, M., Güler, Ç. (Ed.), Güneş Kitabevi Ltd Şti, Ankara, 210-224.
- [3] Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:6 Sayı:2, 511-537
- [4] Baltaş, Z. (2007). Sağlık Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 285s.
- [5] Rigb, K. (1999). What Harm Does Bullying Do, Paper presented at the Children and Crime: Victims and Offenders Conference convened by the Australian Institute of Criminology and held in Brisbane.
- [6] Pişkin, M., Öğülmüş, S. ve Boysan, M. (2011). Güvenli Okul Ortamı Oluşturma, Öğretmen ve Yönetici Kitabı, Tübitak, Ankara Üniversitesi, 49s.
- [7] Güvenir, T. Okulda Akran İstismarı, Kök Yayıncılık, Ankara, 152s.
- [8] Garip, G. ve Şavkın, B. (2008). Akran Zorbalığı, PDREM Bülteni.
- [9] Ayas, T. ve Pişkin, M., (2011). Investigation Of Bullying Among High School Students With Regard To Sex, Grade Level And School Type, İlköğretim Online,10(2), 550-568. (<http://ilkogretim-online.org.tr/>).
- [10] Pişkin, M. (2002). School Bullying: Definition, Types, Related Factors, and Strategies to Prevent Bullying Problems, (<http://web.ebscohost.com>).
- [11] Okullarda Şiddet Ve Zorbalığın Önlenmesi, Öğretmen El Kitabı, Tübitak, Ankara Üniversitesi, 27s. (http://www.okulda_siddet.net/upresimlerogretmen%20_el%20_kitabi.pdf).
- [12] Ögel, K., Tarı, I. ve Eke, C.Y. (2006). Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme, Yeniden Yayınları No: 17, İstanbul, 65s.
- [13] Okullarda Zorbalık, (meb12.meb.gov.tr).
- [14] Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker,E. (2011). Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık, Kaktüs Yayınları 1. Basım, İstanbul, 249s.
- [15] Bridge, B. (2010). Siz Olsaydınız Ne Yapardınız- Zorbalık- Mobbing, Bilinmeyen Çeşitleri ve Çözümleri, Beyaz Yayınları:165, 2. Baskı, İstanbul, 171s.
- [16] Morganet, R.S (2013). Yaşam Becerileri Ergenler İçin Psikolojik Danışma Uygulamaları, Pegem Akademi 2. Baskı, (Çeviri: Gürçay, S., Kaya, A. ve Saçkes, M.), Ankara,310s.
- [17] Öğrencilerin Şiddet Algısı, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara 2008, 57s.
- [18] Dökmen, Ü. (2008). İletişim Çatışmaları ve Empati, Remzi Kitabevi,50. Basım, İstanbul. 391s.

EK 5. ÖFKE KONTROLÜ EĞİTİMİ

Öfke, son derece normal ve yaşamın sürdürülmesi için gerekli bir duygudur [1]. Öfke, insanların en temel fakat çoğunlukla uygun şekilde ifade edemedikleri bir duygudur [2]. Öfke kişiyi tehditlere karşı uyarır ve kendisini korumasına olanak sağlar. Yeni öğrenmeler için bir motivasyon kaynağı, sınırlandırıldığı sürece sağlıklıdır. Öfke kontrol edilemediğinde kişinin kendisi ve çevresi için zararlı olabilir. Sağlıklı ve işe yarar olabilmesi için inkar edilmemesi, bastırılmaması ve öncelikle kabul edilmesi, tanınması ve kontrollü bir biçimde ifade edilebilmesi gerekir [1]. Bir çok insan öfkesini bastırarak ya da küçük tahriklerle patlayarak sağlıksız bir şekilde ifade etmektedir. Araştırmalar uygun olmayan öfke tepkilerinin daha uygun ve etkili davranışlarla değiştirilebileceğini göstermektedir [2]. Öfke yönetimi becerilerinde;

- Kendini ve diğerlerini incitebilecek davranışların farkında olma
- İncitici davranışları başkaları ile değiştirme beceri ve tekniklerini öğrenme
- Yeni ve daha uyumlu davranışları gerçek hayatta kullanma sözkonusudur [2].

Öfke ile ilgili tanımlara bakıldığında ortak bazı önemli noktalar vardır;

- Doğal bir süreçtir, insana özgü bir duygudur.
- Bir duygudur, davranış tarzı değildir.
- Kronik öfke sağlık için tehlikeli olabilir.
- Çoğu kez ortaya çıkmadan tehlikesiz hale getirilebilir ve getirilmelidir.
- İfade edilmesi gerektiği zaman, ifade şekli intikama yönelik olmamalı, çözüme yönelik ve etkin bir şekilde olmalıdır [3].
- Öğrencilerin öfkeyi tanımları, anlamaları, kabul etmeleri ve öfkeyi hiç yaşamadan bastırmaları ya da kontrol ederek yaşamaları için aşağıdaki resimleri öğrencilere gösterin ve sorun.
- Resimlerde dikkatinizi neler çekti? Sizce öfkeli mi? Öfkeli olduğunu düşünüyorsanız, hangi belirti öyle düşünmenize sebep oldu?

Öfkeyi ve ipuçlarını tanıma, uygun olan ve olmayan tepkiler

Amaç: Öğrencilere öfke duygusunu tanıtmaya, öfkenin normal bir duygu olduğunu öğretme.

- Öğrencilerden öfkeli bir yüz ifadesi takınmasını isteyin. Sonra öğrencilere sorun;
  - Öfkeli bir kişinin dış görünümü nasıldır?
  - Bu kişinin aklından neler geçiyor?
  - Kişiler öfkeli olduğunda vücutları, elleri ve kolları ile neler yapıyor?
  - Siz öfkeli olduğunuzda neler yapıyorsunuz?
  - Herkes arada sırada öfkelenir mi?
- Öfkenin tanımını yapın

Öfke, insanı rahatsız edici bir duruma, bir olaya ya da bir kişinin davranışlarına karşı gösterdiği heyecan türü bir tepkidir.

Öfke, incindiğimiz, haklarımızın çiğnendiği, istek ve ihtiyaçlarımızın engellendiği ve bir şeyin doğru olmadığı konusunda verilen bir mesajdır.

Güçlü olma ve başkalarına söz geçirme çabasıdır.

Hakkımız olanı alamadığımızda ya da önem verdiğimiz bir insanın beklentilerimiz doğrultusunda davranmadığında yaşanan duygudur.

Öfke, bir insanın günlük yaşam içerisindeki kaçınılmaz olaylar karşısında gösterdiği doğal tepki ve insan enerjisidir [3].

Kendilerinin üç olumlu üç olumsuz özelliğini bir kağıda yazmalarını isteyerek, bunları konuşun.

- Öğrencilere öfke durumu formunu verin ve işaretlemelerini isteyin

ÖFKE DURUMU FORMU

Adı : ..... Tarih: .....

Kullanılışı : Kişi ve durumu öfkenizle ilgili olan uygun kareyi işaretleyiniz.

Durumlar	Kişiler		Kız	Erkek	Büyük	Hala, Teyze	Arkadaş	Öğretmen	Diğer	Diğer
	Anne	Baba	Kardeş	Kardeş	Anne-Baba	Amca, Dayı				
İstedğini Alamama	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Haksız Davranış	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kayıp (Arkadaşlık, Fırsat .vs.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kavgalar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Engellenme	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eleştirilmek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Azarlanmak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anlaşılmamak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sınırlanmak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Saygısızlık	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gurursuzluk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diğer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diğer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- Daha sonra öğrencilere öfkeli olduklarında söyledikleri sözleri yazmalarını isteyin.
- Öfkenin ipuçlarını tanımak için doldurmuş oldukları formu konuşarak kendilerini en çok öfkeliendiren kişileri ve olayları konuşun. Bu olaylar sizde nasıl bir etki bırakıyor, konuşun.
- Öğrencilerden öfke ile ilgili bir kaç atasözü söylemelerini isteyin.

Öfke tepkisinden önce bir dürtü vardır, bazı ipuçlarıyla birlikte kişi öfke tepkisi vermeye hazır ve sınırda olduğunu gösterebilir. Nedir bunlar?

Kızarmış bir surat, terlemiş bir alın, çatık kaş vb.

Öfkenin ipuçlarını tanımları için öğrencilerden durumsal tepki, fiziksel tepki ve bilişsel tepkiye yol açan öfke nedenlerini belirlemelerini isteyin [2-4].

- Biri size sevmediğiniz, istemediğiniz bir hareket yapıyor, bunun sonucunda verdiğiniz tepki (durumsal tepki).
- Bulduğunuz ortama sevmediğiniz birinin gelmesi sonucu verdiğiniz tepki (durumsal tepki).
- Yüzünüzün öfkeden kızarması, yumrukların sıkılması(fiziksel tepki).
- Kalbin hızlı çarpması (fiziksel tepki).
- Kuralları çiğnediğinizde size kızılacağını düşünüp öfkelenmeniz (bilişsel tepki).
- Birinizin arkanızdan olumsuz konuştuğunu hatırladığınızda verdiğiniz tepki (bilişsel tepki).

Bizi öfkeliendiren şeyler

Öğrenciler öfkeliendiklerinde insanlara karşı uygunsuz davranışlarda bulunabilirler. Fiziksel zarar, bağırma olabileceği gibi içe atma davranışı da sergileyebilirler [1]. Diğer uygun olmayan tepki ise öfkenin içe atılmasıdır. Bu durumda kişi kendini baskı altına almış ve kendine zarar vermiş olur [3].

- Öğrencilere hangi durumda öfkeliendikleri ve öfke sonucu ne yaptıklarını sorun.
- Öğrencilere öfkeli olduklarında, çevresindekileri kırma, zarar verme gibi uygun olmayan davranışların neler olabileceğini sorun.

Örneğin, çığlık atmak, küfür etmek, fiziksel yaralama, yalan söyleme, eşyaları kırıp dökme vb.

Sonra öğrencilere; [3]

- Durumu ve kişiyi unutup öfke sonucunda kendilerinin ne tür zarar gördüğünü sorun.
- Beş kez derin nefes alıp bırakmalarını isteyin ya da ona kadar içten saymalarını ve kendilerine rahatlama yönünde telkinde bulunmalarını isteyin.

- Kendi kendilerine söylemeleri için öğretin; kendimi bu konuda kontrol etmeliyim, bunun beni etkilemesine izin vermeyeceğim, bu durumla başa çıkabilirim.

Öfke ne iyi ne de kötüdür, sadece bir duygudur [3].

- Öfke tespit formunu dağıtın ve doldurmalarını isteyin.

ÖFKE TESPİT FORMU

Adı : ..... Tarih : .....

Kullanımı : Kendinizi tahrik edilmiş hissettiğiniz her an aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Sizi rahatsız eden durum nedir? Bu durumla kim ilgilidir?
2. 1'den 5'e kadar olan öfke ölçeğinde ne kadar öfkeliyim?
  1. Çok az öfkeli.
  2. Biraz öfkeli.
  3. Öfkeli
  4. Çok öfkeli
  5. Patlamaya hazır
3. Karşılık vermek için ne söylemeliyim veya ne yapmalıyım?
4. Bu karşılık uygun mudur? Neden?
5. Verdiğim karşılığın muhtemel sonuçları ne olacaktır? İstediklerimi elde edebilecek miyim?

Bu forma bir örnek.

Sizi rahatsız eden durum: Öğretmen ödevimi yırtıp attı. 'Dikkatsizce hazırlanmış' dedi.

1' den 5' e kadar öfke ölçeğinde ne kadar öfkeliyim: Örneğin 3, öfkeli.

Karşılık vermek için ne yapmalı ya da söylemeliyim: Sınıfı terk etmek.

Bu karşılık uygun mu: Olayın büyümesine neden olabilir. Öğretmenden intikam alıp onu sinirlendirmiş olacağım.

Verdiğin karşılığın muhtemel sonucu ne olacaktır? İsteklerimi elde edebilecek miyim?

Öğretmen notumu değiştirmeyecek. Ben hala öfkeli olacağım. Ve .... dersinden nefret edeceğim.

- Bizi öfkeliendiren şeyler formunu doldurmalarını isteyin.

BİZİ ÖFKELENDİREN ŞEYLER FORMU		
Çok Öfkeliendiğimiz Olaylar Durumlar	Duygularımız	Duygularımızı İfade Etme Yöntemlerimiz
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

- Öğrencilerden, kendilerini öfkeliendiren şeyler formunda bir madde okumalarını isteyin ve yaşadıkları duyguları, duyguları nasıl ifade ettiklerini sorun
- Daha sonra o yöntemin uygun olup olmadığını, başkalarını ya da kendini incitip incitmediğini, birinin başını derde sokup sokmadığını sorun.
- Öfkeyi ifade etmek için uygun yolların neler olduğunu sorun.

Eğer öfkenizde haklı iseniz, nasıl hissettiğinizi dürüstçe söyleyebilirsiniz. Bu bir problem yaratmaz fakat bunu söylerken 'Ben Dili'nin kullanılması gerektiğini söyleyin.

Örn: 'Yalan söylüyorsun, arayacağını söylediğinde asla aramıyorsun' yerine

'Belli bir saatte arayacağını söyleyip aramadığında ben kızıyorum' ifadesinin kullanılması gerektiğini söyleyin.

Çözüm Cümleleri Formu (Kendinizi öfkeli hissettiğinizde kullanınız)

- Sakin ol. Sadece rahatla.
- Ben soğukkanlıyım, kendimi kontrol ederim.
- Fazla üzülmeylem, olayları olduğu gibi kabul etmeliyim.
- Bunun dışında ne istediğimi düşünmeliyim.
- Kimseye kendini ispatlamak zorunda değilsin.
- Deli olacak kadar öfkelenmek için bir sebep yok.
- Sadece olumlu şeylere bak.
- Seni öfkeliendiren olayın olumlu yönlerini bulmaya çalış.
- Bunun beni öfkeliendirmesine izin vermeyeceğim.
- Bunun beni pes etmesine izin vermeyeceğim.
- Böyle hareket etmek onun ayıbıdır.
- O, bu kadar öfkeliyse, muhtemelen mutsuzdur.
- Bu olay beni öfkeliendirecek kadar önemli değildir.
- Kişiler istediğim, beklediğim, umduğum şeyleri daima göstermeyebilirler.
- Kaslarım çok gergin. Sakin olmanın zamanı.
- Kalbim çok hızlı atmaya başladı. Derin nefes alıp sakinleşmenin zamanı.
- O muhtemelen benden hoşlanmıyor, birden öfkeliendi.
- Bu problemi konuşabiliriz. Belki o bir çözüm biliyordur.
- İtilip kakılmayacağım, fakat bunu yaparken de hiç öfkelenmeyeceğim.
- Kendime hakimim, bu konuyu hallederim.
- Öfkelenebilirim fakat bunu unutmak için mazeret bulurum.
- Sakinleş, derin nefes al.
- Olaya mazeret bulmaya çalış.
- Birbirimize ve kendimize saygılı olalım.
- Sakinleştiğinde niçin bu kadar sinirlenip güleceğini hatırla [2,3,5].

Öfkeye Neden Olan Düşüncenin Değiştirilmesi

Duyguların değiştirilebilmesi için düşüncenin değiştirilmesi gerekir. Öfkeye neden olan düşüncenin değiştirilmesi formunu dağıtın ve doldurmalarını izleyin.

ÖFKEYE NEDEN OLAN DÜŞÜNCENİN DEĞİŞTİRİLMESİ FORMU

Adı : ..... Tarih : .....

Kullanımı : Durumu yazınız ve durum hakkında düşüncelerinizi ve duygularınızı forma kaydediniz. Daha sonra, düşüncelerinizde neyin değiştiğini ve yeni duygularınızı yazınız.

Durum 1

Ne oldu -----

Ne düşündüm -----

Ne hissettim -----

Yeni düşüncelerim -----

Yeni duygularım -----

Form için bir örnek;

Ne Oldu: Babam hafta sonu bana ceza verdi. Çünkü bisikletimi dışarıda unuttum ve çalındı.

Ne Düşündüm: Cezalandırılmaktan nefret ederim, hafta sonu sinemaya gdemeyeceği.

Ne Hissettim: Hayal kırıklığı, öfke.

Yeni Düşüncelerim: Bisikleti dışarıda bırakmak benim hatamdı, bu nedenle cezalandırıldım. Haftaya sinemaya giderim.

Yeni Duygularım: Üzüntüm azaldı, öfkem kayboldu.

Ben Kendimden Sorumluyum- Kendi Sorununu Çözme Oyunu

Bizim artık kendi düşünce, duygu ve davranışlarımızdan sorumlu olanın kendimiz olduğunu bilmemiz gerekiyor. Bu kişisel sorumluluğu kabul etmektir.

Şimdi birkaç kişisel sorumluluğu alma ifadelerine bakalım;

- Vaktinde yatmadığım için bugün gergin olmamın sorumlusu benim.
- Okula geç kaldığım için şoföre kızgınlığının sorumluluğu benim.
- Şimdi herkes buna benzer bir sorumluluk alma cümlesi yazsın ve söylesin. Peki neler hissettiniz?

Öfkeli olduğum sorun: Sorunun adı ne? Beni öfkeliendiren ne? Ben nasıl olmasını istiyorum?

Bu sorunla ilgili ne yapmalıyım: Muhtemel çözümler.

Bu sorunun nasıl olmasını istiyorum: Bir çözüm seçilir. Hangi çözüm en iyi yoldur?

Unutmayalım!

- Öfkenin kaynağı nedir?
- Öfkenin ipuçlarını tanımak (durumsal, bilişsel, fiziksel).
- Öfkemizi ifade etmede kullanacağımız çözüm ifadeleri.
- Bireysel sorumluluk almanın önemi (duygu ve düşüncelerimden ben sorumluyum).
- Kendi sorunumuzu kendimizin çözmesi gerektiği.

KAYNAKLAR

1. Soykan, Ç., Öfke ve Öfke Yönetimi, Kriz Dergisi, 11 (2), s:19-27, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/114/800.pdf>)
2. Morganet, R.S., (2013). Yaşam Becerileri Ergenler İçin Psikolojik Danışma Uygulamaları, Pegem Akademi 2. Baskı, (Çeviri: Gürçay, S., Kaya, A. ve Saçkes, M.), Ankara,310s.(26-31. kaynak)
3. Erkan, S., Kaya, S., Akgül, H., (2013). Deneysel Olarak Sınanmış-Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları -I, Pegem Akademi 4. Baskı, Ankara, s: 300-346
4. Öfke Kontrolü, Anadolu Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi, (<http://mezun.anadolu.edu.tr/images/kariyer/ofkekontrolu.pdf>)
5. Erkan, S., (2013). Örnek Grup RehberliğiEtkinlikleri, Pegem Akademi, 10.Baskı, Ankara, s:356.

EK 6. ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİLERİ EĞİTİMİ

Çatışma çözme programlarını Levy-1989'da müfredat temelli programlar ve ekran arabuluculuğu programı olarak ikiye ayırmıştır. Müfredat temelli programlar; çatışmanın ne olduğu, yapıcı çatışma çözme yöntemleri için gerekli sosyal becerinin bir ders programı şeklinde öğretilmesidir [1].

Amaç: Öğrencilere çatışma çözme stratejileri için gerekli bilgi ve beceri kazandırmak.

Hedefler:

1. Etkili iletişim tekniklerini öğrenmeleri ve kullanmalarını sağlama.
2. Başkalarının duygularını anlama ve ben dilini kullanmalarını sağlama.
3. Etkili iletişim becerilerini kullanarak yapıcı yollardan çatışma çözmelerini sağlamak. Bu amaçla öğrencilere problem çözme basamaklarını öğretmek.

Etkili Problem Çözme basamakları altı aşamadan oluşmaktadır. Bunlar;

a: Ne istediğini tanımlamak

b: Ne hissettiğini tanımlamak

c: İstek ve hislerinin altında yatan nedenleri açıklamak

d:Farklı bir bakış açısı geliştirmek

e: Karşılıklı uzlaşmaya varabilmek için en az üç tane çözüm yolu belirlemek

f: Bulunan çözüm yollarından birini karşılıklı anlaşmaya varabilmek için uygulamaya koymak [1].

ETKİN DİNLEME- DUYGULARI ANLAMA VE TANIMA-BEN DİLİ

- Gönüllü bir öğrenciden hafta sonu neler yaptığını size anlatmasını isteyin.
- O konuşurken; uzaklara bakarak, uygun olmayan yerlerde gülerken, sıkıldığınızı ifaden hareketler yaparak, saatinize sık sık bakarak öğrencinin sözünü kesin.
- Sonra sınıfa 'Arkadaşınızı dinleyip dinlemediğimi hangi davranışlarımla açıklarsınız?' sorusunu sorun.
- Öğrencilere arkadaşlarını dinlemediğimi gördüklerinde ne hissettiklerini sorun.
(=Kötü Dinleme)

- Daha sonra başka bir gönüllü öğrenciden hafta sonu ne yaptığını anlatmasını isteyin.
- Bu defa öğrenciyle göz kontağı kurun, başınızı onaylayıcı şekilde sallayın, hafif gülümseyin, sözünü kesmeyin, konuyu anlamana yardımcı olarak sorular sorun, sonrasında sınıfa aynı soruları yöneltin.
- Daha sonra etkin dinlemenin kurallarından bahsedin, çatışma çözümünde önemini vurgulayın.
(=İyi Dinleme)

Diğer insanlarla iyi anlaşmaya, onları anlamaya, yaşanan anlaşmazlıkların daha iyi çözülmesine yol açar.

Etkin Dinleme Kuralları:

- Gözlerine bakarak konuşun.
- Başka şeylerle ilgilenmeyin.
- Elinizi, ayağınızı sallamayın.
- Empati yapın, karşınızdakinin ne anlatmak istediğini, neler hissettiğini anlamaya çalışın.
- Söylediği önemli şeyleri tekrarlayın, özetleyin.
- Sözünü kesmeyin.
- Ona neler yapması gerektiğini söylemeyin.
- Söyledikleri ile alay etmeyin, gülmeyin.
- Anlamadığınızda sorular sorarak anlamaya çalışın.
- Ne hissettiğini anladığınızda ona söyleyin. Örneğin 'çok kırgınsın' gibi [1].

DUYGULARI ANLAMAK

Herkesin duyguları vardır, duygular yaşamın bir parçasıdır. Biri bize ne hissettiğimizi sorarsa yani duygularımızı sorarsa, genellikle ne düşündüğümüzü ve nasıl davranmak istediğimizi söyleriz [1]. Örneğin; kantinden bir şey almak için sıranızı bekliyorsunuz. Bir arkadaşınız koşarak geldi ve sizi iterek sandalyeyi devirmenize neden oldu ya da düşmenize neden oldu.

Ne hissedersiniz diye sorsam ne cevap verirsiniz?

Bana vereceğiniz cevap; 'Ona vurmak isterim' ya da 'Bende onu isterim olabilir mi?'

Peki bu bir duygu mu, hayır bu bir davranıştır. Bu cevapları verirseniz nasıl davranmak istediğinizi söylemiş olursunuz.

Eğer 'Çok sinirlenirim, kızarım' derseniz duygularınızı söylemiş olursunuz.

İnsanlar arasında anlaşmazlıklar ve problemler çıkmasında duyguların anlaşılmasının önemli yeri vardır. Eğer karşınızdaki insanların duygularını ve ne hissettiğini anlayabilirseniz aranızdaki anlaşmazlıkları daha kolay çözümlenebilirsiniz.

- Duygu pastasını gösterin ve her bir duyguyla ilgili yaşadıkları bir olayı yazmalarını isteyin

- Öğrencilere aşağıdaki örneği okuyun ve şu soruları sorun.

Aslı arkadaşları ile bahçede yemek yerken yemek boğazına kaçar ve öksürmeye başlar. Arkadaşı Murat'ta koşarak kantinden su almak ister. Bu sırada kantinde bir şeyler almak için sıra bekleyen Oğuz'a çarpar ve parasının elinden düşmesine neden olur. Oğuz 'Önüne baksana be, ne çarpıyorsun' diye Murat'a bağırır. Murat'ta 'Bağırma ne bağırıyorsun, kes sesini' diyerek karşılık verir ve birbirleri ile tartışırlar. Karşılıklı birbirinin üzerine yürümeye başlarlar. Murat 'Şimdi acelem var seninle görüşeceğiz' diyerek suyu alır ve koşarak Aslı'nın yanına döner. Aslı suyu içer ve rahatlar. Daha sonra Oğuz da kantinden çıkar ve Murat ile kavga etmeye başlarlar.

Sizce; - Murat ne hissediyor olabilir?

- Oğuz ne hissediyor olabilir?

- Eğer kavga etmek yerine birbirleri ile konuşup duygularını anlamaya çalışsalar ne olurdu?

Farklı duygularda insan yüzü resimleri göster.....?

BEN DİLİ - SEN DİLİ

Karşımızdaki kişilerle anlaşmazlık-çatışma yaşadığımızda sen dilini kullanırsak, onu eleştirirsek bize sinirlenebilir ve davranışını değiştirmez. Ben dilini kullanırsak karşı tarafı eleştirmeden ve onu suçlamadan kendi duygularımızı, nelerin bizi rahatsız ettiğini, onun davranışları nedeniyle kendimizi nasıl hissettiğimizi, ondan neleri yapmasını istediğimizi anlamasını sağlamış oluruz. Aranızdaki anlaşmazlıklar sen dili kullanıldığında çözülmezken ben dili kullanıldığında kolaylıkla çözülür [1]. Örnekler;

Sen Dili

Eymen: Çağrı, sen hep arkamdan iş çeviriyorsun. Dün yine benden habersiz kızlarla buluşmuşsunuz. Gizem ile ilgilendiğimi biliyorsun, neden benden habersiz gittin. Hani bir şeyler yaparken birbirimizi çağıracaktık, söz vermiştik. Sen böylesin işte, verdiğin sözleri tutmuyorsun, sana güvenmiyorum.

Çağrı: Güvenmezsen güvenme, sen bilirsin, umurunda değil. Gizem'le sen ilgileniyorsun diye biz konuşmayacak mıyız. Bundan sonra böyle, sen de beni çağırmasın olur biter.

Ben Dili

Eymen: Çağrı, dün akşam Gizemlerle dışarıya çıktığınızı öğrendim ve çok üzüldüm. Ayrıca sana da kırdım. Onunla ilgilendiğimi sana söylemiştim. Seninle çok iyi arkadaşız, beni de çağırmanı beklerdim. Hani böyle durumlarda birbirimizi haberdar edecektik. Keşke beni de çağırıydın, çok mutlu olurdu.

Çağrı: Özür dilerim Eymen. Her şey çok ani oldu, benim de son anda haberim oldu ve sonradan kendilerine dahil oldum. Evet birbirimizi bu durumlarda haberdar edeceğimize söz vermiştik, hatırlıyorum fakat haberin olmadığını bilmiyordum, işin olduğu için katılmadığımı düşündüm. Bundan sonra mutlaka ararım arkadaşım, söz veriyorum.

- Sizce hangisi daha doğru, aralarındaki farkı değerlendirin.
- İlk durumda Eymen ve Çağrı neler hissetmiş olabilir?
- İkinci durumda Eymen ve Çağrı neler hissetmiş olabilir?

ÇATIŞMA- ANLAŞMAZLIK, ÇATIŞMALARI NASIL ÇÖZÜMLÜYORUZ, YAŞADIĞIMIZ PROBLEMLER NASIL ÇÖZÜMLENİR?

Çatışma nedir?

Çatışma; insanların farklı görüş, ilgi, değerler ve ihtiyaçlar konusunda yaşadığı doğal bir anlaşmazlık ya da gerginlik durumudur [1].

Bireyler, gruplar amaçlarını gerçekleştirmek için çalışırken sürekli bir etkileşim içindedirler. Bu etkileşim sürecinde taraflar arasındaki ilişkilerde, etkinliklerde uyumsuzluk ve tutarsızlık iki taraf arasında çatışmayı doğurur. Çatışma bir çıkar, güç ve statü çekişmesi olarak da tanımlanabilir [2].

*Çatışma hayatın doğal ve kaçınılmaz bir parçasıdır.

*Çatışma ne olumludur ne de olumsuzdur.

*Çatışmanın nasıl yönetildiği onun olumlu veya olumsuz olduğunu belirler [2].

Okul ortamında farklı değerlere, farklı deneyimlere, farklı bakış açılarına sahip öğrencilerin bir araya gelmesi nedeniyle okullarda çatışma çıkması doğaldır. Kişiler arasında çıkan çatışmaları yapıcı bir şekilde çözebilme becerisi, sosyal beceri olarak kabul edilir. Öğrencilerin bu beceriyi kazanabilmesi gereklidir [1].

Çatışmanın Nedenleri, Karşılanmayan Gereksinimler

Kıt Kaynaklar: Zaman, Para, Mal.

Psikolojik Gereksinimler: Güç elde etme, Ait olma, Özgür olma, Zevk alma (eğlenme).

Farklı Değerler: İnançlar, Öncelikler, Değerler [2].

SORUN

Çatışmaya Gösterilebilecek Tepkiler

Yumuşak: Geri çekilme, Önem vermeme, İnkâr etme, Pes etme.

Sert: Tehdit etme, Yumruk atma, Bağırıp çağırma.

İlkeli: Dinleme, Anlama, Saygı duyma, Sorunu çözme [2].

SONUÇ

Yumuşak Tepkide; Kaybet-Kaybet, Kaybet-Kazan.

Sert Tepkide; Kaybet-Kaybet, Kazan-Kaybet.

İlkeli Tepkide; Kazan-Kazan [2].

ÇATIŞMALARINI NASIL ÇÖZÜMLÜYORUZ?

İnkâr Etme: Bir şey Yokmuş Gibi Davranma

Karşımızdaki ile olan anlaşmazlıklarda-çatışmalarda ona duygularımızı söylememek, aramızda anlaşmazlık yokmuş gibi davranmaya çalışmak [1].

Yüzleşme-Saldırma

Anlaşmazlık yaşandığında ona sözle sataşmak, kötü sözler söylemek, bağırarak veya vurmaya [1].

Problem Çözme

Anlaşmazlığa neden olan olay hakkında konuşmak, birbirinizi dinlemek, anlamak ve her iki tarafı da memnun edecek şekilde problemi çözmek [1].

Örnek:

Can ile Ege çok iyi arkadaşlardı. Her zaman birlikte gezer, bütün sırlarını paylaşırlardı. Bir gün Ege babası ile tartıştı ve evden dışarıya çıktı. Arkadaşı Can'ı arayarak biraz dolaşmak istediğini ve kendisine eşlik etmesini istedi. Canın ise annesi hastalanmış babası onu acile götürmüştü ve kardeşine bakması gerekiyordu. Beş dakika önce babası aradı ve annesinin düzeldiğini hastaneden çıkmak üzere olduklarını 20 dk sonra evde olabileceklerini söyledi. Can telefonla arayan Ege'ye dışarıya çıkmayacağını söyleyerek telefonu kapattı. Ege bu duruma çok kızmıştı, 'Ben onun kötü anlarında hep yanında oldum onu affetmeyeceğim' diyerek bağırarak başladı ve sokaklarda tek başına yürüdü.

Şimdi bu durumda ortaya çıkan sorunu (arkadaşların arasının bozulması) inkâr etme-bir şey yokmuş gibi davranma, yüzleşme-saldırma ve problem çözme basamaklarını kullanarak çözmeye çalışalım. Ertesi gün Ege ve Cem konuşur.

İnkâr etme-bir şey yokmuş gibi davranma:

Ege: Can'ı telefonla arayarak 'Sokaktayım, gelsene biraz dolaşalım' der.

Can: 'Gelemem Ege, hiç uygun bir zaman değil' diye cevap verir.

Ege: 'Hadi ama gelmelisin, ben böyle mi yapıyorum' der.

Can: 'Mümkün değil, olmaz' diye cevap verir.

Ege: 'İyi öyle olsun bakalım, yazdım bunu' der.

Yüzleşme-saldırma

Ege: Can'ı telefonla arayarak 'Sokaktayım gelsene, biraz dolaşalım' der.

Can: 'Gelemem Ege, hiç uygun bir zaman değil' diye cevap verir.

Ege: 'Hadi ama gelmelisin, ben böylemi yapıyorum' der.

Can: 'Mümkün değil, olmaz' diye cevap verir.

Can'ın bu cevabı Ege'yi çok sinirlendirir.

Ege: 'Sen hep böyle yapıyorsun, sen bu kadarsın işte. Tanıdığım en bencil insansın. Bundan sonra görürsün, bende sana aynısını yapacağım' der.

Can: 'Aman çok uzattın, bencil olan sensin. Ne yaparsan yap' der.

Problem çözme

Ege: Can'ı telefonla arayarak 'Sokaktayım gelsene biraz dolaşalım' der.

Can: 'Gelemem Ege, hiç uygun bir zaman değil' diye cevap verir.

Ege: 'Hadi ama gelmelisin, ben böylemi yapıyorum' der.

Can: 'Mümkün değil, gelemem' der.

Ege: 'Peki ama neden, ben çok zor durumdayım. Babamla yine tartıştık ve seninle konuşmaya ihtiyacım var'.

Can: 'Öylemi, üzüldüm şimdi, yanında olmayı istiyorum ama ne yapsak acaba. Benimde annem hastalandı ve babam onu hastaneye götürdü. Şu anda kardeşime bakacak kimse yok. Bu nedenle hemen çıkmam mümkün değil' der.

Birbirlerinin duygu ve düşüncelerine önem verdikleri için ne yapabileceklerini düşünmeye başladılar. Karşılıklı fikir üretmeye başladılar.

Ege: 'Peki şimdi nasılmış haber aldın mı? Gelemezsen de seni anlarım. Sonra konuşuruz merak etme beni' der.

Can: 'Babamla konuştum 20 dk içinde evde olacaklarmış. Geldiklerinde babamla konuşur yanına gelirim olur mu? Bana biraz zaman ver'.

Ege: 'Tamam bu iyi fikirmiş. Müsait olursan arasın, görüşürüz. Teşekkür ederim'.

Can: 'Tamam öyle yapalım, görüşürüz'.

Sizce hangisi daha doğru, siz olsaydınız ne yapardınız?

Fikir Fırtınası yapılıır: Fikir fırtınası, insanların fikir üretmeleri ve bir probleme birden fazla ve birbirinden farklı çözüm yolları bulmak demektir. Anlaşmazlık durumunda öğrencilere bu durumu üretmek için fikir üretmeleri söylenir.

- Aklınıza gelen fikirleri söyleyin.
- Fikirleri eleştirme, anlamsız olsa bile fikir üret [1].

Çatışma-Anlaşmazlıkları Yapıcı Bir Şekilde Çözme, Problem Çözme Becerilerinin Pekiştirilmesi

1. Problemi belirle.
2. Karşıdaki kişiyi dikkatle dinle, sözünü kesme.
3. Duygularını ben dili ile ifade et.
4. Arkadaşının kendini nasıl hissettiğini, duygularını anla.
5. Arkadaşınla birlikte beyin fırtınasını uygula ve çözüm yolları bul.
6. Bulunan çözüm yollarından her iki kişinin de kabul edeceği, anlaşmazlığı çözebilecek bir-iki çözümü seç.
7. Bu çözüm için neler yapacağını arkadaşına söyle ve oda neler yapacağını söylesin.
8. Çözüm yolunu uygula. Çözüme ulaşılmazsa çözüm yolları üzerinde tekrar düşün [1].

KAYNAKLAR

[1] Erkan, S., Kaya, A. ve Çoban, R. (2013). Deneysel Olarak Sınanmış- Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları I, Pegem Akademi 4. baskı, Ankara, 259-297.

[2] Erkan, S., Kaya, A. ve Gündoğdu, R. (2012). Deneysel Olarak Sınanmış- Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları II, , Pegem Akademi 3. baskı, Ankara, 443-462.

EK 7. AKRAN ZORBALIĞI KONULU BROŞÜR

AKRAN ZORBALIĞI

Zorbalık öğrencilerin okullarda karşılaştığı en yaygın saldırganlık biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalık, güçlü kişi ya da grupların güçsüz kişilere karşı psikolojik ya da fiziksel olarak tekrarlanan baskı uygulamasıdır. Zorbalıkta eşit olmayan güç ilişkisi, süreklilik özelliği ve kasıtlılık söz konusudur.

Akran zorbalığı; "bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacağı durumda olduğu bir saldırganlık türü"dür.

Güç dengesizliği farklı biçimlerde olabilir. Fiziksel güç farklılıkları, sözel olarak başka bir kişiye hakim olma, gruplardan insanları dışlamak vb.

Zorbalık Dinamikleri

ZORBALIK TÜRLERİ

Fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlanma-yalnızlaştırma, söylenti çıkartıp yayma ve bireyin mal ve eşyalarına zarar verme, dinsel zorbalık şeklinde altı kategoriye ele almaktadır.

Zorbalığın ortaya çıkması için başlıca nedenleri

- Dövme, tekme tokat atma
- İtme, çekme ve dürtme
- Korkutma
- Dalga geçme, alay etme, kızdırma
- Sözel sataşma, tacizde bulunma
- Kötü isim takma
- Kurbanı ya da ailesine hakaret etme, küçük düşürme
- Kurban hakkında yalan yanlış söylentiler çıkarma ve yayma
- Kurban hakkında çeşitli yerlere çirkin sözler yazma
- Kurbanı kasıtlı olarak grup dışında tutup yalnızlığa itme, oyun veya diğer etkinliklere katmama
- Kasıtlı olarak eşyalarına zarar verme
- Korkutarak eşya ya da parasını alma
- Kurbanı zihinsel olarak geri olduğunu söyleyerek kendisini kötü hissetmesine sebep olma

ZORBALIK NASIL ZARARLI OLABİLİR?

Ruhsal sorunlara yol açabilir. Huzursuzluk, panik ve gerginlik hissi, konsantrasyon bozukluğu, kekeleme, uyku sorunları, geceleri altını ıslatma, depresyon, okul fobisi, intihar düşünceleri ve girişimi.

Akademik sorunlara yol açabilir. Okuldan korkma, okulu güvensiz ve mutsuz bir yer olarak algılama, ders başarısında düşme, konsantrasyon kaybı, ders içi uyumsuzluk ve okul reddine.

Sosyal beceri sorunlarına yol açabilir. Zorbalığa maruz kalmış kişiler mutluluklarını ve başarılarını yeterince yaşayamazlar çünkü mutlu bir yaşamı hak etmediklerini düşünürler. Sosyal ve duygusal sorunlar yaşarlar. Arkadaşlık kurmak ve sürdürmek onlar için çok güçtür. Bu sorunlar yetişkinlikte de ilerleyerek devam eder ve ağır sosyal uyum sorunları ortaya çıkabilir. Olumsuz kendilik algısı, arkadaşları tarafından ihmal edildiği duygusu, güvensizlik ve içine kapanıklık, utangaçlık, düşük benlik saygısı, azalmış kendine güven.

ZORBACA DAVRANIŞ KARŞISINDA NE YAPILMALI

Öğrenciler için Stratejiler

- Durumu birisiyle paylaşıp yardım isteyin
- Serviste en önde oturun
- Yürümeniz gerekiyorsa birisi ile yürüyün, ev ve okuldan biraz erken ya da geç çıkarak aynı saatte aynı yereden geçmeyin
- Tenefüslerde, kalabalık yerlerde durun, çünkü zorbalılar tanklardan hoşlanmaz
- Cep telefonu numaranızı hiçkese vermeyin
- Tehdit edici telefon ya da e-posta alıyorsanız bunu birisiyle paylaşın
- Yalnızsanız diğer yalnız olanlara bakın ve onlarla arkadaşlık kurmaya çalışın
- Eğer bilisi sizin hakkınızda tatsız söylentiler yayıyorsa bunun nedeni sizi kıskanması olabilir. Bunu yermek için tamam, neyse demek, söyledikleri ile sizi üzmediklerini gösterin
- Zorbalı grup olarak dışlanıyorsanız bir yere gitmeyin
- Bir etkinlikten son ayrılan olmayın, herkesle birlikte girip çıkın

- Zorbalar tarafından ezilenler sık sık aşağılayıcı durumlara sokulurlar. Bu durumları önceden düşünüp, hazırlıklı olun, vereceğiniz cevaplar hazır olsun
- Hiçbir zaman zorbalara onların yöntemleri ile karşılık vermeyin. İki yanlış bir doğru yapmaz. Her zaman doğru ile yanışı birbirinden ayırın
- Unutmayın, eskiden sizinle atkışada olan kişiler sizi hala seviyor, ancak zorbalara onlarda aynı davrandığı için korkuyordur ve zorbalara katlıyordur
- Beden dili çok fazla ileti verir. Yere bakarak, çekingen bir tavırla gezerseniz daha fazla dikkat çekersiniz. Özgüvenli hissetmezseniz bile özgüvenli bir tavırla yürürseniz, sizinle daha az uğraşır
- Çok mutsuz olduğunuz günlerde iğnizden okula gitmek gelmeyebilir. Ancak okula gittiğiniz her gün zorbaya karşı kazandığınız bir zaferdir. Ona sizi istediği kadar üzemediği iletsini verirsiniz. Ve okula gitmenin hakkınız olduğu iletsiniz
- Sizi siz olduğunuz için sevecek birim utaka vardır.

ZORBALIKLA İLGİLİ YANLIŞ BİLİNENLER

- Bizim okulda zorbalık yoktur
- Öğrenciler arasındaki zorbalık olaylar büyüyecek kadar ciddi değildir
- Zorbalık büyüme ve gelişmenin doğal bir parçasıdır
- Başkalarını kırdırmak bazen eğlencelidir
- Zorbalık yapıldığında bunu yetişkinlere anlatmak işpionculuktur

- Birine lakap takmak zorbalık sayılmaz
- Zorbaca davranışlar aslında çocuklar arasında yapılan masum şakalardır
- Zorbalık yapanları görmezden gelmenizizi bırakırlar

- Zorba ile baş etmenin en iyi yolu onurla kavga etmek ve intikam almaktır
- Kurbanların çoğu zorbalara kıskırtıklarından dolayı zorbalığa uğraırlar
- Bazı öğrenciler zorbalığı hak eder
- Sadece erkekler zorbalık yapar
- Küçükken zorbalık yapanlar büyüyünce olgunlaşır
- Zorbalığa uğrayan öğrenciler sorunu kendi çözmeli

Okulda zorbalığı önleyici yaklaşımda öğrencilere öfke kontrolü ve çatışma çözme becerileri öğretilmesi yer almaktadır.

ÖFKE KONTROLÜNÜN ÖNEMİ

Öfke, son derece normal ve yaşamın sürdürülmesi için gerekli bir duygu, insanın rahatsız edici bir duruma, bir olaya ya da bir kişinin davranışlarına karşı gösterdiği heyecan türü bir tepkidir. Öfke kontrol edilemediğinde kişinin kendisi ve çevresi için zararlı olabilir. Sağlıklı ve işe yarar olabilmesi için inkar edilmemesi, bastırılmaması ve öncelikle kabul edilmesi, tanınması ve kontrollü bir biçimde ifade edilebilmesi gerekir. Öfkeye neden olan düşünmenin değişmesi gereklidir. Kişisel sorumluluk alma önemlidir.

Uygun yollarla ifade edilemediğinde yıkıcı etkilere yol açabilir, sosyal ve kişisel problemin ortaya çıkışında, iş ve aile yaşantılarına ilişkin ciddi sorunlar oluşmasında rol oynar. Sigara kullanma ve madde bağımlılığı, yeme bozuklukları, depresyon gibi sorunlar açığa çıkabilir.

Özellikle immün sistem, kalp damar hastalıkları, mide barsak hastalıkları riskleri artar. Öfke, bir problem çözme aracı, aç alma ve intikam yolu, başkalarını suçlama biçimi, şiddet gösterme ve suç işlemek için bir neden değildir. Başkalarını kontrol etme yolu ya da haklı olma yolu değildir.

ÖFKE İLE BAŞA ÇIKMADA ETKİLİ YOLLAR

Fizyolojik Uygulamalar: Nefes egzersizi, kas gevşeme egzersizi, spor yapma

Zihinsel Tepkiler: Olumlu düşünme, duygularını paylaşma

Davranışsal Tepki: Zamani etkili kullanma, etkili iletişim kurma

Öfkenizi denetlemek için; öfkenizi tetikleyen durumları tanıyın, kendinizi sakinleştirmeye yönelik egzersizleri yapın, derin nefes alın, sizi sakinleştirecek cümleler söyleyin, kendinizi kontrol etme konusunda kararlı olun, şiddete yönelik davranışları asla kabul edilebilir çözümler olarak değerlendirmeyin, çevrenizdekileri öfkelendiğinizde dair bilgilendirin, ortamdaki uzaklaşın, kontrolünüz yeniden kazandığınızda çözüm aramaya odaklanın

ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİSİ

Çatışma, insanların farklı görüş, ilgi, değerler ve ihtiyaçlar konusunda yaşadığı doğal bir anlaşmazlık ya da gerginlik durumudur. İnsanlar çatışma yaşadığında inkar edebilir, bir şey yokmuş gibi davranır, yüzleşip saldırabilir ya da problemi çözebilir. Anlaşmazlıklarını yapıcı bir şekilde çözmek için, problemin belirlenmesi etkili dinlemenin yapılması, duyguların anlaşılması ve ben dilini kullanılması, beyin fırtınası ile çözüm yolları bulunarak, ortak bir çözüm üretilmesi önemlidir.

Ben dil, kişiyi suçlamadan, küçük düşürmeden, konuya ilişkin duygu ve düşüncelerinizi iletmesini sağlar. Ne hissettiğinizi yargılamadan iletir.

ZORBALIKTA
sürekli,
kasıtlı
ve eşit olmayan
güç dengesizliği
vardır!

ZORBALIK
hem zorba
hem de mağdurları
olumsuz etkiler
ve olumsuz
etkileri
yaşam boyu
devam eder!

Zorbalığı

görmezden gelmeyin,
birileriyle paylaşın,
yardım isteyin!

**Akran Zorbalığını
Azaltmak İçin,
Öfke Kontrolü ve
Çatışma Çözme Becerisi
Önemlidir!**

Öfke,

son derece normal
ve yaşamın sürdürülmesi için
gerekli bir duygudur.

**Bir problem çözme aracı
değildir!**

Öfke;
ne iyi
ne kötüdür,
sadece
bir duygudur.
Davranış tarzı
değildir!

ÖFKE İLE NEDEN BAŞA ÇIKMALIYIZ?

**Çünkü;
Kontrol Edilemez İse
Sosyal ve Kişisel Problemlere,
Yeme Bozukluklarına,
Depresyona, Bağımlılık Gibi
Sorunlara Yol Açar.**

**Kendinizi
öfkeli hissettiğinizde
ÇÖZÜM CÜMLELERİ'ni
Kullanmayı
Deneyiniz!**

Sakin ol. Sadece rahatla.●

Kimseye kendini ispatlamak zorunda değilsin.●

Bunun beni öfkelenmesine izin vermeyeceğim.●

Böyle hareket etmek onun ayıbıdır.●

Derin nefes alıp sakinleşmenin zamanı.●

Kendime hakimim, bu konuyu hallederim.●

Birbirimize ve kendimize saygılı olalım.●

EK 9: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI ONAYI

T.C
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI
AKADEMİK KURUL KARARI

Karar Tarihi : 07/05/2013	07/05/2013
Anabilim Dalı Başkanı: Prof. Dr. Levent ÖZDEMİR (izinli) Üye : Prof. Dr. Ferit KOÇOĞLU Üye : Prof. Dr. Gülay KOÇOĞLU (izinli) Üye : Prof. Dr. H. Hüseyin POLAT Üye : Prof. Dr. Haldun SÜMER Üye : Doç. Dr. Naim NUR	
Sayı	KARARLAR
<p>Anabilim Dalımız Doktora öğrencisi Ayşe GÜMÜŞER BAŞARAN'ın "Rize İli Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Zorbalığı Önleme Eğitimi Etkisinin Değerlendirilmesi" konulu Doktora Tezini hazırlamasına, kararın Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne önerilmesine oybirliğiyle karar verilmiştir.</p> <p>Prof. Dr. Levent ÖZDEMİR (izinli) Anabilim Dalı Başkanı</p> <p>Prof. Dr. Ferit KOÇOĞLU Üye</p> <p>Prof. Dr. Gülay KOÇOĞLU (izinli) Üye</p> <p>Prof. Dr. H. Hüseyin POLAT Üye</p> <p>Prof. Dr. Haldun SÜMER Üye</p> <p>Doç. Dr. Naim NUR Üye</p>	

**EK 10: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KLİNİK
ARAŞTIRMALAR ETİK KURUL ONAYI**

T.C.
Cumhuriyet Üniversitesi

TIP FAKÜLTESİ

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURUL BAŞKANLIĞI

Sayı : 2013-05/19

Konu :

07.05.2013

Sayın Prof. Dr. Hasan Hüseyin Polat

13 Nisan 2013 tarihli resmi gazetede yayımlanan Klinik Araştırmalar yönetmeliğinde yapılan düzenlemeye istinaden **“Rize İli Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Zorbalığı Önleme Eğitimi Etkisinin Değerlendirilmesi”** konulu anket çalışmanızın etik kurul onayına gerek olmadığına karar verilmiştir.

Prof. Dr. Emin Yener Gültekin

Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanı

EK 11. RİZE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ İZİN YAZISI

T.C.
RİZE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 40856339/44/3307950
Konu: Ayşe GÜMÜŞLER BAŞARAN'ın Anketi.

11/11/2013

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü'nün 03.10.2013 tarih ve 74817733-044-2225-4247 sayılı yazısı.

Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ayşe GÜMÜŞLER BAŞARAN'ın "Rize İli Lise Öğrencilerinden Akran Zorbalığı ve Zorbalığı Önleme Eğitimi Etkisinin Değerlendirilmesi" konulu tez çalışmasını 01 Kasım 2013-30 Mayıs 2014 tarihleri arasında aşağıda isimleri bulunan okullarımızda uygulamak istediğini belirtmişlerdir.

Adı geçen tez çalışmasına ilişkin anketin, 01 Kasım 2013-30 Mayıs 2014 tarihleri arasında aşağıda isimleri bulunan ortaöğretim kurumlarında eğitim öğretimi aksatmadan okul müdürlerinin koordinesinde uygulaması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Baki KESİCİOĞLU
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
11/11/2013

Saffet YILDIRIM
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

- 1- Kız Teknik ve Meslek Lisesi
- 2-İmam Hatip Lisesi
- 3-Tevfik İleri Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
- 4-Fener Lisesi
- 5-Ali Metin Kazancı Rize Lisesi

Güvenli Elektronik İmza
ASLI İLE AYNI DİR
11.11.2013
Kemal KILIC
Bilgisayar İşletmeni

Adres: Valilik Hizmet Binası
Elektronik Ağ:rize.meb.gov.tr
e-posta: ortaogretim53@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi: Şb.Müd :Necmettin YAŞAR
Tel : 0464 213 04 54 – 213 01 32
Fax: 0464 213 04 41

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgiler

Adı Soyadı	Ayşe GÜMÜŞLER BAŞARAN
Medeni Hali	Evli
Yabancı Dil	İngilizce
İletişim Adresi	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü-Rize
E-posta Adresi	aysegumusler@mynet.com

Eğitim ve Akademik Durumu

Doktora	Cumhuriyet Üniversitesi (2011-2014)
Yüksek Lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi (2003-2006)
Lisans	Uludağ Üniversitesi (1997-2001)

İş Tecrübesi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Öğretim Görevlisi, 2010-
Çayeli Toplum Sağlığı Merkezi / Rize	Hemşire, 2009-2010
Büyükköy Sağlık Ocağı / Rize	Hemşire, 2004-2009
Dr. Pakize İ. Tarzi Laboratuvarı / İstanbul	Hemşire, 2003
Özel Göztepe Hastanesi / İstanbul	Hemşire, 2002-2003
Atlas Hospital / İstanbul	2001-2002